

NORGE LESER NORDISK

Familien i Norden

2010

Foto: Inger Elise Nipedal

Arendal bibliotek
Foreningen Norden Agder distrikt
Nordisk informasjonskontor Sør-Norge

Norge leser nordisk 2010

Innholdsfortegnelse:

Innledning	s. 3
Å samtale om skjønnlitterære tekster	s. 4
Familien i Norden	s. 6
Litteraturliste	s. 26

Forfattere og bokanmeldelser

Norge:

Einar M Risa	s. 27
Inger Bråtveit	s. 31
Tordis Ørjasæter	s. 36
Aina Basso	s. 40
Stig Holmås	s. 43

Danmark:

Katrine Marie Guldager	s. 47
Hans Otto Jørgensen	s. 50
Jens Smærup Sørensen	s. 55
Sanne Munk Jensen	s. 59

Sverige:

Sara Paborn	s. 63
Gerda Antti	s. 67
Mustafa Can	s. 71
Michael Engström	s. 74

Island:

Audur Ava Olafsdóttir	s. 79
Kristin Steinsdóttir	s. 82

Færøyene:

Jóanes Nielsen	s. 85
----------------	-------

Finland:

Arto Paasilinna	s. 89
Kari Hotakainen	s. 91
Jukka Behm	s. 95
Robert Åsbacka	s.99

Baltikum:

Sofi Oksanen	s.103
--------------	-------

Det samiske språkområdet:

Synnøve Persen	s.107
----------------	-------

VELKOMMEN TIL ”NORGE LESER NORDISK”

Familien i Norden 2010

”Norge leser nordisk” er en videreføring og videreutvikling av prosjektet ”Agder leser nordisk” som startet på midten av 1990-tallet. Kort fortalt gikk prosjektet ut på å utvikle et studiehefte til bruk i lesesirkler med nordisk litteratur. Hefte inneholdt forslag til leseliste av litteratur fra et spesifikt nordisk land eller språkområde. Et år leste man dansk litteratur, det neste islandsk, det tredje finsk osv. Heftene inneholdt også litt om landets generelle historie, litteraturhistorie og omtaler av de aktuelle forfattere og bøker. Hefte ble brukt av lesesirkler i Aust- og Vest-Agder og er i de senere årene utviklet av Aust-Agder bibliotek- og kulturformidling og Nordisk informasjonskontor Sør-Norge, med god støtte fra Foreningen Norden Agder distrikt.

Vi har gledelig nok merket at lesesirkler også utenfor Agder viser interesse for heftene, og vi har kalt videreføringen for ”Norge leser nordisk”. Samtidig vil de som tidligere har brukt heftene, kjenne igjen formen. Vi valgte samtidig å forlate modellen hvor vi leser ett enkelt lands litteratur hvert år. I stedet konsentrerer vi oss nå om et nordisk emne. Dette gir oss mulighet til å inkludere litteratur fra alle de nordiske land hvert år. Det gjør vi fordi norsk litteratur ikke var med i ”Agder leser nordisk ” og mange savnet det. Det bød etter hvert også på problemer å finne nok variert litteratur fra enkelte land da vi kom inn i runde nummer to. Emnet for 2010 er ”Familien i Norden”. Arendal folkebibliotek har tatt over stafettpinnen fra Aust-Agder bibliotek- og kulturformidling og har satt sammen litteraturlisten og funnet frem bakgrunnsstoff om forfattere og bøker.

Først i heftet finnes som tidligere noen råd til dere som starter opp med lesesirkler for første gang. Der finner dere også et kapittel med tittelen ”Familien i Norden”. Temaet i seg selv er nærmest uuttømmelig og det sier seg selv at for hver ting som er tatt med er hundrevis utelatt. Tanken er å vise hvordan forutsetninger i omgivelsene har påvirket organiseringen av familien og hvordan endringer i samfunn og endring i familiestruktur går hånd i hånd. Familien og mellommenneskelig forhold er også en uuttømmelig inspirasjon for forfattere og vi håper dere får stor glede av titlene som er tatt med i år.

Lykke til og god leselyst!

Arendal november 2009
Christin Bjerke
Nordisk informasjonskontor

NORGE LESER NORDISK

- å samtale om skjønnlitterære tekster

Det er helt opp til deltagerne i den enkelte studiesirkel hvordan dere vil samtale rundt de utvalgte bøkene. I noen studiesirkler leses enkelte avsnitt fra boka høyt, mens andre med egne ord gjenforteller deler av boka for hverandre og samtaler ut fra det.

Det viktigste er spørsmål og innfallsvinkler dere selv synes er interessante og verdt å diskutere nærmere. Noen forslag kan likevel være verd å ta med på veien. De behøver naturligvis ikke å tas i denne rekkefølgen. Noen synes kanskje også at dette blir for detaljert. Plukk ut de spørsmålene som er relevante for den enkelte sirkel.

Forfatteren

- Hvor kommer forfatteren fra?
- Hvor gammel var han/hun da romanen ble skrevet?
- Hvilken sosial bakgrunn har han/hun?
- Andre bøker/temaer av samme forfatter.

Tittel

- Sier romanens tittel noe spesielt?
- Har forfatteren noe spesielt budskap med den?

Språk

- Hvilke uttrykksmåter har forfatteren anvendt?
- Personlig språk?
- Ordrikt/assosiasjonsrikt språk?
- Dialekt?
- Formelt språk?
- Dialoger?
- Symbol og billedspråk?
- Annet som er spesielt ved forfatterens språk?
- Har forfatteren en bestemt mening med sitt valg av uttrykksform? I så fall hvilken?

Miljø

- På hvilken måte skildres miljøet? (utførlig/knapt og skissepreget m.m.)
- På hvilken måte utnytter forfatteren miljøskildringen?
 - For å beskrive de faktiske forholdene?
 - For å gjøre romanen troverdig, gi leseren en følelse av ekthet?
 - For å karakterisere en person?
 - For å la miljøet påvirke og forme mennesker positivt eller negativt?

Tid

- Når utspilles handlingen? (nåtid, eldre tid, fremtid)
- Hvor lang tid omhandler hendelsene?
- Hvilke ledetråder finnes i romanen for tidsbestemmelsen? (språket, formen, andre ting)

Handlingsforløp

- Finnes det bare en handling eller forekommer det også bihandlinger eller parallellhandlinger?
- Hvilket forløp har handlingen? (Enkel, klar tidsrekkefølge, avbrudd i kronologien, tilbakeblikk, forfatterens egne kommentarer)
- Begynner romanen midt i hendelsens sentrum?
- Hvor i teksten kommer i så fall bakgrunnen eller forklaringen til den innledende handlingen?

Budskap

- Har romanen et bestemt budskap? I så fall hvilket?

Person og karakter

- Finnes det en eller flere hovedpersoner?
- Hvilke relasjoner har de til hverandre? (Slektskap, gruppetilhørighet, andre relasjoner)
- Forekommer det bipersoner? I så fall hvilken oppgave fyller de i handlingen?
- Er bipersonene skildret utførlig eller knapt?
- Beskrives personenes utseende og klesdrakt?
- Hvordan er skildringen av personenes indre og motivene for deres handlinger?
- Er personene skildret på en troverdig måte som vitner om innsikt i menneskesinnet?

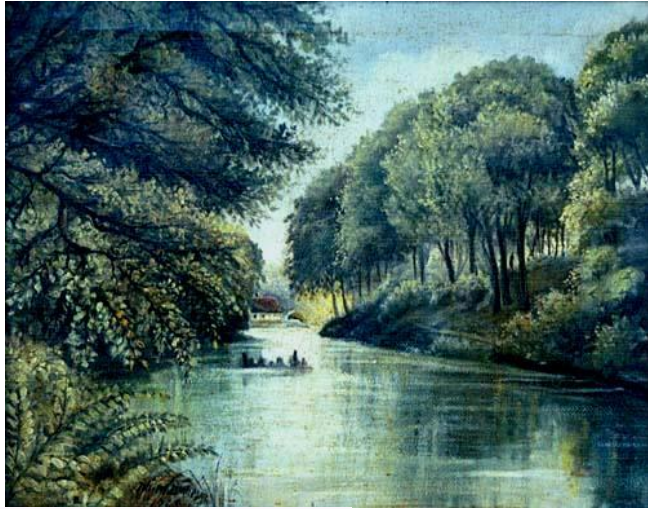
Fortelleren

- Hvilken rolle har fortelleren i romanen? (Jeg-forteller, fremtrer synlig, allvitende)

(Fra heftet "Läslust" for studiesirkler i skjønnlitteratur)

FAMILIEN I NORDEN

Norden byr sine beboere på store variasjoner i natur, geografi og klima. I dagens Norden har vi en relativ homogen oppfatning av verdier, normer og ”kjøreregler” i samfunnet og de fleste lever under materielt gode kår. For noen hundre år siden var imidlertid Norden et område med fattigdom for de mange og velstand for de få. Landene var preget av til dels isolerte samfunn med uskrevne regler og tradisjoner for hvordan oppgaver skulle løses og hvilken rolle en familie skulle ha. Mange ble på sitt fødested det meste av livet og de impulser og kjennskap til verden for øvrig vi daglig mottar via bl.a. TV, avis, reiser, internett osv. var langt på vei ikke-eksisterende.

Den nordiske naturen spenner fra den ene ytterlighet til den andre og befolkningen måtte lenge tilpasse sitt liv etter naturens ressurser der de bodde.

Et blikk bakover i historien viser at familien var rammen rundt mange av livets viktige hendelser og familietilknytning hadde svært mye å si for et menneskes muligheter i livet. Hvem du var sønn eller datter av og hvem du var gift med, betydde ofte mer enn din egen personlighet og evner. Tidligere var det heller ikke så vanlig at man giftet seg utenfor sin egen ”klasse” eller sosiale lag. Inngåelse av ekteskap var derfor vel så ofte preget av fornuft og realisme som kjærlighet.

«JEG ER NJÅLS HUSTRU OG JEG HAR LIKE MYE Å SI NÅR DET GJELDER HUSFOLK SOM HAM» *Njåls saga*

Fra Island fortelles hvordan ekteskapet i eldre tider ofte var en ren økonomisk og strategisk transaksjon for ønskede allianser mellom to slekter. Ekteskap kunne inngås etter at de

mannlige medlemmene i de to slektene ble enige om en avtale og økonomisk overenskomst. Brudgommen kunne delta i forhandlingene, men kvinnen måtte representeres av en nær mannlig slektning. Man trengte ikke hennes samtykke til ekteskapet, selv om det later til at dette ble praktisert mer liberalt i virkeligheten. Som gift kone overtok kvinnen husholdets nøkler og fikk likevel en betydelig makt over husholdet, slik vi finnes mange eksempler på i sagalitteraturen.

I tidlig nordisk middelalder later det heller ikke til at det var så nøye om et barn var født i eller utenfor ekteskapet. Det viktigste var at det ikke var tvil om farskapet. Mannens ledende stilling ble forsterket ved at eldre norsk lov slo fast at mannen kunne annullere et ekteskap i vitners nærvær, mens en kvinne måtte bevise at hun hadde vært utsatt for vold for å få skilsmisse.

KRISTENDOMMEN SKAPER NYE NORMER

Kristendommen endret synet på ekteskapet. Det skulle være et partnerskap tuftet på følelser og inngått frivillig. I prinsippet kunne ”kvinnene” selv trolove seg når de hadde fylt 12 år og tvungne ekteskap ble i teorien forbudt.

Kirken og kristendommen innførte også prinsippet om ekte og uekte barn. Dette var knyttet opp mot arveretten. For kirken var seksuell omgang utenfor ekteskapet synd og eventuelle barn ble stemplet som annenrangs. De kunne arve sin mor, men kun i svært begrenset omfang sin far.

Med reformasjonen intensiverte kirken innsatsen for å få ekteskapet til å bli en rent kirkelig handling og ekteskapet som en orden innstiftet av Gud. Det verdslige ”festemålet” ble erstattet med trolovelsen, og de trolovede måtte ikke flytte sammen før etter vielsen. Det tok likevel mange hundre år før disse tanker fant gehør hos den vanlige nordboer. I det jevne lag av folket ble barn født i trolovelsestiden ansett som ektefødte helt til langt opp på 1700-tallet. Mange steder hadde også kirken en pragmatisk holdning til dette. Noe helt annet var det med enhver form for løsaktig seksualitet som ifølge Luther var ”af djævelen og førte til ”Helvede”.

På tross av den sterke mannsdominansen hadde mange kvinner på slutten av middelalderen betydelig myndighet og makt, slik vi finner beskrevet i Sigrid Undsets ”Husfrue”. Kvinnen styrte husholdningens interne anliggende og hennes slekt kunne tale hennes sak overfor hennes nye husholdning (ektemannen og hans slekt) hvis hun ble behandlet dårlig.

Ettersom Luthers lære fikk fotfeste i Norden endret dette seg. Den lutherske lære la vekt på ekteskapet som en allianse mellom en mann og en kvinne, og ikke som en allianse mellom to slekter med interesse av å knytte tettere bånd. Dette bidro til å svekke slektens betydning utover på 1500- og 1600-tallet og familie og husstand ble desto viktigere. Menn fikk rettigheter kvinnene ikke fikk og hennes slekt mistet retten til å gripe inn i forholdet mellom ektefellene.

UTPÅ VINTEREN VAR EG KOMEN TIL EIT FÆLANDE STORT STYKKE I BIBELHISTORIA SOM HEITTE ”VANDRINGEN I ØRKENEN”. EG SÅ MØRKT PÅ Å LÆRE SÅ MYKJE. *Ola J. Mjellem*

Det vi i dag tenker på som barndom var så godt som fraværende på denne tiden. Riktignok ble barndommen etter hvert betraktet som en egen fase i livet, men barna måtte like fullt bidra i det daglige arbeidet så snart de var store nok til det. Det var også en selvfølge at de gjorde som de voksne ba dem om ellers kunne det vanke kroppslige avstraffelser. De færreste lærte noen gang å lese og skrive. Det fantes katedralskoler i de største nordiske byene, men dette var primært for å utdanne prester. Allmuens barn manglet et skoletilbud i katolsk tid, og foreldre og kirke hadde ansvar for at barna fikk en kristen opplæring. Reformasjonen kom til noe ulik tid i Norden. I Danmark/Norge tidfestes den til 1536, i Sverige noe tidligere og på Island noe senere. Reformasjonen styrket skolen fordi barna skulle kunne lese bibel og katekisme på egen hånd. Mange steder fikk klokkeren ansvaret for å undervise barna. Dessverre var nok mange klokkere selv tilnærmet analfabeter slik at undervisningen ofte var å pugge det klokkeren sa.

I 1736 ble konfirmasjon innført i Danmark-Norge. For å bli konfirmert måtte barna kunne tilegne seg kristen, boklig kunnskap og forordningen om allmueskoler på landet i Danmark-Norge kom i 1739. Barn over syv år skulle gå på skole og lære lesning og kristendomskunnskap. I 1827 ble i tillegg fagene skriving og matematikk innført og barna skulle undervises to - tre måneder i året. I realiteten fikk nok barna i byene mer undervisning enn på landet hvor barna deltok aktivt i landbruket. Alle de skandinaviske land fikk undervisningsplikt tidlig på 1800-tallet, mens Island og Finland fulgte etter på 1900-tallet. De fleste startet som syvåringer og sluttet da de ble konfirmert som fjortenåringer.

Konfirmasjonen markerte overgangen til et voksent liv. For mange unge ble konfirmasjonen en sann prøvelse og forberedelsene tøffe. I teorien måtte konfirmantene kunne gjengi Erik Pontoppidans 759 forklaringene på bibelske tekster. Ble man ikke konfirmert var mange dører stengt. Uten konfirmasjonsattest kunne man hverken inngå ekteskap, innkalles til militærtjeneste, være fadder ved dåp eller vitne i retten. Man fikk heller ikke lærlingplass eller fast arbeid. Den som ikke hadde møtt til konfirmasjon innen fylte 19 år, kunne straffes med tukthus eller gapestokk. Den som ikke klarte å svare på prestens spørsmål, måtte opp til ny konfirmasjon neste år. Dette kunne bli en tung byrde for den enkelte og vedkommendes familie. I Norge var konfirmasjon tvungen fram til 1912 da den ble frivillig og straffebestemmelsene opphevet.

BOSETTING

I de nordlige og østlige deler av Finland og i enkelte områder i Sverige var det relativt vanlig at husholdningene besto av tre generasjoner. Ellers i Norden later det til at denne boformen ikke var like utbredt.

I Nord-Skandinavia var det vanlig at hver familie bodde for seg. Sommerstid sendte man husdyra på sætrene eller febodene for å utnytte beitet der. Deler av husholdet fulgte med for å se til dyra og lage ost og smør. Mange har beskrevet tiden på sætra som den beste tiden på året. På tross av mange tunge tak var det ofte en friere tilværelse enn hjemme på gården.

Sæterdrift. Foto: Karl A Børresen

Lenger sør i Skandinavia var det derimot vanligere å bo i landsbyer. Landsbyenes beboere dyrket jorda i fellesskap og arbeidet sammen hele året. Danmark har til tider vært en stormakt med et stort skattetrykk på befolkningen for bl.a. å finansiere kriger som landet stadig var involvert i. Dette førte til at mange bønder ble så tappet for ressurser at de mistet gård og grunn. Danske bønder som ikke selv eide jord var stavnsbundne fra 1733 til 1788. Det betød at gutter og menn i alderen 4 - 40 år ikke kunne forlate gården de leide uten jordeierens tillatelse og gårdene de fikk leie hadde ofte dårlig jord som kastet lite av seg. Leien besto av en årlig sum, tiende til staten og arbeidsplikt på jordeierens gård. Omfanget av pliktarbeidet kunne bli så stort at de knapt nok rakk å dyrke sin egen jord og mange festefamilier levde på et eksistensminimum. Først rundt 1850 ble arbeidsplikten fjernet.

Den danske befolkningen vokste utover på 1800-tallet og landet trengte større avlinger. For å oppnå dette fikk festebønder lov til å kjøpe et jordstykke av jordeieren og etablere seg på sin nyervervede jord. Dermed gikk deler av den gamle landsbystrukturen i oppløsning. Men det var kostbart å kjøpe jord og mange hadde ikke råd. Å være jordløs var derimot ingen spøk. Det gikk et statusmessig skille mellom de som eide og de som ikke eide egen jord, slik det i Finland gikk et skille mellom den som eide skog og den som ikke eide skog. Den selveiende bonden hadde en posisjon i samfunnet og var husstandens overhode. Han representerte både sin husstand og tjenerskap i offentlige anliggende, et privilegium enken overtok etter hans død. En mann uten jord kunne derimot møte store problemer. Det kunne være vanskelig for ham å bli gift fordi han hadde dårligere forutsetninger for å mette og forsørge sin kommende familie. For mange var alternativet et liv som soldat, tjenestekar, håndverkersvenn eller regelrett tigger. Til tider var så mange som hver tiende innbygger på landet på Sjælland tiggere.

Også for mange kvinner og barn bød endringene i bosetningsmønsteret på store forandringer. Mens de tidligere arbeidet og lekte sammen med de øvrige kvinnene og barna i landsbyen, ble de nå mer isolerte på hver sin lille gård. Landsbyene ble preget av at det var de fattigste som

ble igjen der. I perioder kunne de få sesongarbeid, men mange måtte også flytte for å finne arbeid. Fra litteraturen kjenner vi Martin Andersen Nexøs roman om Pelle Erobreren som flyttet fra Skåne til Bornholm med sin far som drømte om en bedre fremtid for dem begge.

”SE PÅ JENTA I FJØSDØRA OG IKKE I KIRKEDØRA”

Svensk munnhell

Hushold og ekteskap var to institusjoner som var gjensidig avhengige av hverandre. Hvem man ble gift med staket ut veien for resten av livet og mange hadde en ren praktisk tilnærming til ekteskapet. Forelskelse ble betraktet som en forbigående følelse og fikk ikke styre valget av ektefelle, det skulle fornuften gjøre. Kvinnene ville ha menn med mulighet for å forsørge familien ved at de eide jord, en båt eller drev en geskjeft som ga en viss form for sikkerhet. For mannen var det viktig at kvinnen var økonomisk og kunne ”holde et hus” på en fornuftig måte og få maksimalt ut av tilgjengelige ressurser.

I førindustriell tid var husholdet rammen rundt nordboernes økonomi, og et hushold omfattet også mange som ikke tilhørte familien biologisk. Livet på landet var i hele Norden preget av tungt fysisk arbeid og det var vanlig å ha gårdsgutter eller annen hjelp. Man kunne hyre folk utenfra eller trekke på sin egen slekt og ”utvide” familien. Mange innlemmet ugifte slektninger i husholdet mot at de deltok i arbeidet på lik linje med de andre.

Lenge utgjorde gården, nabolaget, landsbyen, kirken og bygda det viktigste sosiale miljøet i bondesamfunnet. Et menneskes identitet var knyttet til lokalmiljøet og det gikk et skille mellom ”oss” og ”dem”, dvs de som kom fra andre bygder og steder. Ekteskap mellom ulike samfunnsklasser var uvanlig og alle ”kjente sin plass”. Dette stabile mønsteret ble forrykket da arbeider- og borgerklasser slo rot på 1800-tallet og antallet selveiende bønder samtidig vokste. Den geografiske mobiliteten vokste og gamle mønstre gikk i oppløsning.

For et par hunder år siden var gårdene og husstendene kjernen i lokalsamfunnene, og i mindre grad de enkeltpersoner som husstanden besto av. Ekteskapet var grunnpilaren for så vel produksjon av mat som reproduksjon av barn, og pardannelse var en selvfølgelighet. Enker og enkemenn giftet seg gjerne raskt igjen fordi produksjonen på gården var drevet etter en velprøvd og funksjonell arbeidsfordeling mellom kjønnene. De ugifte kunne ha det svært vanskelig fordi de falt utenfor normen.

Mennene i det agrare Norden var gjerne vekke fra husholdet i kortere eller lengre perioder. De hadde frakt- og skyssplikt, tømmer skulle hentes på vinterføre og før bringes i hus. Kvinnene fikk dermed et stort ansvar for gården og produksjonen der. De var ofte så opptatte med gårdsarbeidet at spedbarnstell og barneoppdragelse ble et kollektivt ansvar. Mor ammet barnet og skiftet på det, men utover det var gjerne barna overlatt til seg selv til de var store nok til å delta i gårdsarbeidet. Der ble de oppdratt og opplært til sin fremtidige plass i gårdsdriften. Oppdragerrollen tilfalt den som tilfeldigvis var i nærheten. Foruten foreldrene kunne det være tjenestefolk, større søsken, slektninger og besteforeldre. Det var en selvfølge at barna skulle bli i miljøet de var født inn i og det var nok sjelden spørsmål om ”hva skal du bli når du bli

stor?” Mange ble sendt hjemmefra allerede som fem-seksåring for å jobbe på større gårder og ble oppdradd av tjenestefolk og husbondsfolket der. Alle voksne rundt barna hadde rett til å mene noe om barnets oppførsel og rose eller straffe dem deretter.

Jag har aldrig gått i lära,
jag allena hann ej lämna
hemmet och min goda moder,
låt ej henne ensam bliva;
lärdom fick jag samla hemma
under egen stugas takås,
redan när jag som helt liten
sprang omkring i lappad skjorta.

Kalevala

HAVET GIR OG HAVET TAR

Store deler av Norden er omringet av hav og sjø og kyst- og øybefolkningen har til de grader vært prisgitt naturen og været. For folkene her var havet en like naturlig del av hverdagen som huset og hjemmet. Havet var handelsvei, transportrute og matfat og brakte både velstand og ulykke. Det var mennene som var på sjøen, enten de fisket eller seilte og de kunne være vekke i lange perioder av gangen.

Kvinnene ble på landjorda og hadde lange dager der de styrte husholdningen og sørget for mat og klær til familien.

I tillegg skulle de dyrke jorda og se til

husdyra. I særlig utsatte strøk kunne det barske klimaet imidlertid føre til ødelagte avlinger og da manglet både folk og fe mat. Hvis da fisket og kornhøsten også slo feil, hendte det at folk regelrett sultet i hjel. I litteraturen finner vi flere beskrivelser av disse kvinnene som slet så hardt. I Johan Bojers ”Den siste viking” møter vi Kristaver som store deler av året er på fiske på et lunefullt hav mens Marja dag ut og dag inn sliter for å få mest mulig ut av deres egen jordfleck eller jobber til langt på kveld for å oppfylle arbeidsplikten på hovedgården. Om nettene kommer tankene og frykten for hva som kan skje med Kristaver og sønnene på havet. Også Sally Salminens bøker fra Åland beskriver hvordan den fattige befolkningen hele tiden

Mens mennene var på sjøen ble kvinnene og barna igjen på land. Bildet viser Tórshavn ca 1890.

slet for å få mest mulig ut av havet og jorda i et samfunn som havet lenge holdt isolert fra omverdenen. Også her ”bodde” de fleste menn på havet i lange perioder.

Mange mistet noen på havet og små, folkefattige samfunn var spesielt utsatt. Det hendte at alle arbeidsføre menn i en mindre bygd dro ut i samme båt for å fiske og mer enn en gang omkom alle på sjøen samtidig. Eksempelvis tok en gang et uventet uvær på Færøyene livet av mannskapet i over 50 færøyske fiskebåter på en dag. Slike hendelser rammet både den enkelte familie og hele lokalsamfunnet ufattelig hardt fordi så godt som hele den mannlige delen av befolkningen var vekkt. Igjen satt enker og farløse som ble avhengige av almisser og det tok årtier før samfunnet kom på bena igjen. I tillegg måtte befolkningen på Island, Færøyene og rundt Østersjøen vokte seg for sjørøvere. Særlig fryktet var de nord-afrikanske sjørøverne på jakt etter slaver slik Steinunn Jóhannesdóttir beskriver i sin bok ”Bortføringen”. Fiskere risikerte også å bli kidnappet av større fiskefartøy for å delta i deres fiske for siden å bli satt i land et vilkårlig sted. Denne trusselen var reell og en hard psykisk belastning for hele familien. På Suðuroy på Færøyene var sjørøvertoktene til tider så hyppige at flere av innbyggerne døde av sult fordi mat og redskap ble stjålet og mennene drept.

Øybefolkningen ble også spesielt hardt rammet av smittsomme sykdommer fordi det var begrenset med steder å søke tilflukt. I 1707 døde en tredel av befolkningen på Island av meslinger. Noen år senere var turen kommet til Færøyene hvor også en stor del av befolkningen ble utradert. Likeledes tok en koppe-epidemi i 1709 livet av hele befolkningen på Skuvøy og 250 av Torshavns 300 innbyggere døde.

Lenge var båtene langs kystene i Norden små og åpne. Der det var dårlig tilgang til trevirke var de i tillegg ofte i dårlig stand. Man kunne ikke ro for langt ut, og selve fisket var primært matauk til familien og husholdet. Større og bedre båter som gikk lenger fra land kunne oppleve godt fiske mens det samtidig var hungersnød på land.

Færing utstilt ved Herøy kystmuseum. Foto: Silje L. Bakke

Men alt var langt fra bare dystert! Havet var veien ut i verden og skipsfarten i Norden var stor og brakte velstand til mange hjem. For mange unggutter var det eneste tenkelige å bli sjømann og mange sa farvel til familien og mønstret på straks de var konfirmerte. Skutene kunne seile til fjerne farvann og være borte flere år av gangen. Ofte visste familien hjemme ikke hvor far, sønn eller bror var eller hvordan han hadde det.

Mens ektemannen var på havet holdt altså kona hjulene i gang hjemme. Også i nyere tid var gjerne sjømennene vekke i flere måneder av gangen, og i dag er det mange som minnes en barndom der far var en noe diffus figur som dukket opp med jevne mellomrom. De minste barna kjente knapt igjen sin egen far fra gang til gang, og mange sjømenn følte seg nok også ganske fremmede i sitt eget hjem. Familien kunne ha sine rutiner som han ikke var en naturlig del av på samme måte som de andre i familien.

Alle nordiske sjømenn reiste naturligvis ikke på langfart og mange var borte bare i korte perioder av gangen. Skutehandelen innen Norden var betydelig og viktig i det daglige. Finske og svenske kystboere hadde attraktive markeder rundt Østersjøen, mens folk langs Sørlandskysten i Norge og Nord-Jylland fartet hyppig frem og tilbake over Skagerrak og tok med seg både ektefeller og varer hjem igjen.

”UGIFTE ER OGSÅ RIGTIGE MENNESKER”

Karen M Larsen

I mange hundre år var organiseringen av samfunnet basert på at man giftet seg og stiftet familie. Men svært mange forble ugifte og de falt ofte mellom to stoler. Det var ikke nødvendigvis fordi de ikke ønsket å bli gift, men fordi lovgiving eller andre forhold gjorde det vanskelig. Eksempelvis var det lenge forbudt for færøyske menn å inngå ekteskap uten å eie minst ½ mark jord til å brødfø en familie. Unntaket var tømrere og smeder som man antok likevel ville klare å brødfø en familie uten jord. Samtidig var all form for seksuelt samvær mellom kjønnene forbeholdt ekteskapet og man risikerte dødsstraff for hor og for å få barn utenfor ekteskapet. Mange steder kvalifiserte også blodskam lenge til dødsstraff.

De strenge reaksjonene på utenomekteskapelige forbindelser gjorde naturligvis at mange av de ugifte hadde det vanskelig. En islandsk folketelling fra 1703 avslører at hele 42 % av kvinnene og 29 % av mennene mellom 40 -49 år var ugifte. Rundt år 1900 var fortsatt 29 % av de islandske og 21 % av de svenske kvinnene i denne alderen ugifte. Dette kan bl.a. skyldes 1800-tallets kraftige befolkningsvekst. Det var flere ugifte kvinner enn menn og særlig kvinnene var utsatt for til dels voldsomme sedelighetskampanjer. I 1700-tallets Danmark kunne ugifte kvinner dømmes til tukthus for livstid hvis det tre ganger ble oppdaget at de hadde seksuell omgang med en mann. I tillegg rammet mange uskrevne sanksjoner ugifte mødre og deres barn. Fra Sverige fortelles at småbarn kunne få engelsk syke ved å ta på en ugift mor og i Danmark måtte ugifte mødre angre og skrifte offentlig i kirken og tåle at menigheten kom med ukvemsord og spyttet på dem.

Menn av borgerskapet som ikke tjente nok til å stifte familie gikk også harde tider i møte. De måtte gjerne ta til takke med en jobb uten prestisje og forble dermed ofte ugifte og falt utenfor det gode selskap. Enda verre var det for kvinner av borgerstanden å ikke bli gift. De hadde tilnærmet ingen mulighet til å få arbeid eller eget hjem.

I det dypere lag av folket var forlovelse betraktet som så forpliktende at mange da innledet et seksuelt forhold. Mange av kvinnene som dermed kom i ”ulykkelige” omstendigheter ble gift før barnet ble født. På 1800-tallet fødte ca 2/3 av alle norske nygifte kvinner barn i løpet av

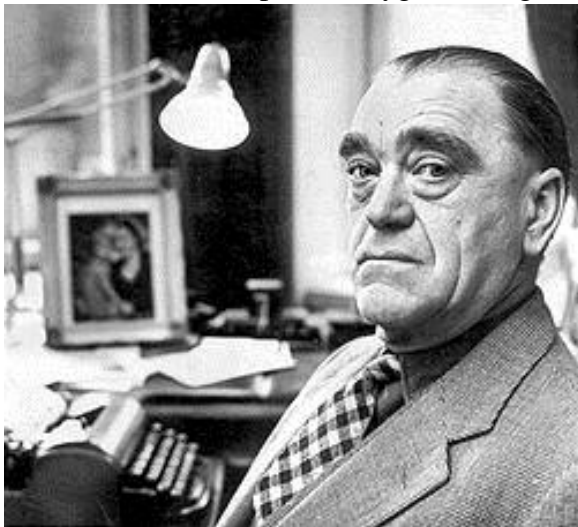
ekteskapets første syv måneder. Ved starten av 1900-tallet var det samme tilfelle for over en tredel av svenske nygifte kvinner. Likevel var de ”borgerlige dyder” idealet og langt inn på 1900-tallet var det noe skamfullt over ”å måtte gifte seg”.

I 1845 vedtok Sverige at døtre og sønner skulle ha like store arveparter og snart fulgte de øvrige nordiske land etter. Likevel var mulighetene til å administrere sin formue begrenset for kvinner. Som ugifte var de umyndige selv om de da virkelig kunne trenge å disponere egne midler fritt, og som gifte var de underlagt ektemannens formynderskap. Kun enker var myndige i den forstand at de selv disponerte sin formue og inntekter på samme måte som menn. Utover på 1800-tallet vokste antallet ugifte kvinner. Mange av dem måtte forsørges av sine mannlige slektninger, som dermed fikk økte økonomisk forpliktelse. Dette endret seg noe da ugifte kvinner over 25 år ble betraktet som myndige i hele Norden mellom 1857 og 1864.

DEN FATTIGE SULTED, DEN RIKE LED SAVN, TO KRAFTIGE ARME VAR INGEN GAVN, FOR DØREN STOD SULT OG DØD *Henrik Ibsen "Terje Vigen"*

Som en naturlig følge av ugunstige oppvekstvilkår var barnedødeligheten i Norden høy. I 1850 døde f. eks. hele 27 % av alle barn i Helsinki før de fylte ett år, og i Norge opplevde kun to av tre barn på denne tiden å bli fjorten år. Sult var et vanlig fenomen på 1800-tallet, noe som gjerne førte til en dårlig allmenntilstand som kombinert med annen sykdom kunne være fatal. Spesielt ille var det i 1867 - 68 da hungersnøden herjet i hele Norden fordi kornet aldri rakk å bli modent. I norske fjellbygder døde fire ganger så mange som vanlig, mens Finland mistet hele 8 % av befolkningen. I litteraturen møter Henrik Ibsens prest Brand en kvinne som ber ham bli med for å gi ektemannen syndsforlatelse. Han holder på å dø etter at han i ren desperasjon har slått i hjel det minste av deres tre barn. Hun hadde ikke lenger melk å gi det og faren orket ikke å se barnet sulte i hjel. En helt utenkelig situasjon i dag, men altså ikke den gang stykket kom i 1865, bare to år før den store hungersnøden.

For mange ble rett og slett tilværelsen for vanskelig, og bare i 1869 utvandret hele 45 000 svensker til Amerika. Også store deler av befolkningen i det østre Finland og Østerbotten forlot det tøffe livet på landsbygda. Mange finner emigrerte også til Russland i håp om et

bedre liv. Fra Norge utvandret hele 800 000 personer fra 1825-1925. Det var mest yngre, ugifte menn som reiste, men også store barnefamilier søkte en bedre tilværelse på andre siden av havet. For å finansiere billettene var det mange som solgte småbrukene sine og dermed var et sterkt bindeledd til hjemlandet brutt. Mange familier ble splittet for alltid fordi ikke hele familien emigrerte og det kunne gå lang tid mellom hvert livstegn hjemmefra.

Den svenske forfatteren Wilhelm Moberg i 1967

I boken "Utvandrerne" fra 1949 skildrer Wilhelm Moberg hvordan fattigdom og hungersnød tvang folk til å emigrere til Amerika. I romanens sentrum står ekteparet Karl-Oskar og Kristina Nilsson som emigrerte fra Småland i 1850. I perioder bosatte Moberg seg i Amerika for å samle bakgrunnsstoff og senere kom enda tre bøker i "Utvandrerserien".

**RING VAR SEKSTEN ÅR ELDRE ENN DEN UNGE PIKEN HAN EKTET.
HVORLEDES DET GIKK TIL AT HUN GAV HAM FORTRINNET, ER IKKE SÅ
LETT Å SI... Amalie Skram "Constance Ring"**

På 1800-tallet ble det etablert et borgerskap seg i Norden. Det var en ikke-adelig eiendomsbesittende og velstående overklasse av bl.a. handelsmenn, jurister, skipsredere, sakførere og grossererere. Borgerskapet introduserte et annet syn på familien enn det tradisjonelle hvor arbeidsfellesskapet mellom menn, kvinner, gamle og barn var sentralt. Familien som en gruppe individer sto nå klarere frem. Forsørgerrollen kom til å hvile på den borgerlige manns skuldre. Kvinnen i borgerfamilien skulle ikke arbeide utenfor hjemmet, men være omsorgspersonen som holdt familien sammen.

I den borgerlige kulturen fikk det emosjonelle en ny og stor plass. Nå var det forelskelse og kjærlighet mellom ektefeller og kjærlighet mellom foreldre og barn som skulle holde familien sammen, ikke et produksjonsfellesskap. I samtidslitteraturen finner vi heltinnene som kjemper for sin kjærlighet og mot et fornuftsekteskap. De unge fikk sjelden anledning til å være alene og det var alltid en anstand i nærheten. Et par måtte ikke ha noen form for seksuell omgang før ekteskapet. Bare tanken på at noen skulle tro det, påvirket adferden. Memoarlitteraturen kan fortelle hvordan til og med brødre og søstre burde holde avstand i det offentlige rom. Hvis ikke alle visste at de var søsken, kunne kvinnens rykte få en plett.

Tross nye idealer, forble mange forelskelser svermerier. Valg av ektefelle i høyere sosiale lag ble langt på vei styrt av foreldrenes ønske om å knytte sammen titler, penger og eiendommer. Det borgerlige ekteskapet stilte ulike forventninger til mann og kvinne. Mannen burde være ferdig med sin utdanning slik at han kunne forsørge sin kone standsmessig. Borgerskapets menn var ofte godt voksne og erfarne når de giftet seg. Mange hadde bodd i egen ungkarleilighet og hadde ferdes uhindret i det offentlige rom. De hadde foretatt dannelsesreiser og skaffet seg både utdanning og seksuell erfaring. Kvinnen

Camilla Collett (1813-1895) skrev "Amtmandens Døtre" om hvordan særlig unge kvinner ble hindret i å utvikle sine muligheter. I stedet lærte de å undertrykke egne ønsker.

derimot kom ofte rett fra et beskyttet hjem og familieliv og viste seg sjelden offentlig uten anstand. Mange hadde lite kunnskap om sin nye rolle som administrator av husholdet. Likeledes var det utenkelig at hun hadde seksuell erfaring av noe slag ettersom det ikke måtte være fnugg av tvil om barnas herkomst. Ulikheten i alder og erfaringer gjorde at i mange ekteskap ble forholdet mer som et far – datter forhold. Også innenfor ekteskapet kunne mennene tillate seg en mindre streng seksualmoral enn kvinnen. Den borgerlige dobbeltmoralen ble heftig debattert i 1880-årenes nordiske litteratur som ønsket å beskrive virkeligheten og skape debatt. Kritiker og litteraturforsker Georg Brandes og forfattere som Henrik Ibsen og Camilla Collett ønsket et mer moderne og liberalt syn på kvinnens plass i ekteskapet. I 1879 vakte Henrik Ibsen furore med ”Et dukkehjem”. Stykket var en flengende kritikk av de rigide rollene som datidens ekteskap gav så vel kvinner som menn. Også svenske August Strindberg var kritisk til samtidens syn på ekteskapet og familien som institusjon.

Handlingen i Jette Kaarsbøls ”Den lukkede bog” fra 2005, starter i 1870-årenes København. Den kretser også rundt temaer som dobbeltmoral og løgn. Den unge Frederikke kommer fra et borgerlig miljø og trosser foreldrenes ønske om å gifte seg med en prest. Hun dras inn i miljøet rundt Georg Brandes og P.S. Krøyer og gifter seg med en fødselslege. Hun oppdager etter hvert at han er homofil og trenger en kone som ”skalkeskjul” for sin legning.

BARNET BÖR SE FÖRÄLDRARNE SÖRJE ÖFVER DERAS OLYDNAD

Zacharias Topelius (1818-1898)

De borgerlige miljøene ble arnested for nye tanker om barneoppdragelse. Målet ble å skape individer med høy moral og selvdisiplin som samtidig realiserte sine muligheter. Nå toget barnepleiersker, guvernanter og huslærere inn på banen. Barna ble undervist i alt fra etikette og etikk til fransk og matematikk. Måtehold, enkelthet og en asketisk livsførsel i hverdagen var idealet i mange borgerlige hjem. I boken ”Fanny og Alexander” av Ingmar Bergmann møter vi familien Ekdahl, en stor og frodig familie av teater- og forretningsfolk. De førte en forholdsvis sorgløs og fargerik tilværelse. Etter farens død, giftet moren til Fanny og Alexander seg på nytt med biskop Edvard Vergéus og barna ble konfrontert med et til de grader disiplinert, strengt og gledesløst liv.

Spøkelset i mange borgerfamilier var barnet som utforsket sin egen seksualitet. Det var utilgivelig. For å forebygge uønsket seksuell adferd ble barna innprentet selvdisiplin og selvbeherskelse i alle situasjoner. Det ble skrevet kilometervis med bøker om emnet og foreldre ble absolutt frarådet å vise fysisk kjærlighet for sine barn ved f.eks. å omfavne dem. Mange barn sov med heldekkende nattdrakter og hendene bundet til en stokk oppå dynen!

Midt på 1800-tallet kom de første gutte- og pikebøkene til Danmark. De handlet ofte om fattige barn som ved sin oppfinnsomhet og omsorg ble lagt merke til av de bedrestilte og dermed reddet familien fra fattigdom. Heltinnene i pikebøkene ville bli kunstnere eller skuespillere, men måtte kjempe mot uforstående foreldre for å nå målet.

Idealbildet viser en mor som er varm, god, myk og snill mot sine barn, men i virkeligheten burde den fysiske kontakten mellom dem begrenses.

Borgerskapets barn kunne tilbringe mye tid med tjenerskapet fordi foreldrene var opptatte med arbeid og sosiale forpliktelser. Dette var ikke helt uproblematisk. Mens foreldrene la opp strenge regler for oppdragelsen, formidlet folkene på kjøkken, pike- og barneværelser gjerne noe annet. Som et kuriøst eksempel kan nevnes en svensk dadda med egne metoder for å få lydige barn. Hvis barna ikke ville spise grøten sin, sjonglerte hun med familiens Dresdenporselen mens hun lirte av seg grove viser for så å stappe grøten inn i munnen når ungene måpte av ren og skjær forbauselse! Hushjelpene kom ofte fra landet og de hadde sin egen virkelighet med i bagasjen. Mange trodde fortsatt på gjengangere, spøkelses, tusser og troll. Dette delte de villig vekk med borgerbarna, ikke minst for å få dem til å oppføre seg. Helt opp til 1900-tallet var det vanlig at barna sov sammen med tjenestefolket og i sene kveldstimer fikk de nok høre ett og annet! Slik ble barna ofte dratt mellom flere virkeligheter og visste ikke alltid hva de skulle tro mest på.

MAN KAN IKKE ALLE VÆRE AF ADEL! NOGEN MAA GJØRE GAVN!

HC Andersen i eventyret "Pengegrisen"

På tross av at så mange barn døde, vokste befolkningen i Norden jevnt utover på 1800-tallet. Barnekullene var store og da poteten kom i alminnelig i bruk, bedret ernæringen seg og flere vokste opp. Jordbruket tok nye metoder i bruk og samtidig ble Norden et fredeligere sted med færre kriger.

Befolkningsveksten ledet til store endringer i samfunnsstrukturen i alle de nordiske land. Stadig flere ble eiendomsløse og eide verken hus, båt, skog eller jord. De fleste gårdene var rett og slett for små til å kunne deles opp i stadig mindre og mindre enheter. De eiendomsløse var en utsatt gruppe som slet hardt for å klare seg. Foreldrene måtte arbeide utenfor hjemmet eller ta arbeid for andre inn i sitt eget hjem. En eller begge av foreldrene kunne være borte i kortere eller lengre tid av gangen. Da måtte barna klare seg selv og det var vanlig at barna flyttet tidlig hjemmefra for å jobbe for andre. Slik bidro de til familiens økonomi.

Ettersom stadig flere arbeidet utenfor hjemmet, vokste behovet for å kjøpe varer man tidligere hadde produsert selv. Frem til midten av 1800-tallet kunne man f.eks. høste og hugge til eget bruk i skogen i Finland. Gode tømmerpriser satte en stopper for det og mange måtte i stedet ta arbeid hos skogeiere for å få penger til å kjøpe det de tidligere hadde høstet fritt. Den samme overgangen fra selvberging til pengeøkonomi fant sted i jordbruket der billigere såkorn og bedre redskaper førte til en spesialisering. Dermed måtte man kjøpe varer man tidligere selv hadde produsert.

Svaret for mange ble å ta jobb i industrien som ble etablerte som nye industrisamfunn eller i eksisterende byer utover på 1800-tallet. På landsbygda var det nok av mennesker som ville friste en ny og bedre tilværelse, og de første generasjoner arbeidere var barn av husmenn, torpare, innerster, sesongarbeidere og andre proleterer på landsbygdene. Noen kom alene,

mens andre hadde med seg familien.

For mange ble møtet med den nye tilværelsen på industristedet tøff. Særlig var boforholdene ofte dårlige. Arbeiderboligene var som regel små og trange med dårlige sanitærforhold og urent drikkevann. I disse miljøene spredte smittsomme sykdommer seg lett. Med jevne mellomrom forårsaket epidemier av bl.a. meslinger og kolera mange dødsfall. Koleraen herjet i Norden helt til slutten av 1800-tallet. Det gjorde ikke saken bedre at man lenge var uvitende om årsaken til smitten. I Finland påsto legene hardnakket at kolera skyldtes jordsmonnet og manglende kunnskap gjorde det vanskelig å beskytte seg. Noe av det samme var lenge tilfelle med tuberkulose.

På industriarbeidsplassene ble hjem, familie og arbeid klarere adskilt enn før. Arbeidslivet ble delt i manns- og kvinnebransjer. Familiemedlemmene gikk gjerne hver til sitt om morgenen og møttes ikke igjen før til middag. I fabrikkmiljøene var standarden for de fleste familier ett rom og kjøkken. Her skulle man sove og spise, vaske klær, lage mat, reparere tøy og flikke sko. Det ble nok så som så med både hygiene og privatliv. Ikke å undres at mange foretrakk å ha sitt sosiale liv ute; i trappa, i bakgården, i parker, skjenkestuer eller offentlige lokaler. Også

*Christian Krogh malte i 1886-87 "Kampen for tilværelsen".
Kvinner og barn i Christiania står i kø for å få gammelt brød av bakeren.*

her skilte familien gjerne lag. Barna søkte mot andre barn, kvinnene holdt sammen med andre kvinner og menn med andre menn. Slik kunne den daglige omgangen mellom medlemmer i samme familie bli ganske begrenset. Forholdet til arbeidskolleger og kamerater var vel så viktig som forholdet til familien. Mange familier led også under at særlig far drakk. For mange betød det mye vold i hjemmene og at lønningene gikk til brennevin fremfor mat til familien. Dette ble etter hvert et betydelig problem og Sverige innførte rasjonering av brennevin. I 1907 avholdt Færøyene en folkeavstemning om saken og for første gang fikk kvinnene stemmerett. Hele 96% stemte mot alkoholsalg på øyene, et forbud som sto ved lag frem til 1992. I Danmark gjorde store avgifter på brennevin at forbruket sank. Norge og Finland forbød salg og fremstilling av sprit, men slo senere retrett.

Mens fagforeningene kjempet for bedre lønn, arbeidstid og –miljø, måtte familiene selv finne en løsning på hvordan kvinnene kunne kombinere barnefødsler, amming og husarbeid med lønnet arbeid utenfor hjemmet. Mens man på landet tok barna med i gårdsarbeidet, var det nesten umulig å ta de minste med på en fabrikk eller et kontor. Hvis økonomien tillot det var derfor mange kvinner hjemme mens barna var for små til å gå på skole. De mange enslige mødrene i arbeidermiljøene hadde derimot få andre valg enn å la barna klare seg selv eller bli passet av større søsken eller naboer. Barn i skolealder måtte ofte jobbe etter skoletid for å bidra til familiens økonomi. Mange barn samlet filler og flasker som de solgte mens andre jobbet i fabrikkene.

Som lønnsmottagere var arbeiderfamiliene svært sårbare for konjunkturer ved arbeidsplassen. Dårlige tider medførte arbeidsløshet og det kunne være en katastrofe for hele familien fordi det var få eller ingen sosiale mekanismer som erstattet tapt inntekt. På bygda dyrket man fortsatt mat til eget bruk og selv om en del arbeiderfamilier i byene hadde egne jordstykker, var man der langt mer avhengig av å kjøpe mat og i dårlige tider sultet mange.

Mot slutten av 1800-tallet hadde en del arbeiderfamilier råd til at mor ikke jobbet utenfor huset. Det ble status å ha en hjemmeværende kone og hennes oppgaver var primært å sørge for mat på bordet, rene barn med hele klær og at hus og hjem så respektabelt ut. I sine fem bøker fra arbeiderstrøket på Söder i Stockholm følger Per Anders Fogelstrøm en families sorger og slit, gleder og framgang i flere generasjoner fra 1860 – 1968.

Omtrent samtidig slo ”Egne-hjem”-bevegelsen rot i Norden. Den startet i Sverige ca. 1890 og spredte seg videre til andre deler av Norden. Målet var å gi arbeidere mulighet til å skaffe seg et eget hjem ved hjelp av egen innsats. Man mente det ville bekjempe fattigdom og ufrihet for arbeiderne og øke deres stolthet og selvbilde ved at de selv bedret livsgrunnlaget for seg og sin familie. Det er også hevdet at det var et middel for å roe ned en urolig samfunnsklasse. Uansett bar et eget hjem i seg drømmen og muligheten om bedre kår for familien og til å avansere sosialt gjennom egen innsats.

FOLKHEMMET OG FERIEHJEM

Heller ikke Norden unnslopp depresjonen på 1930-tallet som forårsaket så mange personlige tragedier. Arbeidsløsheten var massiv, mange hjem ble solgt på tvangsauksjon og familiene satt på bar bakke. Mange mistet de få sparepengene de hadde da bankene gikk konkurs og en hver måtte klare seg som best de kunne. Derfor er det nok ikke helt tilfeldig at vi finner den spede begynnelse til den nordiske velferdsstaten eller ”folkhemmet” nettopp på begynnelsen av 1930-tallet. Da kom prinsippet om at de som var i jobb skulle betale skatt som bl.a. skulle finansiere trygd og understøttelse til arbeidsledige, gamle og syke.

På 1930 - og 40-tallet fikk arbeidsfolk lovfestet rett til ferie og mange familier reiste for første gang vekk sammen for å oppleve ting utenfor hjemmet. Det kunne være til besteforeldre eller andre slektninger, men en del ”vanlige” familier satte også opp enkle hytter. Hyttene var ofte nære hjemmet fordi transport kunne være vanskelig, men dette var likevel en mulighet for å være sammen med venner og familie på et sted fritt for hverdagens forpliktelser.

Kolonihavebevegelsen oppstod i Danmark på 1880-tallet, men spredte seg raskt til det øvrige Norden. Bildet er tatt i Dalen i Sverige i 1911.

Også kolonihavene ble et populært fristed for mange arbeiderfamilier som til daglig bodde under trange og kummerlige forhold. Her var det luft og lys og spennende lekesteder for barna. I tillegg var kolonihavene nyttige ved at man dyrket jorden. Særlig i tider med kriser og arbeidsløshet var det man dyrket her et viktig tilskudd til både lønnen og kosten.

DE BRENTE VÅRE GÅRDER. DE DREPTE VÅRE MENN.

Inger Hagerup

Andre verdenskrig forløp forskjellig i de ulike nordiske land. Mens Sverige var nøytralt, kapitulerte Danmark tidlig. Norge ble okkupert av tyskerne, og i Finland gikk vinterkrigen i 1939 over i fortsettelseskrigen fram til 1945. Mange barn ble sendt vekk fra sin familie til steder man mente de kunne få større trygghet og bedre mat. En del reiste til slektninger på landet, men mange kom også til fullstendig ukjente steder og mennesker. I løpet av krigen ble f. eks over 50 000 finske barn skilt fra sine foreldre og sendt til Sverige for å unnsnippe krigshandlingene. Ytterligere 10 000 ble sendt til Danmark og mange bodde i flere år hos andre enn sin egen familie. Det var naturligvis svært tøft å skulle skilles fra sine foreldre/ barn på ubestemt tid. Når gjenforeningens time endelig kom, kunne det være like vanskelig å løsrive seg fra sin ”nye” familie og returnere til et hjem og familie preget av krigens traumer. Mange barn slet nok med dårlig samvittighet fordi de i hemmelighet lengtet tilbake til sin ”reservefamilie”.

Da krigen endelig stilnet hadde mange mistet hjemmene sine og spesielt hardt rammet var befolkningen på strategisk utsatte steder. I Finmark var store deler av bygningsmassen brent systematisk og folk bodde svært primitiv og provisorisk mens bolighus og det sivile samfunn sakte, men sikkert, reiste seg på nytt. Bare i Karelen var nesten en halv millioner mennesker husløse og de fleste ble tildelt småbruk helt andre steder i Finland. Barna var ofte de som klarte omveltningene best, men for de eldste i familien kunne det være vanskelig å skulle vende seg til et helt nytt landskap, nye naboer og omgivelser.

I ettertid skulle andre verdenskrig vise seg å bli et tidsskille også for ulike levemåter. Som i Europa for øvrig var det mangel på det meste i Norden etter krigen, men pågangsmotet og optimismen var stor. Ikke minst viste dette seg i antallet barnefødsler som steg kraftig i hele Norden i etterkrigstiden. Mange valgte å forlate gammeldagse boliger og tungt arbeid på landet og flyttet med familien til tettsteder og byer hvor etterspørselen etter arbeidskraft var stor. I Sverige bodde i 1955 så mye som tre fjerdedeler av befolkningen i tilknytning til byene, og samme år hadde halvparten av Islands befolkning bosatt seg i Reykjavik.

Det var en skrikende mangel på boliger og svaret ble ferdighus og drabantbyer med rekkehus og lavblokker som reiste seg i tiårene etter krigen. De nye leilighetene fikk innlagt vann, elektrisitet og wc og de fleste blokker og borettslag fikk egen vaskekjeller. Samtidig ble stadig nye husholdningsmaskiner tilgjengelige på markedet. Dette lettet husarbeidet for husmoren og stadig flere gifte kvinner tok arbeid utenfor hjemmet. Utover på 1960 - 70-tallet anskaffet stadig flere private husholdninger sin egen bil og det ble enklere å bo og jobbe på ulike steder.

I Kolding i Danmark ble dobotene hentet og tømt på natten til langt inn på 1950-tallet. Det tok tid før kloakknettene var så utbygd at alle kunne gå over til WC.

JEG HUSKER DA JEG REISTE SOM TENÅRING SAMMEN MED MINE FORELDRE. JEG LOT ALLTID SOM JEG IKKE KJENTE DEM.

Fritt etter Erica Jong

Under andre verdenskrig oppsto begrepet "Teenager" i USA. Det henspilte på gruppen 13-19 - åringer som etter hvert utviklet en egen ungdomskultur og raskt ble en stor forbrukergruppe. Fenomenet spredte seg til Norden i løpet av 1950-årene. Mens tidligere generasjoner hadde opplevd en temmelig brå overgang fra barndom til voksenliv med forpliktelser i forhold til familie og arbeid, opplevde nå nordiske tenåringer i større grad en ungdomstid med seg selv i sentrum.

Etter krigen etterstrebet bl.a. norske myndigheter å gi alle barn et godt og likeverdig skoletilbud uansett hvor de bodde. Mange hadde i ung alder både lenger og bedre utdannelse

enn sine foreldre og fikk også etter hvert en del penger mellom fingrene. Dette var det vanskelig for mange foreldre å svelge.

De unges referanserammer ble raskt utvidet. Det var slett ikke lenger bare fra hjemmet, nærmiljøet, bøker, aviser og skole man hentet sine referanser. Ikke minst kom Amerika og amerikansk film og musikk til å nære deres drømmer og stå i kontrast til en virkelighet som fortsatt var preget av etterkrigstidens rasjonerings og bolignød. Og i denne virkeligheten bodde deres foreldre!

I byene poppet det opp jazzklubber etter amerikansk mønster og cola og tyggegummi gjorde sitt inntog. Mange oppdaget også amerikansk barne- og ungdomslitteratur som f.eks Bobseybarna, Hardy-guttene og Frøken detektiv. Heltene i disse bøkene var friske ungdommer som kom seg ut av enhver knipe. Alle de nye impulsene og mulighetene gav mange ungdommer andre erfaringer og ambisjoner enn foreldregenerasjonen og dette var kilde til tall-løse konflikter i flere hjem. Lojaliteten og tilhørigheten med venner og jevnaldrende ble ofte sterkere enn lojaliteten til familien. Begrepet ”generasjonskløft” dukket stadig oftere opp da ungdommene begynte å leve sine egne liv styrt av andre ønsker og ambisjoner enn de foreldrene var fortrolige med.

Det såkalte ungdomsopprøret i 1968 startet i Paris, men spredde seg raskt. Det ble starten på store forandringer, ikke bare mht klesdrakt, oppførsel og språk, men også hvordan folk levde sammen. Ungdomsopprøret falt i tid sammen med bl.a. lanseringen av p-pillen som på 1970-tallet ble tilgjengelig også for ugifte kvinner. Dermed fikk kvinner i langt større grad mulighet til å unngå uønskede graviditeter og mulighet til å planlegge egen utdannelse og yrkesliv. Den danske forfatteren Susanne Brøgger skapte voldsomt rabalder med boken ”Creme Fraiche”, en selvbiografisk roman med beskrivelser av et mildest talt aktivt seksualliv.

Den svenskproduserte TOY var lenge en favoritt-tyggegummi i Norden. Amerikansk påvirkning gjorde tyggegummi uhyre populær blant ungdom, til mange foreldres fortvilelse. Kilde: Arkivet på Föreningen Stockholms Företagsminnen (Alice - frisk i mun 1960)

NYE FAMILIEMØNSTER

Langt inn på 1900-tallet var normen at mannen var familiens økonomiske hovedforsørger. Dette var en tyngende byrde for mange menn, men presset ble mindre da stadig flere kvinner tok lønnet arbeid utenfor hjemmet etter krigen. Kvinnenes inntreden på arbeidsmarkedet fikk store konsekvenser for familienes dagligliv. Roller og oppgaver som tidligere ble ivaretatt hjemme, ble etter hvert institusjonalisert. Eldre og pleietrengende kunne være uten tilsyn hele dagen og behovet for ulike typer aldersboliger økte. Der begge foreldrene jobbet utenfor hjemmet kom mange "nøkkelbarn" hjem til tomme hus og leiligheter etter skoletid. I barnelitteraturen ble bøkene til Anne Cath Vestly om Aurora og Sokrates veldig populære. Aurora og Sokrates bodde i blokk og mens mamma kjørte bil til jobben, trillet pappa barnevogn, skiftet bleier og lagde middag.

Mens mange menn lenge foretrakk å gå et stykke bak når kona trillet barnevogn, har denne mannen tydeligvis ingen kvaler med å vise at han er en del av familien.

Etter hvert ble det etablert barnehager og barneparken for de minste og personalet i disse institusjonene ble også viktige personer i barnas oppvekst og oppdragelse. I dag tilbringer nordiske barn store deler av hverdagen vekke fra sitt eget hjem og familie og dagens familieliv følges av det offentlige i større grad enn tidligere i form av lærere, helsepersonell, barnevern, terapeuter, PP-tjeneste osv

DET UMULIGE BLIR MULIG

I dag aksepteres rammer rundt en familie som var helt uhørte for et halvt århundre siden. Enkeltindividets rettigheter står sterkt i samfunnet og teoretisk har alle rett til selv å velge hvordan man vil leve, så sant man ikke bryter loven.

På 1970-80-tallet skjedde det noe i kjølvannet av hippiebevegelsen. Holdninger til barn og ekteskap endret seg. Barn født utenfor ekteskap ble langt vanligere og ikke lenger automatisk stemplet som "uekte". I de fleste miljøer ble det vanlig med såkalte "papirløse ekteskap" hvor ugifte par bodde sammen og også fikk barn. Begrep som "alenemødre / -fedre" og "helgepapper/ -mammaer" beskriver også en helt annen virkelighet enn for bare 40 – 50 år siden. Mens mannen den gang måtte vente på gangen mens barnet ble født, er i dag brorparten av nordiske vordende fedre med på fødselen. Foreldrepermisjon ble innført i Norden i løpet av 1970-årene og er senere stadig utvidet. Nå kan permisjonen i prinsippet fordeles mellom foreldrene etter deres eget ønske, selv om det i praksis er mødre som fortsatt mest hjemme. Likevel er nesten alle menn hjemme i minst fire uker med barnet før det fyller ett år. Det er blitt vanlig at også far henter barn i barnehage og skole og følger opp fritidsaktiviteter. Erfaringer viser at det har skjedd en markant endring i menns forhold til egne barn og at de er en større del av sine barns liv enn tidligere.

Mens det for hundre år siden var straffbart å være åpent homofil eller lesbisk, er dette i dag langt på vei akseptert. Danmark var først ute i verden med å tillate partnerskap mellom homofile og de øvrige nordiske land fulgte etter. I dag er partnerskapsloven delvis byttet ut med en kjønnsnøytral ekteskapslov som sidestiller ekteskap mellom homofile og lesbiske med det tradisjonelle ekteskapet mellom mann og kvinne. Samtidig har stadig flere homofile eller lesbiske par barn. I 1999 ble det tillatt for danske homofile å adoptere sin partners barn. I dag aksepteres homofile ektepar som adoptivforeldre i flere nordiske land og også lesbiske har rett til assistert befruktning. Dette åpner for familiekonstellasjoner som var utenkelige for en generasjon siden.

Arbeidsinnvandringen fra ikke-vestlige land til Norden startet allerede på 1960-tallet. De første kom fra Pakistan, men de ble raskt etterfulgt av folk fra andre nasjoner som av ulike årsaker flyttet til Norden. Selv om en del har reist tilbake til sine opprinnelige hjemland, er det også mange som har valgt å hente familien til sitt nye hjemland. For mange har møtet med det nordiske samfunnet vært vanskelig. Mange opplever at de mister statusen de hadde i hjemlandet og vansker med å lære et nytt språk virker isolerende. Særlig mange kvinner og eldre oppdager at de må bruke sine barn og barnebarn som tolker i samfunnet og det setter dem i et avhengighetsforhold til de yngre som kan føles feil. Barna som går på lokale skoler og får venner blir vant med normer og omgangsformer som kan virke fremmed og uakseptable for deres foreldre og besteforeldre. Mange forteller at de splittes mellom lojaliteten til sin egen familie og sin egen vilje.

Innen litteraturen kommer nå også bøker som skildrer den oppveksten og familieforhold barn av innvandrere har hatt. Boken "Tett inntil dagene" av svensk-kurdiske Mustafa Can handler

om hans mor. Hun kunne knapt skrive sitt eget navn og forble alltid en fremmed i Sverige, mens han selv raskt ble integrert og ofte følte seg flau over moren sin.

Kilder: Heini Madsen: Færøerne i 1000 år

Matti Klinge: Blick på Finlands historia

Jonas Frykman og Orvar Löfgren; Det kultiverte mennesket. Glerups Forlag 1979

Søren Sørensen: Nordens historie fra 1800 til i dag

NRK, NMR: Nordens historie 1397- 1997 10 essays

Den nordiske verden 2, red: Kirsten Hastrup

Wikipedia

kildenytt.no

LITTERATURLISTE

Norge

Risa, Einar O.: M. Kanne & Søn. 2008
Bråtveit, Inger: Siss og Unn. 2008
Ørjasæter, Tordis: Dagen og dagene. 2009
Basso, Aina: Ingen må vite. 2008
Holmås, Stig: Regn. 2008

Danmark

Guldager, Katrine Marie: Nu er vi så her. Noveller. 2009
Guldager, K.M.: En plass i historien. 2009.
Jørgensen, Hans Otto: Hestenes øjne. 2008
Jørgensen, H.O.: Ida og Axel trilogien. 2008
Smærup Sørensen, Jens: Mærkedage. 2008
Munk Jensen, Sanne: En dag skinner solen også under hundens hale. 2008

Sverige

Paborn, Sara: Släktfeber. 2009
Antti, Gerda: Min man David. 2008
Can, Mustafa: Tett inntil dagene. 2008
Engström, Michael: Isdragen. 2008

Island

Audur Ava Ólafsdóttir: Stiklingen. 2009
Kristin Steinsdóttir: Sin egen väg. 2008

Færøyene

Nielsen, Jóanes: Glansbilledsamlerne. 2008

Finland

Paasilinna, Arto: Den elskelige giftblandersken. 2008
Hotakainen, Kari: På hjemmefronten. 2007
Behm, Jukka: Dr. Mumbai. 2008
Åsbacka, Robert: Orgelbyggaren. 2008

Baltikum

Oksanen, Sofi: Stalins kyr. 2009

Det samiske språkområde

Persen, Synnøve: Av skogens sus spirer nytt. Dikt. 2006

Einar O. Risa (f. 1954) Norge

M. Kanne & Søn 1889-1922

Tiden 2008, 261s.

Andre utgivelser:

1995: Skygger. Roman
1996: Ring. Roman
1997: Velvære. Roman
1998: Nasjonaldagen. Roman
1999: Mannen i speilet, Alexander L. Kielland i Stavanger 1888-1902 (biografisk essay)
1999: Helvete. Roman
2000: L.C. Niensens papirer. Roman om Sigbjørn Obstfelder
2002: Casanovas siste erobring. Roman
2003: Likeså, skulle han si. Roman
2005: Kom, kom hør nattergalen. Roman om kunstmaleren Peder Severin Krøyer
2006: Jeg går ikke ut lenger, jeg svever over byen. Roman
2008: Hos blodsugerne – Peter Nansen og drømmen om det germanske kabelnett.

Einar O. Risa er oppvokst og bosatt i Stavanger-området. Han har studert litteraturvitenskap, historie og jus, og han har også bakgrunn som journalist. Risa er redaktør for "Forfatteren" som utgis av Den norske Forfatterforening, Norske barne- og Ungdomsbokforfattere og Norsk Oversetterforening). Risa debuterte i 1995 med romanen "Skygger". Han er kjent for sin evne til å flette sammen historie, storpolitikk og enkeltmenneskers skjebner. I 2001 mottok han Nota Bene Bokpris og i 2000 fikk han Tidenprisen.

Den historiske romanen "M. Kanne & Søn" er den første boka i en trilogi og den har handling fra Stavanger i tiden 1889 – 1922. Hovedpersonen M. Kanne er fiktiv, men flere kjente personer som levde på den tiden er tatt med som bipersoner i romanen. M. Kanne er en dansk fotograf som etter en krangel med sin far forlater Danmark og havner i Stavanger der han etablerer seg med fotoatelier og familie. *Kilder:* www.wikipedia, www.nrk.no/nyheter/kultur/litteratur

Anmeldelse på marta.norheim@nrk.no 30.12.2008

Av Marta Norheim

Det er truleg tilfeldig, men likevel påfallande at Stavanger så til dei grader står fram som seriemeister. Heilt sikkert er det at det går an å lage svært så ulike romanseriar med utgangspunkt i denne byen. Renberg har valt oppveksten, Rein har drege fram vrangside av oljebyen, og no tek Risa eit historisk grep. Roman nummer ein spenner frå 1889-1922, og i løpet av dei to neste bøkene skal Stavanger få utvikle seg frå provinsby til oljehovudstad.

Kjent terreng

Risa er i kjent terreng, han har allereie bak seg bøker om både Obstheller og Kielland, så vel som om den danske kunstnaren Krøyer frå same periode. Hovudpersonen M. Kanne i "M. Kanne & Søn" er etter det eg forstår fiktiv, men både Krøyer og Kielland er tildelt biroller.

"Hva kan man gjøre i denne byen? spurte M. Kanne, fotograf, og lente seg over rekken, dampskipet nærmet seg kaien og de kunne se Torvet strekke seg skrått oppover mot Domkirken. Reise videre, sa Krøyer, hvis det var ham, hvis det var Peder Severin, med to ii-er slik han er skrevet inn i kirkeboken, P.S. Krøyer, stående ved skipsrekken sammen med den kommende fotograf M. Kanne & Søn, men slik ble det fortalt, gang etter gang, over den duftende juleanden som nettopp var kommet ut av ovnen..."

Flytande forteljning

Risa økonomiserer med teiknsetjinga og let teksten flyte av garde med dialogar og digresjonar, fortid og framtid i ein straum, og slik syg han lesaren fast til historia om den 21 år gamle danske fotografen Kanne som etter nok ein krangel med far dreg på lykke og fromme ut i verda og hamnar i Stavanger, der han etablerer seg med både atelier og familie.

Tida som går kan lesast gjennom stadig nye kameramodellar og skiftande moteretningar innan portrettfotograferinga, men også på tusen andre små ting, for Risa er ikkje redd for å drive research og han økonomiserer slett ikkje med tidskoloritten. Han plasserer Kanne og dei andre i spennet mellom ei verd som stadig byr på nye tekniske innretningar, krigar og omveltingar på den eine sida, og dei faste, familiære rituala: Juleanda, familieanekdotane, reisene utover Jæren på den andre sida. Risa let livet fare såpass hardt med fotografen at det vekker kjensler hjå lesaren, sjølv om teksten har ein ganske så distansert forteljemaate. Grepet er på ingen måte originalt, men det er godt gjort.

Ambisiøst

Så er også Einar O. Risa ein uvanleg stilsikker forfattar som har styring på verkemidla og i tillegg har han ei historie å fortelje. Denne boka går inn i eit ambisiøst og tydelegvis omfangsrikt kultur- og idéhistorisk prosjekt som vi enno ikkje anar slutten på.

Dersom ein skal utforske det norske samfunnet gjennom dei drygt 100 siste åra, er provinsbyen Stavanger anno 1889 slett ikkje noko dumt startpunkt.

Anmeldelse på <http://www.dagbladet.no/kultur/2008/12/03/556513.html>

Av Cathrine Krøger

Stavanger 1889: Fotograf M. Kanne lener seg over rekka på dampskipet som nærmer seg byen. «Reise videre», råder maleren P.S. Krøyer. Men danske M. Kanne trosser rådet, og går i land. Ved hjelp av enkefru Nærland, etablerer han seg som fotograf i byen.

Hommage til Rottem

Dette er begynnelsen på det som skal bli en trilogi over Stavanger-familien Kanne. En trilogi som skal strekke seg fra 1889 fram til vår tid. Til tross for at Krøyer har en snedig gjesteopptreden, er Kanne selv fiksjon. Noe som ikke er en selvfølge hos Risa, som tidligere har skrevet romaner over blant annet Sigbjørn Obstfelder, P.S. Krøyer og Casanova. Hans siste utgivelse før denne «Jeg går ikke ut lenger, jeg svever over byen» (2006), var en hommage til Dagbladets avdøde Øystein Rottem.

Snapshots

Med «M. Kanne & Søn», viser Risa at han også kan dikte egne personer. Denne boka er god. Den er riktignok ganske krevende å komme inn i. Risa har rendyrket en stil som kan minne om Thomas Bernhard uten at det blir påtrengende: En assosiativ ordstrøm uten avsnitt, men brutt opp av et utall komma. På sitt beste er det meditativ lesning.

Det første Kanne gjør i sitt virke, er å spikre opp et skilt med «Fotograf M. Kanne & Søn». Enkefru Nærland antyder indirekte at han verken har kone eller sønn; «han kommer, svarte fotograf Kanne, han kommer». Mer enn nærgående portretter, gir Risa korte riss – nærmest snapshots – av personer og begivenheter. Som det vakre torgmøte med Kannes framtidige hustru Sina fra Sola. Før Kanne i neste kapittel snubler i den geskjeftige jordmoren i påvente av en Søn. Også enkeltpersonene er skissert ved hjelp av detaljer. Liksom Kannes minne om sin far; «farens hånd på skrivebordet, fingrene som banket i bordplata, den store skinnende signetringen av gull».

Risa har rytme, sødme og blick. Et «musikalsk» gjennomgangstema er skildringen av julaftenene med bergmanske dimensjoner: Den store familien som blir større for hvert år. Lukten av nystekt and og rødkål. Smaken av sherry. Risa er en utpreget visuell forfatter, i noe som også er en kunstnerbiografi. «Jeg maler, sa M. Kanne, med lyset.» Kanne vil bort fra døde kulisser, han eksperimenterer med lys og ren bakgrunn, og blir en kjent fotograf i Stavanger. Nyttårsaften 1900 står han på taket og fotograferer rakettene, fyrverkeriet og de nakne trærne.

T-ford og Titanic

Ved siden av Stavanger-historie og miljø; hav, himmel og Kiellands Garman og Worse, baker Risa inn verdenshistoriske begivenheter. Smått og stort: T-Ford og Titanic, verdenskrig og revolusjon: «Nå kommer krigen», sier M. Kanne når den tilknappe husholdersken kommer

med kaffen, «Jaha, sa frøken Joa og spurte: Var det noe mer?»

Luffferder

Det er ikke bare lykke i den etter hvert store familien. Skyttergravskrigen kommer indirekte til å ramme dem. «Han var død, lå der, tilsølt, i mudder, han lå der, i ingenmannsland, etter et slag, forlatt, bare enda en kropp i skitten uniform, uten hjelm».

Ellers er Risa, som vi så i boka om Rottem, opptatt av luffferder. Vi får høre om folkevandringen mot Hafrsfjord for å se den tyske zeppeliner 120 som hadde vært på bombetokt over England. Og om «baron von Richthofen, den røde baron, Tysklands uovervinnelige, pilot, han lekte seg over himmelen, og han lekte med engelskmennene».

Einar O. Risa har også bakt inn tre sider tettpakket med navn på ofre for spanskesyken under utbruddet i Stavanger 1818. Det er helt sikkert autentiske navn, i en roman som absolutt burde leses.

Inger Bråtveit (f. 1978) Norge

Siss og Unn

Oktober forlag 2008, 175 s.

Inger Bråtveit er frå Suldal. Ho debuterte i 2002 med romanen *Munn mot ein frosen fjord*. For den fekk ho Nynorsk litteraturpris, og ho vart kåra til "Årets debutant" på Forfatterne.net. Boka er også blitt omsett til svensk. Ho har vore medredaktør av litteraturtidsskriftet *Vagant*, og arbeider no som omsetjar for Det Norske Bibelselskap sitt prosjekt «Bibel 2010», ein fullstendig revisjon av nynorsk -og bokmålsutgåva av Bibelen.

Bråtveit har sidan 2008 arbeidd saman med den norske musikaren og skribenten Jenny Hval og k a Rockettothesky, og saman har dei m. a skrive og framført dei performative førestillingane *Frå Mummy Big til Medea og Take My Voice*.

Hausten 2008 kom Bråtveits andre roman *Siss og Unn*, ein roman om mødrer og døtrer, om å klara seg og å gå til grunne.

Inger Bråtveit fekk sølvmedaljen i *Dag og Tid* si kåring av Årets Beste Nynorskbok 2008 for *Siss og Unn*, utan å vera nominert. Ho vart også nominert til Kritikerprisen.

I 2009 fekk Bråtveit Bjørnsonstipendet, Bokhandlerforeningens forfatterstipend.

(fra Oktober forlags presentasjon)

Siss og Unn er en roman om døtre og mødre. Siss og Unn møtes på skolen. Deres mødre vantrives hver på sin måte. Det er mye usagt mellom linjene. Siss og Unn treffer hverandre igjen som studenter og man aner at de føler mer enn vennskap for hverandre. Bråtveit skriver poetisk og varmt om kvinnene i denne lille boka.

Anmeldelse i Dagsavisen

Av Turid Larsen

Siss og Unn. Tittelen mer enn antyder at dette må være en «hommage» til dikteren Tarjei Vesaas. En av hans store romaner, «Is-slottet», som også ga ham Nordisk Råds litteraturpris, handler nettopp om forholdet mellom to jenter, Siss og Unn.

Bråtveit har da også åpent erklært at hun er gått i dialog med Vesaas, men romanen er så desidert tuftet på Bråtveits egen originale, poetiske stemme. Hun vakte oppsikt med debutromanen «Munn mot ein frosen fjord» fra 2002, og med denne nye romanen viser hun at debutens eleganse og formsikkerhet ikke var et engangstilfelle.

Sterk kontakt

Romanen handler om to jenter, Siss og Unn, som forfatteren følger gjennom noen sentrale år i oppveksten i ei lita vestlandsbygd, fram til studieår i henholdsvis Bergen og Stockholm. Den ene av dem, Unn, har store problemer, hun er ensom og isolert, men får en overraskende sterk kontakt med den nyinnflyttede Siss, som har svensk mor og en far som jobber ved bygdas Statskraft.

Unn bor alene med moren, Mummy Big, som ved romanenes åpning fortsatt strever med å komme over sorgen etter faren som plutselig en dag forlot dem i sin hvite Volvo. Siden har han ikke latt høre fra seg. De to kvinnene bor alene på en liten gård, og får tidvis hjelp av den mystiske «Moster», som er morens søster. Så blir den en gang så sterke Mummy Big syk av kreft, og dør, og Unn må flytte inn hos «Moster».

Inger Bråtveit er en forfatter med stor autoritet, som tilsynelatende fjærlett veksler mellom språknivåer, bruker svensk der den svenske moren til Siss kommer til orde, beveger seg uanstrengt i tid og rom, benytter seg av «høye» og «lave» kultureferanser. På mange måter er dette en krevende tekst, men også en tekst som byr på overraskelser, presise bilder og skarpe iakttagelser.

Fortellingen slynger seg fram, stopper opp, ser seg tilbake. Romanen er bygd opp med en rekke tablåer, og disse tablåene flyter i hverandre eller de står som avsluttede scener. I tillegg bruker Bråtveit en slags «allvitende», parallelle tekster, som hele veien fungerer som kommentarer til hovedfortellingen.

Briljant

Denne tilsynelatende lille romanen på drøye 170 sider, slår opp de store temaene uten å snuble i sentimentalitet og overdrivelser. Det handler om tap, om død og sorg, om ensomhet og kjærlighetslengsel, og det hele skrives fram med en innsikt om ordenes kraft og tyngde, som er briljant.

Det er en kvinneverden Bråtveit utforsker i denne romanen, hun ser på vennskapet mellom kvinner, på avhengigheten, men også på avmektigheten. Likevel blir dette aldri noen «kvinneroman» i tradisjonell betydning. «Siss og Unn» er en roman som beveger seg utover slike rammer. Den er snarere eksistensiell i sin grunntone. Inger Bråtveit har skrevet en av høstens fineste romaner.

Anmeldelse i Klassekampen

Av Brit Bildøen

Oktober 2008, Tarjei Vesaas, Is-slottet, Gyldendal 1963

I Vesaas' «Is-slottet» er det ei scene der Siss og Unn saman ser inn i ein spegel, og opplever ei utviding, ei overskriding som skakar dei. I spegelen ser dei seg sjølv, dei ser og oppdagar kvarandre, og dei erfarer kva dei er saman. Dei glir over i kvarandre, blir eitt blikk, ein munn. Inger Bråtveit plukkar opp denne spegelseansen i romanen Siss og Unn. Det skjer ikkje i éi avgjerande scene, men i augeblinkar der jentene ser kvarandre og kjenner det same. Den konkrete spegelen finn ein att i dei underliggjande kommentarane som går som eit kursivert band gjennom heile romanen, kommentarar som først er forvirrande, fordi det ikkje berre er ei stemme som leverer dei, men eit kor av stemmer som vil seie sitt om det som skjer. I ein av desse kommentarane heiter det: «Å! Kor mange gonger skal ikkje Unn telje stega til Siss sitt hjarta. Å! Kor mange gonger skal ikkje Unn sjå andletet til Siss der i spegelen og ynskja at ho kunne smelta inn i det andletet ein gong for alle.»

Er «Siss og Unn» ein tributt til eller ein dialog med Vesaas, har forfattaren brukt den moderne klassikaren frå 1963 som springbrett eller klangbotn? Dette er spørsmål ein stiller seg før ein går i gang med romanen, som med tittelen tydeleg signaliserer kva landskap han plasserer seg i. Men motiv og metode blir ikkje så viktig, for romanen er solid og sin eigen, trass i lånet av hovudpersonane.

Inger Bråtveit løftar ganske enkelt jentene inn i si tid og sitt språk. På mange vis er det dei same jentene vi møter i dei to romanane. Siss er den sterke, Unn er den som går til grunne. Siss bur heime i ein ytre sett velfungerande heim, Unn bur hos moster si. Men i starten av Bråtveit sin roman lever framleis mor til Unn. Ho går under namnet Mummy Big. Etter at far til Unn reiste frå dei har mora sokke inn i seg sjølv, og tilbringer det meste av tida i ein Bohus-lenestol. Ho er arbeidslaus, tiltakslaus, garden har dei måtta forpakte bort. Etter kvart blir det klart at ho ikkje berre er deprimert, men også alvorleg sjuk.

Når mora dør, flyttar Unn vekk frå bygda og frå Siss, for å bu hos moster. Dette er ein tydeleg vri i forhold til Vesaas, der Unn bur hos moster si når dei to jentene blir kjende med kvarandre. I moderromanen er det først og fremst forholdet mellom Siss og Unn som blir skildra, og vidare kva som skjer med Siss etter at Unn har gått seg bort i isen. Hos Bråtveit er det forholdet mellom jentene og mødrene deira som står i fokus. Her er mødrene isslott som jentene kan gå seg bort i.

I ein draum ser Siss mor si som «eit mørkt berg». Og Mummy Big blir karakterisert som «forsteina». I eit intervju i Klassekampen 18. november 2008 samanliknar Inger Bråtveit Mummy Big med eit stilleståande morsfjell, eit stykke fastfrose natur. Og det dukkar ikkje opp andre naturskapte byggverk og konkrete hindringar i denne boka. Siss og Unn går på ski

saman, dei sym saman, dei dansar ballett saman. Men i einsemd og kvar for seg må jentene forsere eit mamma-konglomerat som berre ein av dei kjem relativt uskadd ifrå.

Eit gjennomgåande motiv hos Vesaas er spørsmål knytt til jord og arv. Hos Bråtveit spør kommentatoren, eller ein av dei, lakonisk: «Ja, korleis lever du vidare i den tida som for lenge sidan har stoppa opp? Mykje kan forpaktast vekk her i livet, men moderskapen er ansvar-åket du aldri kan vika ifrå.» Mor til Unn vik, ho glir ut av morsrolla og etterlet ikkje berre eit tomrom, men fråtek også Unn «dotterlivet».

Moster kjem på besøk, lagar mat og vaskar det skitne huset. Ho bringer orden og ein smule farge og liv inn i heimen. Men ho ber også på ein sorg, blir det sagt. Moster er ein skugge, ho fyller ikkje ut. Derimot fyller morsarven Unn så til dei grader at ho ikkje klarer å frigjere seg frå destruktiviteten ho er innlemma i. Og om dette nyttar ikkje Bråtveit kommentarstemma, men er direkte og ikkje lite dyster når ho lar desse orda falle etter ein samtale mellom Unn og moster: «Ein ser korleis kvinner, mødrer så vel som døtrer, prøver å rettferdiggjera sine destruktive sider, som andre døtrer må ta vidare opp i seg i nye renneløkkjer.»

Utan ei fungerande mor ser det ut til at Unn si einsemd blir dobla. Det hjelper ikkje eingong at ho finn ei venninne å spegle seg i. Kan det ha noko å seie at denne venninna ikkje berre er samla, men òg stengd? Ein sølvfarga Swix-dress, ei skinnande rustning. Det har Siss på seg i skisporet, og ho er sterk, ho går fort. Unn når aldri riktig fram til Siss, og det gjer kanskje ingen andre heller. Men noko stod eit kort sekund ope og på spel mellom dei, Unn er sikker på at ho har sett ein inngang i Siss sitt andlet.

Siss har òg ei mor, mamman. Ho har flytta med mannen sin frå Sverige, for at han skulle få jobb. Men etter at dei flytta, har ikkje lenger mamman jobb. Pappan jobbar i Statkraft, han temmer kreftene i rennande vatn, men den krafta som imploderer i heimen kan han ikkje noko med. I denne familien klarar dei seg, men destruktiviteten renn i årane deira òg.

Siss og Unn. Den eine for hard, den andre for mjuk. Dei går på ballett og lærer å halde hovudet høgt, men utanfor gymsalen er det hardare å finne balansen. Kommunikasjonen mellom jentene går lettare i «Siss og Unn» enn i «Is-slottet», dels fordi dei enkelt og uforpliktande kan sende kvarandre sms. Men i begge romanane blir eit stort, svimlande rom opna mellom jentene, ei oppleving som kanskje kunne redde dei begge, men som i ei avgjerande stund driv dei frå kvarandre.

Sju iskalde rom går Unn gjennom når ho dumdrstig klemmer seg inn i den frosne elva til Vesaas. Det første er grønt, med lysbjelkar som trenger seg inn her og der. Det andre liknar ein gang. I det tredje rommet kjem ho inn i ein isskog. Det fjerde har himmelen som tak. Det femte rommet er eit gråtar-rom, der det sildrar og renn uopphørleg. Men i det neste rommet trenger lyset inn, sterkt og grønt. For å klare å smyge seg inn i det sjette rommet må Unn ta av seg kåpa og ranselen. Og for å finne tilbake til kåpa og ranselen klemmer ho seg inn i ein sprekk til, og endar opp i det siste, vesle rommet som ho aldri skal finne ut av.

Sju rom finn vi òg hos Bråtveit. «Det finst eit rom i skogen, med ei einaste overskrift: Til ditt eige beste. Andre rommet er fullt av Mummy Big sine møblar, TV-en, sofaen og kjøkkenbordet, alt står i rommet slik det ein gong gjorde. Fjerde rommet er ein vev av lauv og lin der alle glas og gluggar, Mummy Big sine ord og gjerningar, er frosne fast. Sjette rommet står framleis avstengd, sjuande rommet likeså.»

Unn finn ikkje vegen inn i Siss sitt andlet. Men vegen inn i seg sjølv finn ho etter kvart, låser opp dør etter dør og kjem til slutt inn i det sjuande, det som burde fått stå uoppdaga. Det er med respekt og fingerspisskjensle Bråtveit handsamar personane og delar av eksteriøret frå det som mange meiner er Vesaas sitt meisterverk. Vesaas sine romanpersonar har overlevd gjenbruk før, og toler det også i dette tilfellet. Personane hans er tydelege, men òg så transparente at det er mogeleg å legge til ting for eigen del. Og Bråtveit gjer ikkje forsøk på å gjenskrive ein klassikar, ein kan heller seie at ho gjenskriv det utsette og sårbare hos unge menneske som Vesaas såg og skildra så godt. Ho viser at jenter framleis er sårbare, overalt og til alle tider. «Kva er vel ei skulejente med stengd munn og høge aksler etter vegen? Rundt kvar sving finst ei skulejente med stengd munn og høge aksler.»

Bråtveit brukar ein slags lappeteknikk, ho stiller opp ein mengde tablå, dreier rundt og kastar stadig nye blick på tilhøvet mellom Siss, Unn og mødrene deira. Og nytt lys over den av livet og litteraturen sine store gåter som Vesaas og mange andre forfattarar har vore opptekne av: Er det lagnaden eller tilfellet som avgjer kva straumar som frys til og kva straumar det er som renn vidare? I «Siss og Unn» er det kvinnelagnaden som står i sentrum, eller i spennet mellom den gamle og den nye tida. Tonen er pessimistisk, og det er i sterk kontrast til Vesaas. I «Is-slottet» får Siss ei tøff tid etter at Unn forsvinn, men sindige foreldre og omtenksame vaksne ser til at ho bergar seg gjennom det. I «Siss og Unn» tek ingen verkeleg det ansvaret, og arvesynda heng tungt over bygda.

Er det verkeleg framleis slik at mange jenter opplever at mødrene deira på eit stadium frys fast og ikkje kjem vidare, og at dei, same kor frigjorde og moderne dei er, ber med seg skulda for og tyngda av dette stivna kvinnelivet inn i sitt eige? Bråtveits unge alder (ho er fødd i 1978) kan tyde på det. Og den magiske augneblinken, der to jenter ser kvarandre i spegelen og skaper seg sjølv på nytt, varer så altfor kort.

Tordis Ørjasæter (f. 1927) Norge

Dagen og dagene

Aschehoug 2009, 109 s.

Tordis Ørjasæter er tidligere litteraturkritiker og professor i spesialpedagogikk. Hun debuterte i 1959 med boken "Med barn i teater" og har senere skrevet en rekke bøker innen området barnekultur, blant annet har hun medvirket i Cappelens litteraturhistorie. Fra 1957 til 1977 var hun litteraturkritiker, først i Nationen, så i Dagbladet. På Institutt for Spesialpedagogikk, der hun ble ansatt i 1977, var hennes spesialområde litteratur for og om funksjonshemmede barn. Tordis Ørjasæter er ikke minst kjent for sine biografiske bøker, blant annet "Boka om Dag Tore" og Sigrid Undset-biografiene. "Menneskenes hjerter. Sigrid Undset - en livshistorie" (1993) ble en stor suksess og gav henne Brageprisen. Boken er oversatt og utgitt i en rekke land. I 1996 fulgte "Sigrid Undset og Roma" og i 2005 "Inn i barndomslandet", som handler om Sigrid Undsets, Selma Lagerlöfs og Tove Janssons barndom. "Nini Roll Anker - en kvinne i tiden" (2000) skrev hun sammen med ektemannen Jo Ørjasæter.
(Fra forlaget.)

Forlagets omtale:

"Dagen og dagene" er en bok om å miste en elsket ektefelle, og en bok om å bli gammel. Når disse milepælene kommer samtidig, kan livet bli ganske vanskelig. Da handler det plutselig om å ta ett skritt av gangen, og tåle at man av og til tar flere skritt tilbake. Men etter hvert blir det flere skritt fremover enn bakover, og livet kan heldigvis fremdeles gi nye perspektiver."

Anmeldelse i Aftenposten 22.04.09

Av Torstein Hvattum

Åpenhjertig om tapet

SAVNET. I et knøttlite, hendig format deler forfatteren Tordis Ørjasæter de mest personlige tanker med oss. Hun slipper oss inn til seg, og bidrar til gjenkjennelse i tapet av den vi er aller mest glad i. Den er raskt lest, boken hun har skrevet om hvordan tilværelsen har fortont seg etter at hun mistet sin kjære ektemann gjennom mer enn femti år, forfatteren, oversetteren og journalisten Jo Ørjasæter for snart tre år siden. Til gjengjeld etterlater Dagen og dagene tanker og refleksjoner som ikke lett slipper tak i oss. Vi opplever alle før eller siden å miste et medmenneske som står oss nær. Det er ikke viktig å vite hvordan man skal takle egne reaksjoner i smerten og tapet. Men det er godt å kunne ta del i andres erfaringer og tanker i samme situasjon.

For nært

Hun har vært modig, klok og åpen om sin fortvilelse, Tordis Ørjasæter. Jeg er likevel ikke så sikker på at hun selv opplever seg som spesielt modig. Bokprosjektet er blitt en dokumentarroman. Historien er autentisk, men den ble altfor nær for henne til at hun kunne skrive i jeg-form. Derfor er stemmen i boken en navnløs kvinnes – og den avdøde, elskede ektemannen en skikkelse uten navn. Likevel umiskjennelig Jo Ørjasæter.

En sommerdag

Det var den vakre sommerdagen i juli da ektemannen skulle rydde opp i ungsbogen nederst i hagen. Uvøren som en ungdom klatret han opp i en stige for å komme bedre til med saken. Han var i sitt ess. I dette huset og i denne hagen – hvor han hørte hjemme. Så falt han ned – og var død.

Slik skildrer Tordis Ørjasæter starten på den siste etappen i sitt liv. Tilværelsen ble brått og dramatisk forandret. De var tett og godt forankret sammen i alderdommen, paret som gjennom flere tiår hadde drevet mann- og konebutikk i kulturformidling. I boken forteller forfatteren om den stilltiende avtalen ekteparet hadde om at de skulle tillate hverandre å dø med støvlene på. Nå var tiden kommet. Hun følte at hun mistet sin Jo mens han ennå var midt i livet. Nå måtte hun greie resten selv. De store høytidene uten ham var ikke verst, slik velmente venner uttrykte det. Det var ikke sant at det første året med julaften, nyttårsaften, bursdager og 17. mai alene var tyngst. Det var i hverdagene hun savnet ham mest. De gode, vanlige dagene, slik hun liketil formulerer det.

Og vi kjenner oss så godt igjen i mange andre tanker og handlinger hun strever med etter dette vendepunktet i livet. Som når hun skal rydde bort klærne hans. Slagstøvlene må fortsatt stå i vindfanget, da var det nesten som han var i huset fremdeles. Hun leter etter noe morsomt, føler hun har mistet evnen til å le. Derfor priser hun «Nytt på nytt» med et glass vin, i en slags festrus over å kunne le igjen.

Det er fristende å låne humorprofessor Arthur Arntzens underfundige ambisjon for alderdommen sett i et livslangt perspektiv: «Vi kommer inn i denne verden gråtende, mens alle står rundt og smiler. Når vi en gang skal forlate dette, skal vi gjøre det smilende med alle andre rundt oss gråtende». Godt observert og riktig tenkt når det ser som mørkest ut. Etter tapet av en nær som gjennom et langt liv har gitt oss så mye glede.

Anmeldelse i Bergens Tidende 18.05.09

Av Siri M. Kvamme

Tett inntil døden

Finstemt roman om sorgen over en ektefelle som går bort.

«Dagen og dagene» begynner en sommerdag. Solen skinner og det er godt å leve. Mannen til den navnløse hovedpersonen skal rydde opp i hagen. Så faller han brått ned fra stigen og dør. Slik ender et ekteskap som har vart i over femti år. Tilbake står hovedpersonen, som må gå dagene i møte alene.

Det vil si, helt alene er hun ikke. Hun er velsignet med barn og barnebarn. Også venner og bekjente støtter henne og vil henne vel. Men i sorgen er hun alene, og den slår henne ut. Nå er hun eldst. Snart er det hennes tur til å dø. Døden er der og rykker stadig nærmere den snart åtti år gamle kvinnen.

Romanen baserer seg på forfatterens personlige erfaring fra da mannen Jo Ørjasæter gikk bort. Med innlevelse og fintfølelse skriver Tordis Ørjasæter om hvordan det er å skulle fortsette livet alene. Underveis får vi glimt fra fortiden, refleksjoner og håp for fremtiden. Sorgen er overveldende, lammende til å begynne med. Så blekner den ørlite, akkurat nok, slik at den blir til å leve med. Leve videre med.

Romanen er på knappe hundre sider. Språket er lavmælt, ikke knapt, men økonomisk og ettertenksomt. Ikke oppgitt. Det er en stille bok, om et stille tema. Det er godt gjort å skrive om sorgen. Bare det å orke det, gå inn i det landskapet som er så nært, så vondt. En personlig sorg og et kvinneliv - som ligner mange andre kvinneliv. Et samliv, som nok også kan vekke gjenklang hos andre. Jeg tror spesielt de som er i samme situasjon vil ha glede av denne boken. Kjenne seg igjen, finne et slags håp, tross alt.

Det er ikke mange romaner som blir skrevet om eldre mennesker, deres gleder og sorger. Slik sett er Ørjasæters roman et kjærkomment tilskudd til bokfloraen. «Dagen og dagene» er ingen trøstebok, men det er en troverdig bok om det å bli gammel og plutselig være alene.

Anmeldelse i Dagsavisen 24.04.09

Av Turid Larsen

Alderdom og død

De fleste kommer dit – om de har helse og tålmodighet. Ikke fordi de ønsker det, men fordi valget skjer utenfor deres kontroll. Det handler om å bli gammel og kjenne at døden rykker tett innpå. Vanskelig å skrive om uten at enten sentimentaliteten eller det helt private tar over. Men Tordis Ørjasæter har greid kunststykket å skrive boka «Dagen og dagene», som balanserer dette temaet på imponerende klokt og nøkternt vis.

Det er tydelig at hun bruker sitt eget liv og sine egne erfaringer i boka, men hun har valgt tredjepersonsformen for å skape avstand, uten at teksten av den grunn blir kjølig konstaterende eller mister den personlige nærheten. Her snakker et menneske i nød og tidvis med et ørlite håp om at gleden over livet igjen skal innfinne seg. Det er det vanskelige, å finne gleden når glansen over livet er blitt borte. For det er nettopp det hovedpersonen i denne boka føler når ektemannen og partneren gjennom mer enn 50 år plutselig dør. Også selv er hun i ferd med å bli gammel, hun fyller 80 år og vet at hun kan telle sine dager. Men hva skal hun fylle dem med? Hun trøster seg med kunsten, med dikt, med musikk, med barn og barnebarn, men savnet er så stort. Og døden er så ubegripelig, både ens egen og den som rammer ens nærmeste.

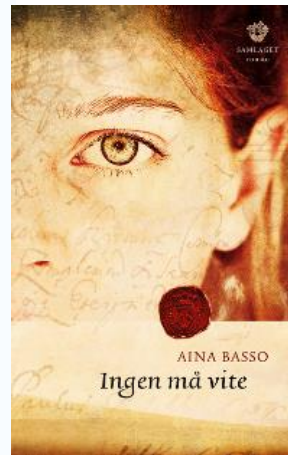
Ørjasæter skriver enkelt og nøkternt og nært. Hun skriver om hverdagene, om gleden ved å stå opp og spise frokost, lese avisene, lytte til fuglesangen. Den nesten pinlig følte gleden over at noen plutselig ringer, det lille sjokket over å oppdage sin egen alderdom i en annens stemme – når vedkommende litt overbærende spør om hun kan fylle ut en giro.

Det er ikke ofte noen tør skrive så personlig og nesten brutalt ærlig om det å bli alene, om sorgen og tristheten som følger med det å vite at slutten nærmer seg. Derfor oppleves den lille boka til Tordis Ørjasæter som et svært modig prosjekt. Så fint at noen tør skrive så personlig og så usentimentalt om alderdom og død. Skrive om det uten å presentere falske forhåpninger eller falsk livsglede. Skrive så åpent – uten å dekke til sorgen over at dagene stadig blir færre.

Aina Basso (f. 1979) Norge

Ingen må vite

Samlaget 2008, 158 s.

Aina Basso debuterte med boka ”Ingen må vite” i 2008. Forfatteren kommer fra øya Giske på Sunnmøre. Hun har mastergrad i historie med spesialfeltet sosialhistorie og mentalitetshistorie fra 1500-1800 med vekt på seksuelle forbrytelser på 1700-tallet. Hun har skrevet mastergrad i historie om blodskam. I dag jobber og bor Aina Basso i Oslo

”Ingen må vite” går tett inn på en familie på 1700-tallet. Det handler om makt, om forholdet mellom den lille og den store, både i familien og i samfunnet. Romanen er gitt ut som ungdomsbok. Aina Basso sier i en kommentar at hun var redd boka ville falle mellom to stoler, ikke helt for ungdom og ikke helt for voksne, men så viser det seg at den blir godt mottatt hos begge.

Aina Basso har sin egen blogg: <http://flimre.blogspot.com/>. Der forteller hun om seg selv, om arbeidet sitt, og gir tips om bøker!

Forlagets omtale:

”Året er 1734. Ingeborg er 14. Ein dag dett ho på isen, og der står Mikkel. Han hjelper henne opp. Ingeborg begynner å drøyme om Mikkel om nettene, tenke på han om dagane. Men det finst eit hinder mellom dei, ein farleg løyndom på garden oppunder fjellet. Store, grove hender som snik seg oppover låra når mor er borte. Ein løyndom som må bli avslørt, ein løyndom som vil få alvorlege konsekvensar for alle involverte. Aina Basso debuterer med denne spennande og poetiske romanen, lagt til ei kystbygd i 1700-talets Noreg.”

Anmeldelse i Adresseavisa 08.09.08

av Maria Årolilja Rø

Poetisk og kortfattet

Sanselig skrevet om 1700-tallet.

Året er 1734. Ingeborg bor sammen med moren, broren og stefaren på en liten gård. Som for barn flest på denne tiden består hverdagen av hardt arbeid fra tidlig morgen til mørke kvelden. En sein ettermiddag hun er ute i et ærend for stefaren, sklir hun på isen og faller. Det er nabogutten Mikkel som hjelper henne opp og Ingeborg blir momentant forelsket. Så forelsket som man bare kan bli, for aller første gang. Hun begynner å drømme om Mikkel både dag og natt. Men det finnes en stygg hemmelighet som Ingeborg vokter, som ingen må få vite om, i hvert fall ikke Mikkel.

Forfatteren har valgt et spennende bakteppe til denne fortellingen. Hovedpersonen Ingeborgs ulykke og hemmelighet, er at hun blir utsatt for overgrep i hjemmet. Sånt skjedde for tre hundre år siden, og det skjer fortsatt i dag. Men mye har forandret seg mellom da og nå; I Ingeborgs verden er det ikke bare skammen som gjør at hun ikke kan fortelle det til noen. Om noen skjønner hva som foregår risikerer hun dødsstraff. Det er et kvantesprang mellom den tidens rettoppfatning og det vi i dag oppfatter som rett og galt.

Forfatteren har en respektfull tilnærming både til temaet og personene sine. Selv om karakterene befinner seg i virkelighet fjernt fra vår egen, er de nære oss i teksten.

Romanen er svært kort, det er som om den befinner seg et sted mellom lyrikk og prosatekst. Språket er direkte og sanselig, melking skildres så man kan kjenne varmen fra kukroppen. I en serie fine øyeblikksskildringer henettes vi til en annen tid og en annen verden. Men det er ikke bonderomantikken som i Tidemand og Gudes klare farger og langsomme strøk. Dette er snapshots i grovkornet oppløsning.

Anmeldelse i Nordlys 30.09.08

Av Linda Kaspersen

Varsomt hjerteskjærende

Basso har en imponerende følsomhet i måten hun forteller historien på.

Ingeborg er forelska i Mikkel. Mikkel er forelska i Ingeborg. Men kjærligheten møter motstand. De unge får ikke være sammen på grunn av en voldsom ødeleggende familiehemmelighet. Handlingen i ”Ingen må vite” er lagt til 1730-tallet. Romanen handler om blodskam, om et incestuøst forhold mellom datter og stefar. Ingeborg blir med barn, hvordan kommer dette til å gå? Romanens tematikk er avhengig av den historiske distansen, på 1700-tallet var det dødsstraff for å få barn med familiemedlemmer. Basso gjør fortiden nærværende gjennom en sanselig og respektfull tilnærming til historien.

Ingen må vite er Aina Bassos debutroman, og dette er en spennende tekst på flere nivå. Den ligger i mellomrommet mellom prosa og lyrikk. Teksten har et vekslende tempo: den varierer mellom fremadskridende fortellerkunst, og pauser i detaljer og stemninger. Basso skriver mettet og dvelende, likevel stopper ikke teksten opp. Historien om Ingeborg er engasjerende og hjerteskjærende, og jeg lever meg inn i Ingeborgs skjebne.

Innlevelsen er en følge av Bassos vidunderlige ordvalg og rytme. Hun viser varhet for lydene i språket og tar hensyn til sammenstillingen av de ulike tonene. «Ingeborg finn trøyst i det. Ser for seg at han kikar på henne gjennom dei små himmelhøla om natta. At han legg auget inntil eitt av dei og ser etter henne. Ser ned gjennom ljoren kor ho ligg og smattar og søv». Stilen er minimalistisk, det er bare de aller mest nødvendige detaljene som har funnet veien til boksiden. Og Bassos øye for detaljer blir aldri påtatt. Skildringene av gården, av Ingeborgs fysiske og mentale tilstander er svært realistiske og følsomme. Romanen nærmer seg poesien. Likevel går teksten aldri helt over i seg selv, og dette er noe av det beste med teksten. Basso har en imponerende følsomhet i måten hun forteller historien på.

Stig Holmås (f. 1946) Norge

Regn

Gyldendal 2008, 195 s.

Stig Holmås er født i Bergen og bor delvis der og delvis i Portugal. Hans forfatterskap omfatter lyrikk, romaner, noveller, drama og barne- og ungdomslitteratur. Han har også forfattet tekster til flere musikkspill og revyer. Holmås debuterte i antologien "Åtte fra Bergen" i 1969. Han har mottatt flere priser for sitt forfatterskap: I 1982 mottok han Kulturdepartementets spesialpris for barne- og ungdomslitteratur for "Vinterhauk og ildvannet", den første i en serie ungdomsbøker fra Apacheindianernes historie og kultur. I 1985 mottok han litteraturprisen for "Tordensønnen", i IBBY's diplom 1988 og Skolebibliotekarenes litteraturpris 1990.

Stig Holmås har en merkelig evne til å gjenskape en gutts opplevelse av Bergen i 1950- og 60-årene.

Forlaget skriver om boka:

Poetisk og varm beretning om bergenserne og regnet, om brødre kjærlighet, knuste drømmer og forsiktig håp.

To brødre vokser opp i Bergen på slutten av 1950-tallet. Gjennom radioen kan de høre farens stemme. Han er meteorolog og varsler stadig om lavtrykkene som bygger seg opp ute i Atlanterhavet, for å pøse sitt livbringende regn over bergenserne. Tross den kalde krigen er

livet i strøket rundt Bergens Mekaniske Verksted i bunn og grunn harmonisk. På skøytebaner innenlands og utenlands konkurrerer norske løpere fredelig med sovjetiske ess som Jevgenij Grisjin og Oleg Gotsjarenko. Og selv i Bergen, der isen på Krohnsminde stadion sjelden ligger mer enn en uke eller to, er sporten populær. Den yngste av brødrene er et åpenbart skøytetalent, men for den eldste tar naboenta Laila stadig mer av oppmerksomheten. Så rammer ulykker, så kommer hemmeligheter for en dag.

Regn er en poetisk roman om en prøvet familie. Det er en beretning om uskyld og katastrofe, om knuste drømmer, forsiktig håp og en enarmet skøyteløper – og om to brødres kjærlighet og vennskap i en by der det nesten alltid regner.

Kilder: www.wikipedia.no, www.gyldendal.no, www.snl.no

Anmeldelse i Aftenposten 08.11.2008

Av Terje Stemland,

- Her i byen har vi musk og yr, sa far, - og duskregn og sipregn. Vi har vanlig regn, regnbyger, flobyger, høljregn, styrtregn, pøsregn og plaskregn.

Stig Holmås' forrige roman handler om en reise til det soldrukne Portugal tidlig på 90-tallet. I årets utgivelse handler det om regnet i Bergen på 50-tallet, epokeinnrammet nedbør som skal få metaforisk betydning, både i rennende og frossen form. Og faren som uttaler seg om regnets ulike fremtredelsesformer gjør det som fagmann. Han er meteorolog ved Vervarslinga på Vestlandet, og flere ganger om dagen kan hustru og to sønner lytte til hans sonore radiostemme, noe de aldri forsømmer.

Urokkelig idyll.

At krigsminnene ennå lever, vises ikke minst ved det faktum at det to ganger pr. dag blir sendt ut minemelding sammen med værmeldingen. At mor er troende mens far synes å ha mer tiltro til Vilhelm Bjerknes enn noen religiøs skikkelse, virker ingenlunde forstyrrende på idyllen i den lille kjernefamilien, som forfatteren skildrer med empati og varme. Eldstegutten, Ole Johan, kjenner et slags mytisk sug hver gang faren melder om noe meteorologisk "vest for Azorene", mens Bjørnar besitter uvisnelig humor og glad latter. Dessuten er han et stort skøytetalent som han så å si må utvikle i hurten og sturten, ettersom isen på Krohnsminde - idrettsplass erfaringsvis ikke ligger lenge i regnbygene.

Siden dette er før fjernsynets tid, er radioen uunnværlig når det gjelder å holde seg à jour med internasjonale bragder på isen. Å hvilken lyst det er å sitte med øret klistret til radioen og notere rundetider på rutepapir under de store mesterskapene! Dette er midt under den kalde krigen, og isen blir en fredsskapende faktor når norske og sovjetrussiske skøyteløpere broderlig deler seierspallen.

Tryggheten slår sprekker.

Men en idyll kan ikke vare evig, og det smerter Ole Johan gruelig da hans forsøk på å gi Bjørnar en ekstra overraskelse og glede på bursdagen får katastrofale følger og skaper en tilstand som aldri vil kunne overvinnnes fullt ut. Bjørnar får all grunn til å slutte å le. Men det skal komme mer. Ole Johan er blitt venn med en stum jente i nabolaget, og dette vennskapet, denne gjensidig nølende tiltrekningen, er nydelig tegnet. Sjøkket blir derfor stort da den forinnen idealiserte og trygge faren en aften drakonisk forbyr Ole Johan å møte henne mer, og dette meddeler han med mørk og fremmed røst: "Siden tenkte Ole Johan at det var tryggheten som slo sprekker."

Allikevel. Prøvelsene er ennå ikke over, nye inntreffer med nådeløs konsekvens. Den forinnen feilfrie faren kan lastes for både det ene og det andre, og Bjørnar "er redd for at jeg skal dra over til den andre siden av verden og livet". Ole Johans sinn er opptatt, nei, breddfylt, av dette ene: "Hvordan skal jeg få deg tilbake, Bjørnar?" Den løsningen han klekker ut, er så musikalsk at den nærmer seg det geniale, og Stig Holmås har nok en gang skrevet en uforglemmelig roman.

Anmeldelse i Dagbladet 20.12.2008

Av Cathrine Krøger

Og det regnet og regnet og regnet ...» Slik avslutter Stig Holmås sin overraskende dramatiske oppvekstroman fra etterkrigstidas Bergen. Den handler om Ole Johan og lillebroren Bjørnar. Bjørnar kan alt, inkludert gå lengdeløp.

Guttene har en mor som tror på Gud og Jesus, og en far som tror på Wilhelm Bjercknes; den moderne værvarslingsens far. Meteorologfarens krigsopplevelser er litt utenom det vanlige. Han minnes natt til 9. april som en kjølig dag med litt regn. Og 8. mai fem år seinere som disig og vindstille.

Lengdeløp

Stig Holmås, far til Heikki for øvrig, har skrevet barnebøker, poesi, sakprosa, skuespill og filmmanus. Hans forrige skjønnlitterære roman «Trommeslageren fra Touriga» (2005) handlet om slitne kunstnere i et solfylt Portugal. «Regn» derimot handler om livsglade barn i et regntungt Bergen. Faren melder været på radioen, mens familien sitter klistret til apparatet.

Det gjør de også under de mange lengdeløpskonkurransene, som jo var femtitallets store sport. Ellers får vi høre om guttestreker og jenter, om kommunistfrykt og de voksnes krigstraumer. En tematikk som ikke akkurat er lysende original.

Tryggheten brister

Slik det er i barndomserindringer flest, kommer tryggheten til å briste. For Ole Johan skjer det da Onkel Ferdinand plutselig reiser seg opp i et familieselskap og roper i desperat angst «Nå kommer de». Da forteller far at Ferdinand ble ødelagt i nervene da han ble torpedert under krigen.

Ellers bygges det opp mot et dramatisk klimaks i boka. Et «før og etter» noe forferdelige. Det skal vise seg å involvere lillebror Bjørnar, en skyldbetyngt storebror og den enarmede russiske skøyteløperen Vladimir Sjilikovskij.

Overflatisk

Holmås skriver lett og effektivt. Det fungerer stort sett inntil vi kommer til det andre store dramaet i boka. Ole Johan møter døde Laila med de vakre øynene. Hun har mor, men ingen far. Ole Johan nektes å være sammen med Laila. Hennes skjebne blir særdeles dramatisk, og hele den lille meteorologfamilien rystes i grunnvollene.

Men det er et misforhold mellom Holmås lette og raske fortellerstil, og det rystende tema. Effektiviteten bikker over i det glatt overflatiske.

Katrine Marie Guldager (f. 1966) Danmark

Nu er vi så her

Gyldendal 2009, 168 s.

Katrine Marie Guldager er en dansk forfatter født i Ordrup og bosatt på Amager. Guldager har i perioder bodd og studert i Zambia og har også hatt studieopphold på Cuba, El Salvador, Nicaragua og Nord-Korea. Hun debuterte i 1994 med ”Dagene skifter hænder”. Hun henter inspirasjon til sitt forfatterskap fra sine favorittforfattere Fjodor M. Dostojevskij, Franz Kafka og Gabriel Garcia Marquez. Hun har mottatt en rekke priser og legater for sine bøker.

Forlaget skriver om boken:

”Nu er vi så her” er titlen på Guldagers nye novellesamling, der består af atten korte historier, hvoraf langt de fleste foregår i Danmark her og nu. Atten korte historier, de fleste om familierelationer, om forholdet mellom børn og voksne, forhold, hvor voksne ikke riktig vil være voksne, og børn ikke får lov til at være børn; om ægteskab og skilsmisse; om svigt og nye passioner; om, hvordan familien i mange år kan opfylde behovet for fællesskab, men pludselig kan opfattes som en spændetrøje, som man kun kan befri sig fra ved at bryde.

Katrine Marie Guldagers novellesamling er et nyansert, men krast oppgjør med foreldregenerasjonen som valgte frihet fram for alt: Frihet fra familien, fra eiendomsretten, autoritetene og ansvaret. Fri hash og fri sex. Hun skriver om sin egen generasjon som vokste opp på 70-tallet og det er et oppgjør med sekstiåttergenerasjonen som foreldre. I et intervju med Politiken sier hun at ”70’erne var fulde af børn, der ikke måtte være børn. Man krammede du med alt og bebyrdede børn med voksenfølelser, de ikke var i stand til at kapere. Der var mange grænser, der blev overskredet”.

Kilder: <http://www.litteratursiden.dk/forfattere/katrine-marie-guldager#>
http://da.wikipedia.org/wiki/Katrine_Marie_Guldager

Anmeldelse på <http://kpn.dk/boger/article1638159.ece#> 20. 03. 2009

Av Erik Svendsen

Konflikter stilles op, men de løses derimod sjældent i Katrine Marie Guldagers noveller.

Man kan teste litteratur på mange måder. Jeg har givet en gruppe studerende kendskab til den sidste his-torie i Guldagers samling, "Spørgsmålet om sandheden". Den affødte en lettere balstyrig diskussion, som viste, at der er mange måder at forstå den på.

Et af raffinementer er, at teksten nok forholder sig titlen, men hvilken konkret sandhed, som fortællingen kredser om, afsløres ikke.

Hvorfor er den kvindelige fortæller fanget i en binding til den døde fader - der havde denne famøse hemmelighed, som datteren nu arver - over for resten af familien, som ikke just skildres som alt for rare? Hvorfor kan hun ikke bare træde i karakter, vælge side?

Nemt at spørge sådan, svært at gøre i praksis. Det er akkurat den sidst angivne konflikt, der knuger og animerer, peger på almene forhold.

Modet svigter

Mental indespærring, uforløsthed og fraværet af deciderede grunde til de omsiggribende miserer udgør ledetråde i disse knappe fortællinger. Konflikter lines op, de løses derimod sjældent. Passioner, aggressioner, betændte fornemmelser florerer mellem generationer, mellem ægtepar, mellem venner, og jeg vil ikke bilde læseren ind, at Guldager sværmer for samfundets vindere.

Den indre energi brister; modet svigter. Måske, fordi mange er børn af 1970'erne, da de unge ville realisere deres diffuse drømme - og famlen - og skilsmisser og forstillelse kaster lange skygger. Generationer synes ude af stand til at handle modent, rationelt uden at sælge ud af lidenskaberne.

Forsonende forsøg savnes. Man fristes til at mene, at det er tidsånden, der kræver sit - og "Nu er vi så her" er forfatterens (diskrete) status over de sidste 30 års mellem menneskelig ballade.

Uden svar på gåder

Men det er vel at mærke et opgør, som overlader det meste til læseren. Ligesom flere tekster blot antyder gåders løsning, er der ikke en docerende fortæller, der gør regnebrættet op. Det må vi sandelig selv gøre - per stedfortræder, på vegne af de fiktive figurer, der synes skåret ud af virkelighedens verden (også selv om der er flere litterære hilsner, også til forfatterens tidligere bøger).

Den utålmodige læser vil finde det utilfredsstillende ikke altid at få svaret på gåderne, og andre vil finde det frustrerende, at teksterne er så korte. En situation tegnes op, og ud fra den aner man, at der er meget mere at fortælle om disse moderne skæbner.

Den spænding er i mine øjne bevis på Guldagers litterære pondus. Hun giver os en gave, holder os hen og kommer os i møde.

Anmeldt på <http://fortaellingen.dk/anmeldelse/katrine-marie-guldager-nu-er-vi-sa-her>
01.06.2009

Av Lida Wengel

18 noveller der handler om forældre, der ikke magter at være det, børn der føler sig svigtede, mødre der er fraværende både fysisk og mentalt, kvinder der aldrig er helt tilfredse og familier generelt.

Katrine Marie Guldager skriver meget poetisk bl.a. i indledningen til novellen **Hun snød mig til sidst**.

Det er vinter og det sner. Det er ellers snart sjældent, at det sner i dette land. Men i dag gør det. Jeg elsker sne. Det er, som om Vorherre vil forsyne menneskene og alle deres mørke gerninger med et lille lag uskyldighed. Det er som om, han prøver at hjælpe os.

Novellen handler om en datter der føler sig snydt af sin mor, og her er grunden:

Mine forældre bosatte sig i Valby og fik to børn, min søster og mig. Min søster er den ældste, og jeg er lillesøsteren. Jeg er lillesøsteren. Det betyder sikkert noget forskelligt i forskellige familier, men min mor sagde altid: ”Det er jo din søster der er den vigtigste.” Og sådan var det. Jeg tænkte aldrig over det.

Barske løjer at forholde sig til synes jeg!

Novellen **Spørgsmålet om sandheden** handler præcis om det, og den sætter tankerne i gang. Konklusionen for fortælleren er:

Det er derfor, jeg hælder til, at man må give slip på sandheden. Det er det jeg hælder til og det er det jeg ikke kan. Min far gav mig sin sandhed som en gave, og den kan jeg ikke bare smide væk. I hvert fald ikke nu.

Eller hvad med de 2 søskende i **Køjesenge**, der som børn sov i køjesenge og senere ikke kunne undvære hinanden for at ende på denne måde:

Men selvom vi næsten aldrig ses mere, er vi stadig én person. Hver gang min søster kan se på mig, at jeg har det godt, får hun det skidt.

Katrine Marie Guldager skriver kort, smukt og præcist, og det er en fornøjelse at læse hende. Jeg må indrømme, at jeg elsker hendes små verdener og de mennesker, de indeholder. Hvis du godt kan lide at læse om næsten almindelige mennesker og om, hvordan familien kan gå fra at være det vigtigste i livet til at føles som en spændetrøje, så læs **Nu er vi så her**.

Hans Otto Jørgensen (f. 1954) Danmark

Hestenes øjne

Gyldendal 2008, 188 s.

Hans Otto Jørgensen er født i 1954 i Vile på Vestjylland og vokste opp i et indremisjonsmiljø. Han er opprinnelig landbruksutdannet, og har vært rektor ved forfatterskolen i Danmark. Han debuterte i 1989 med romanen "Tårnet" og har siden gitt ut noveller, kortprosa, dikt, hørespill og romaner. I 2007 fikk han kritikerprisen for romanen "Med plass til hundrede køer", som er siste del av "Ida og Axel-trilogien". Mange av romanene hans handler om landbrukets og landbrukernes vilkår i en moderne verden og de gir et bilde av Danmarks nære historie."Jørgensen skriver ikke socialrealisme, men han skriver solidarisk om almindelige mennesker." (Wikipedia)

Forlagets omtale:

"*Hestenes øjne* er en selvbiografisk roman om Hans Otto Jørgensens opvækst i et indremissionsk miljø i landsbyen Vile ved Limfjorden. Livet på landet i 1950'erne og 1960'erne var hårdt, og der var ikke tid til andet end arbejde og arbejde for drengen Hans Otto. Oven i det lå den hårde indre mission, som ikke gjorde det lettere. Hestenes Det er en gribende roman, men har dog hele tiden som modbillede til det hårde liv, den nedknoklede og frelste far og den kuede mor, en Faster, den livgivende, humoristisk kvinde, der får livet til at spille efter andre noder. For hos Faster er der tid, fritid, spil og sjov og ballade."

Andre utgivelser:

Tårnet: en kærlighedshistorie, 1989. Amerika, 1990. Indianeren, 1991. I tidens standsning, 1991. Silledagsfolkene, 1992. Ekliptika eller historien om kvinden og manden med såret i siden, hvor drengen blev skåret fri, 1993. Den bronzefarvede kalkun, 1993. Far var så stærk, 1995. Idyller, 1995. Nåden, 1996.. Riggo havde ikke noget imod det abstrakte, 1997 Jeg har ventet, 1998. Viggos hus, 1998. Molly – historien om en engel, 2000.. Æsel her, 2001 Helt og heltinde, 2001. Hjort eller hare, 2002. Den fotograferede dreng, 2002. Ove gasser op, 2004. Væltede kældre, 2005. Ålen har englelyd, 2006. Fluebogen, 2007. Med plads til hundrede køer, 2007.

The Factory, som kom ut vinteren 2009, er en videreføring av "Hestenes øjne".

Anmeldelse fra litteratursiden.dk 17.03.2008

Av Mie Henriksen

Fortælleren er en dreng, der vokser op i et Indre Missions-miljø i Jylland - Hans beskrivelse af en god barndom overskygges efterhånden af faderens manglende nærhed og tiltagende mareridt.

Denne lille udviklingsroman trakterer med detaljemættede og sanselige barndomserindringer, der giver et sug af genkendelse, når man selv er bondefødt og kvajet opdraget.

Hans Otto Jørgensen er en yderst produktiv og anmelderrost forfatter – senest har han fået Kritikerprisen i 2007. I de tre romaner, der netop er blevet genudgivet som ”Ida og Axel-trilogien”, viser han derudover potentiale til at få sit folkelige gennembrud. Lidt på linje med Smærup Sørensen's "Mærkedage", som bøgerne minder om i miljø og tematik. Et lignende udgangspunkt ses her i "Hestens øjne", der rent geografisk også foregår ved Limfjorden. Denne bog er dog mere fokuseret og uden tvivl selvbiografisk.

Vi følger drengen Hans Otto fra han kun registrerer - ofte med et sprogligt amokløb, en ophobning af adjektiver, en poetisk skildring af den blotte væren og det simple liv - og til han træder i karakter og dannes som person. Han vokser op på landet i en indremissionsk familie, hvor især bedstefaderen og en elsket faster spiller en stor rolle for ham. Efterhånden som han vokser til, oplever han en stigende isolation fra de "ikke-frelste" kammerater, han trættes ved det ørkesløse arbejde og de trivielle pligter. Han har ikke selv set lyset og skammer sig over sit urene hjerte. Tidligt oplever han døden som en realitet, og denne tvivl på det evige liv skiller ham ud fra omgivelserne.

Efterhånden oplever han en fremmedgørelse i forhold til sine forældre – og især sin far. Kørerne får al den kærlighed og omsorg, som han selv har savnet. Hans Otto kommer på katedralskolen og vokser ud af og væk fra barndommens land: "At der ikke bare er et a, men også et jeg. Jeg bliver en fremmed, idet det fremmede overtager mig, så jeg fra nu af må se alting fra det fremmede sted."

Titlen henviser til hans tilbagevendende mareridt, som hjem søger ham også som voksen. Ballasten fra barndommen bæres med videre i livet. I denne bog aflægger han smerteligt vidnesbyrd om splittelse, fortrængninger og traumer - men fornemt balanceret, så det bliver alment i stedet for privat. Hans Ottos familiealbum giver samtidig et danmarksbillede, der henvender sig til en bred gruppe af læsere.

Anmeldelse fra Sentura 10.03.2008

Av Stefan Kjerkegaard

En stemmes indre mission

Vor anmelder læser især Hans Otto Jørgensen for at mærke og sanse hans særlige stemme. *Hestenes øjne*, som er den seneste bog af den produktive forfatter, Hans Otto Jørgensen, er på en måde kulminationen på et langt forfatterskab.

I flere af de forrige bøger, hvor Hans Otto Jørgensen ofte benytter en 3. personsfortæller, men hvor man alligevel tillægger fortællerens stemme en helt bestemt subjektivitet, der skyldes den markante stil, nemlig Jørgensens, så er der i *Hestenes øjne* "endelig" tale om en jeg-fortæller. Og til forskel fra mange af de selvbiografiske romaner, der ellers strømmer ud i en lind strøm i dag, der er Jørgensens mere beskeden og ydmyg, når det gælder det selvbiografiske stof og ikke mindst den litterære stemme, som skal lyde i en genre som denne. Det gør han med sin suveræne og trodsige prosa. Man har næsten på fornemmelsen, at Jørgensen ligesom har taget tilløb til denne roman, ikke mindst med den forrige bog *Med plads til hundrede køer*, hvor man langt hen ad vejen, havde en mistanke om, at meget af bogen faktisk byggede på selvbiografisk stof. Det betyder ikke, at alt er forløst med denne nyeste bog. Der er stadigvæk knaster i forfatterskabet, men dem vil jeg glæde mig til.

Lyrisk prosa

Imidlertid så lad os tage et dyk ned i Jørgensens stil for at se det lyriske i dennes prosa: "De har alle mistet deres kære. Det er det blandede præg, der er. De har alle været med til både juletræ, der er godteposer og appelsiner, og til tøndeslagningen, de har selv lavet børnenes masker, de har selv lavet deres ris, de har været med til at pynte med havre og blå kornblomster og dække bord og lave mad til høstfesten." Læg mærke til, hvordan passagen begynder med et kort og prægnant udsagn, der så langsomt fyldes op, især via gentagelsen "de har". Det lyriske er ikke så meget indholdet, som det er formen. Formen er suveræn i sin diktion, i sin elegante og timede stemmeføring, og man bør læse romanen højt, hvis man har mulighed for det. Men det er den stemme, som Jørgensen har skrevet sig frem til, den stemme som igennem tiden langsomt er blevet hans, som man fornemmer så tydeligt, hver gang man har med et værk fra hans hånd at gøre. Derfor vil jeg gerne afsløre, at jeg jo læser Jørgensens bøger mere for at mærke og sanse denne stemme, end for at hengive mig til handlingen, selvom jeg, indrømmet, blev revet med og fik rusket mit eget bondesind op med de sidste kapitler af denne roman, hvor Jørgensen skriver dels om sin fader, dels om sin søsters død. For helvede hvor gjorde de ondt.

Det gør ondt

Sidste år var et bemærkelsesværdigt Jørgensen-år, fordi man ved siden af romanen *Med plads til hundrede køer* også kunne læse *Fluebogen* fra Jørgensens side. *Fluebogen* bestod af tekster, som efter sigende var skrevet, før forfatterskabet rigtig tog sin begyndelse. Teksterne heri var meget mere eksperimenterende og avantgardistiske, de var kort sagt på tværs, men det, som er

det autentiske og suveræne ved Jørgensens prosa i dag, er, at man kan se, hvordan Jørgensen får skrevet sig igennem skriftens vrangvillighed. Den stemme, som Jørgensen har i sine bøger i dag, er altså ikke kommet ud af den blå luft, den er kommet på trods. Skal man finde et lignende eksempel på en udvikling som Jørgensens, kunne man fx pege på Nick Cave. Både Jørgensen og Cave er fantastiske eksempler på, hvordan man finder sin stemme på trods, og hvordan denne trodsighed vendes til en styrke. Denne styrke udfoldes især i de allerede omtalte sidste kapitler i *Hestenes øjne*, som bl.a. handler om, hvordan faderen ofrer al sin omsorg og kærlighed på køerne, men overlader den tilsyneladende robuste knægt, romanens hovedperson, til sig selv.

Lektie til andre forfattere

De forfattere, der udbasunerer deres privatliv uden omtanke og debuterer med halvdårlige, selvbiografiske bøger, skulle tage at læse hele Hans Otto Jørgensens forfatterskab. Det kan faktisk gøres anderledes. Man kan godt være lidt mere ydmyg overfor stoffet, eller som Jørgensen skriver, tage den udfordring alvorlig, som der ligger i at gå fra at være et jysk *a* til at være et *jeg*. Man får ikke nødvendigvis en litterær kvalificeret stemme ved at skrive om sit privatliv, nogle gange må man kæmpe sig frem til denne, finde en passende stemme, ja overhovedet finde en stemme. Lad os med disse ord overlade det sidste til Hans Otto: "Det er måske banalt, men jeg tror, det er de ting, der overgår et menneske, der skaber det menneske. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal udtrykke det, danner personen. Hvad stiller man op med alle de år, efter det skete. Litteratur handler ikke om andet."

Anmeldelse fra Jyllandsposten 27.02.2008

Av Erik Svendsen

Fortelleren hedder godt nok Hans Otto, men der står altså roman på titelbladet.

Hans Otto Jørgensen har længe været en anmelder Darling. Det betyder som bekendt ikke, at de mange læsere er der, måske snarere tværtimod. Nu kommer så den gode nyhed: der er faktisk meget at komme efter for læsere, der påskønner skildringen af et levnedsløb og et stykke danmarkshistorie, som både er genkendeligt og har sine særlige toninger.

Når Jens Smærup Sørensen kan få solid succes med sin slægtsroman "Mærkedage", så bør der også være en læserbevågenhed over for Jørgensens landlivsfortælling "Hestenes øjne". Men hvor Smærup Sørensen skriver langt og bredt, der er Jørgensens tekst snævrere, eller om man vil: endnu mere fokuseret. Mere oplagt selvbiografisk; fortælleren hedder Hans Otto og et langt stykke ad vejen er bogen givetvis tæt knyttet til oplevelser og erfaringer, som er Hans Otto Jørgensens. På den anden side står der roman på titelbladet, så der er også løgn og latin i "Hestenes øjne".

På klassisk vis demonstrerer romanen, hvordan et menneske prøver at blive til, finde sig selv. Det inkluderer et brud med den depressive og lettere tyranniske fader, det inkluderer en smertelig erkendelse af ansvar for ugerninger - hvoraf flere vist er fiktive, overvurderede - og det inkluderer et bevidst opgør med den bondske families religiøse og autoritære bindinger. "Hestenes øjne" er en gedigen udviklingshistorie, der udspiller sig på landet, hvor moderniseringen sætter sig igennem. Som hos Martin A. Hansen er den fatale overgang til det moderne forbundet med anskaffelsen af en traktor og dermed afviklingen af køerne.

Fortællerens overskud

Det fine og bevægende er fortællerens overskud, ja kærlighed til flere af figurerne. Til den afdøde søster og fasteren, der mentalt stoppede for år tilbage, men alligevel tilfører sine omgivelser en varme og opmærksomhed, som holder sammen på den slidte familie. Fortælleren beretter levende barnligt, leger med dialekt, fornemmer nye ord som materielle væsener. Og så pludselig er der en voksen, begrebsforankret kloge Åge fortæller, som bryder illusionen om fortællingen som en rejse ind i det rellivede barns bevidsthed.

Den er for kort

Problemet i romanen? Det er vel nærmest, at den er for kort. Meget springes over og vupti er vor helt 35 år, og stadig opfatter han sig mentalt som et barn. Traumer er som bekendt ikke lette at overvinde. Ungdomsårene beskrives mildest talt nødtørftigt, men hvor det i barneårene fungerer at opremse tidens mange historiske fænomener, der virker det for let ikke at prøve at integrere den store historie med den lille, når fortælleren når til skelsår.

Jens Smærup Sørensen (f. 1946) Danmark

Merkedager: en historie

Press forlag 2008, 362 s.

Jens Smærup Sørensen, født 30. mai 1946, dansk forfatter. Debuterte med romanen *At ende som eneboer* (1972) og har i sine romaner, hvorav *Byggeri* (1975), *Mit danske kød* (1981) og *Katastrofe* (1989) er de viktigste, vist seg som en prosaist med en særegen evne til å forene realisme med en modernistisk språkholdning. En sentral tematikk i forfatterskapet er det moderne menneskets isolasjon og fremmedgjøring, noe som også kom til uttrykk i novellesamlingene *Det menneskelige princip* (1986), *Breve* (1992) og *Af ord – Arbejdslivshistorier*. 1986–90 var han husdramatiker ved Århus teater, hvor bl.a. skuespillet *Lyset over Skagen* (1989) ble uroppført.

Kulturlandsbyen (1996) er en satire bl.a. over vår tids IT-kultur. *Mærkedage* (2007) er en tragisk og lattervekkende roman om bondekulturens oppløsning i den moderne verden. Oversatt til norsk.

I 1990 ble han tildelt Det Danske Akademis store pris for sitt forfatterskap.
(Store norske leksikon, snl.no, Anne Grete Nilsen)

Boka tar utgangspunkt i feiringen av tre merkedager: En konfirmasjon i 1934, et sølvbryllup i 1967 og en sekstiårsdag i 2003. Disse festene fungerer som et omdreiningspunkt i boka. Leseren følger to familier og deres gjester, flere generasjoner av menn og kvinner som er like opptatt av å tilpasse seg de tider og skikker, som å innfri sine egne lengsler.

Anmeldelse for Nordisk råds litteraturpris

Av Marianne Ping Huang

Jens Smærup Sørensen blev nomineret til Nordisk Råds litteraturpris 2008 for sin bog *Mærkedage* fra 2007.

Jens Smærup Sørensen er født i landsbyen Staun, ved den jyske Limfjord, og hertil er romanen *Mærkedage* henlagt, til en grad så markskel og vejnavne vil kunne bekræftes i lokalarkivet.

Mærkedage spænder over 70 år af det 20. århundrede, fra mellemkrigstid til vores samtid – et ganske stort spænd af tid, dog ikke når det som i *Mærkedage* drejer sig om en tusindårig landbokulturs afvikling. *Mærkedage* indgår dermed – som et fremragende eksempel – i rækken af danske romaner og fortællinger, som i disse år tager udgangspunkt i provinsen, i landbokulturen, i netop det øjeblik, hvor vi indser at denne kultur er forsvundet, og hvor forfattere som Christian Skov, Vibeke Grønfeldt, Hans Otto Jørgensen og altså, Jens Smærup Sørensen, stadig bærer vidne om forestillinger og livspraksis på steder, der endnu findes i landskaberne, men hvor den rodfæstede viden om fællesskab, markskel, stier og veje er opløst.

'Staun' lyder af 'hjemstavn' og af 'stavn' som i 'stavnsbånd', en håndfast binding til bondekulturen, men 'staun' lyder også af 'stævne' som i at 'stævne ud'. Sådan lægger flere generationers erfaring sig som lag og fortælle-mønstre i Jens Smærup Sørensens beretning om stedet Staun.

Fortællingens udgangspunkt er traditionen for sammen at fejre sine mærkedage: Peder Godiksens konfirmation i 1936, Emma Godiksen og Orla Jensens sølvbryllup i 1968 og Henrik Lundbæks 60 års-dag i 2003. Alle personlige mærkedage, men også markeringer af, at Stauns to store slægters – Godiksens og Lundbæks – har magt over for fællesskabet. Romanen krydsklipper brudstykker af de enkelte personers historie over årene med festernes tumultariske nutid, hvor suppe, steg og is bæres ind og ud.

Mønstrene lægger sig omkring dem, der rejste ud – især Peder Godiksens karriere som RAF-pilot og Ellen Lundbæks som international nødhjælpsarbejder – og forbinder dem til hjemstavnen gennem rygter, anekdoter og minder, der dog også omfatter mindre heroiske beretninger som den om daglejersken Maren med Røven, gift Hans Peter Selvbinder, som er med til at bygge flyvepladsen ved Aalborg for tyskerne og i den anledning kommer ulykkeligt af dage. *Mærkedage* er mindedage, minde i betydningen bevidsthed og bevidsthed om identitet. Men *mærkedage* kortlægger også mindets gradvise opløsning, at man umærkeligt giver slip og vælger at blive fremmed.

Det er ikke tilfældigt, at romanens sidste mærkedag holdes på hotel. Forsamlingshuset, som var rammen for de første fester, findes ikke mere; ingen orkede mere maset med det.

Jens Smærup Sørensen's store greb i *Mærkedage* er naturligvis, at han – som man siger - indfælder den enkeltes historie i den store historie, og at han gør det med en rigelighed af fortælle greb og formel skarphed, som ikke efterlader illusioner om sammenhænge, der ikke længere findes.

Smærup kan sin romankunst til fingerspidserne – den brudstykkevise og tidsmæssigt krydsklippede fortælling om modernisering og nye tider foldes ud i en umærkelig, men ufattelig hastig bevægelse fra landbokultur til global landsby, samtidig med at *Mærkedage*, som Balzacs storbyromaner, i én komposition forjætter os titusinde mulige romaner. *Mærkedage* fortæller en historie, som er på nippet til at glide os af hænde, og den fortælles i alle tiders bedste prosa – i dækket direkte tale som hos Flaubert, med et skiftende og udfordrende 'vi' som hos Faulkner, i en stor og raffineret, musikalsk komposition som hos Thomas Mann, i kortprosa og scenisk fremstilling, i montage og krydsklip.

Smærup kan og gør det hele i *Mærkedage*, og han gør det for at give sprogets sanselighed til en fåmælt, nu næsten forstummet kultur. *Mærkedage* er minde så det mærkes på ordene, romanen realiserer provinsen som skrift.

Anmeldelse i Vårt Land

Av Liv Riser

Den danske forfatteren **Jens Smærup Sørensen** forteller historien om en landsby, sett gjennom bordsetningen på tre familiefester. Et konfirmasjonsselskap i 1934, et sølvbryllup i 1967, og en 60-årsdag i 2003. Rundt de festdekkede bordene sitter representanter for familiene Godiksen og Lundbæk, fra hver sin storgård i landsbyen Staun. Giftet inn i hverandre, og på alle måter flettet sammen i naboskap og felles erfaring. Her sitter storbøndene Søren -Godiksen og Ejnar Lundbæk, født i siste halvdel av 1800-tallet, her er barna deres fra 1920-generasjonen, og barnebarna født etter 2. verdenskrig. Når de feirer 60-årsdag på 2000-tallet, er også deres barn blitt unge voksne.

Merkedager en fortelling om forandring. I løpet av de tiårene den handler om, skjer overgangen fra tradisjonelt bondesamfunn til moderne forbrukersamfunn, og det er med dette for øyet fortellingen dukker ned i familiefestene. Hva skjer med den enkelte når livsløp og stavnsbånd ikke lenger er gitt? Hvilke tap og hvilken vinning ligger i løsrivelsen fra én livsform og tilpasningen til en annen? Romanen beskriver mer enn den besvarer, og fasit er ikke gitt; dette er ingen fortelling om at alt var bedre før.

Beveger seg i sprang. Fire generasjoner er representert, og det er lurt å ha en finger på slektstavlene først i boka. Fortellingen er dessuten ukronologisk, den beveger seg i sprang mellom årtiene, og skifter synsvinkel uten forvarsel. Siden familiefestene er fortellingens

ramme, får vi romanpersonene på ett brett, i ulike faser av livsløpet, og der de spiser seg gjennom rettene, får de tid til å tenke på livets gang. Ekteskapelige forhold, savn og uforløste drømmer får sin plass, men også fullbyrdet liv og ganske -alminnelig hverdagslykke som vi også blir en del av.

Det allmenne. Den geografiske rammen er et virkelig sted på Jylland, der forfatteren selv er født, men personene er fiktive. Slik understreker **Smærup Sørensen** det allmenne i fortellingen; dette skjer i Staun, men vi er alle en del av historiske reisen fra bondesamfunn til modernitet. **Merkedager** er historieskrivning i romanform, og sosiologi som slektssaga. I romanens løp går verden fra å være forutbestemt til å bli et sted der en kan gjøre selvstendige valg. Og den utvider seg fra romme bygdesamfunnet til å favne hele verden. I 1923 kommer outsiderne fra nabosognet, og Ålborg er den fjerne storbyen. I 2003 er de homofile, de fargede og de som har flyttet til utlandet en selvsagt del av fellesskapet. En kvinnelig prest er blitt medlem av familien, og når slektene til slutt samles i en begravelse, er presten med den største selvfølge «hun».?

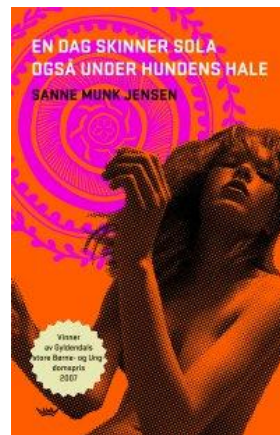
Søren Lundbæk. Til denne begravelsen kommer Søren Lundbæk; det er faren som er død. På bokas aller siste sider vandrer han i landskapet han er fortrolig med, men som har endret karakter. Han tenker ut en tale til farens begravelse, og det aner oss at romanen vi har lest, er denne talen. Og at Søren Lundbæk er det nærmeste vi kommer forfatterens alter ego. Født i samme år, i 1946, og en av dem som reiste fra landsbyen og ble akademiker, forfatter og folkehøyskolemann. Et eget kapittel handler om «Søren Lundbæk og det moderne», og kanskje er det han, alias **Smærup Sørensen** selv, som har forsynt teksten med en forelesning om Staun-traktens plass i dansk litteratur.

Flerstemmig. Som den eneste er han også skildret med et sveip av ironi. For det er én av romanens mange fortrinn, at den er på parti med aktørene sine, lojal mot den som for øyeblikket er i fokus. Slik oppstår en ekte flerstemmighet, fint ivaretatt i Mie Hiddles oversettelse der det danske klinger med. I en roman som er like gemyttlig som den er klok, like vennligsinnet som den er mangfoldig. For noen kommer familiære **merkedager** tett som hagl, for andre er de sjeldnere. Men rundt bordet i **Merkedager** kan alle finne en plass.

Sanne Munk Jensen (f. 1979) Danmark

En dag skinner solen også under hundens hale

Cappelen Damm 2008, 205 s.

Sanne Munk Jensen er født i 1979 i Skagen. Hun debuterte i 2001 med ungdomsromanen ”Nærmest hinanden”, men det var boka på vår leseliste som ble kritikerrost, tildelt priser og fikk stor oppmerksomhet i dansk presse. I 2009 ga hun ut barneboken ”Mig og så Bette-P”. Forfatteren har sin bakgrunn innen medievitenskap og arbeider også med filmmanuskript.

”En dag skinner solen også under hundens hale” beskriver et familieforhold i København i våre dager, en familie på skyggesiden.

Forlagets omtale:

”Alma kjemper for å slippe skyldfølelse for moren og lillesøsteren. Og for å slippe kjæresten Toby. Og venninnen Julie. Som hun IKKE er forelska i. Alma er både livskraftig og suicidal, selvironisk og vittig - og ingen pålitelig forteller. Danske aviser kaller boka en sterk, ung, hærverksroman og har utropt den til årets bok.”

Sanne Munk Jensen mottok Gyldendals store Børne- og Ungdomspris 2007 for denne romanen. I 2008 fikk hun Orloprisen for beste ungdomsbok og dansk litteraturpris for barne- og ungdomsbøker. Boka karakteriseres som ungdomsbok, voksenroman og generasjonsroman.

Anmeldelse i Aftenposten 03.06.08

Av Mette Hofsødegård

Fortellerflyt i flokete verden

Prisbelønnet dansk bok fanger inn virkeligheten med sikre grep.

Almas liv er kaotisk. Hun beveger seg i flytende forhold der det ikke alltid er lett å sortere i hva som får styre livet fra dag til dag: den hyggelige kompissexen, den verbale intimiteten eller den utsagte tiltrekningen mellom personer. Spørsmålet er mest hvem som er favorittperson, som det heter, ikke kjæreste eller bestevenn. På et plan har boken et preg av såpeopera om unge, forvirrede mennesker med høy selvbevissthet. Men på et annet plan er dette en fandenivoldsk fortelling om barn som lever under barske vilkår med mye livskraft intakt.

Boken rommer blant annet et grotesk portrett av en tragisk, ansvarsløs og selvopptatt morsfigur, som nærmest gir eldste datter foreldreansvar for den yngre stoffmisbrukende søsteren. Den direkte, litt aggressive fortellemåten gir ikke et kynisk inntrykk. Mye handler om sex, beskrevet med både sårhet, ømhet og glede.

En dag skinner sola også under hundens hale har fått svært positiv mottagelse i Danmark, og Sanne Munk Jensen mottok Gyldendals store Børne- og Ungdomspris i 2007. Det er gode grunner til superlativene fra dansk presse. Som realistisk forteller fanger hun virkeligheten inn med sikre grep. Fullstendig ubesværet trekker Munk Jensen oss gjennom komplekse relasjoner og handlinger som slår krøll på seg. Men etter lesningen sitter jeg likevel med en usikkerhet om hvorfor det var viktig å få fortalt denne historien. Visst er den spennende å lese, men den mangler likevel noe som virkelig haker leseren fast.

Anmeldelse i Vårt Land 07.05.08

Av Heidi Sævareid

Et kaotisk liv

Mødrene i dagens ungdomslitteratur er sjelden trygge og stabile. Almas mor savner likevel sidestykke.

Unge Alma, som fører historien i pennen, ser tilbake på oppveksten med en forfyllet mor som ga blanke i sine to døtre. Fedrene er ukjente, for nye menn (med tykke lomme-bøker) har alltid kommet og gått. Verst skadd blir Almas søster, Amelia, som ingen har kunnet berge unna skråplanet. Dermed ris Alma av skyldfølelse, og strever dessuten i eget liv. Ytre sett går alt bra, hun er en strålende student, jobber og tjener penger, men sliter med et av-på-forhold til en kjæreste som bare vil henne vel, og med sjalusi overfor en venninne som er blitt lesbisk. Hvor skal Alma finne sin plass?

Forståelig kaospreg. Alma skildrer oppveksten i raske, innfallsaktige tilbakeblikk, mens den ukelange handlingen på nåtidsplanet holdes i tømme ved hjelp av dato- og klokkeslettnotering. Forankringen er nyttig, for tidvis er beretningen vrien å følge. Folk, steder og hendelser introduseres i rasende fart, ofte uten innledning. Midtveis sukker man litt: Greit, Almas liv har vært en kaotisk tragedie, men kan hun ikke fortelle om tumultene på litt mindre utflytende vis? Så drar det seg mot slutten, ting faller gradvis på plass og en overraskelse venter på de siste sidene. Da fremstår også midtdelen i et annet lys, vi forstår at Alma ikke kan forholde seg til fortiden på avbalansert vis. Den kjappe, skjeve, harde, selvironiske, rotete fortellermåten er den eneste hun makter. Noen distanse til hendelsene har hun ennå ikke.

Livsvilje. Ordene «en dag skinner solen også under hun-dens hale», går igjen. Handler dette om å overleve under ekstreme forhold, så skinner vel solen for Alma til sist, mye takket være galgenhumor. Vel så viktig er hennes anlegg for raseri. I motsetning til mange av ungdomslitteraturens forsømte unge, forstår Alma at hun er sviktet, og våger å rette anklagen mot rette vedkommende mor. Altså er det ikke forknytt binding til en dysfunksjonell mor som tematiseres her. Almas problem er snarere at hun ikke våger å knytte seg til noen. Men hun gyver likevel løs på livet med forfriskende kampvilje.

God start. Sanne Munk Jensen fikk danske Gyldendals Børne- og Ungdomspris 2007 for denne romanen, som er nummer to i forfatterskapet. La oss håpe debuten også snart kommer på norsk!

Anmeldelse på litteratursiden.dk 27.11.08

Av Marianne Träff

Sanne Munk Jensen sparker i den grad røv med sin talentfulde roman om Alma, den dejligste og sejeste pige.

Hendes opvækst var der ikke mange, der havde overlevet!

Søstre Alma og Amelias barndom er bare for meget. Ingen af dem kender deres far – men det gør deres mor nu heller ikke. Moderen turnerer rundt i det esbjergensiske værtshusmiljø, hvor hun scorer mænd, der har penge nok til at købe sig lidt tid med den polske diva. Bent er dog et fast tilbagevendende pejlemærke for de omsorgssvigtede døtre, men selv han kan ikke stille meget op. En barndom i en dysfunktionel familie omgivet af svigt, druk og uansvarlighed præger begge piger og er direkte medvirkende til, at lillesøster Amelia helt går i hundene.

I romanen følger vi Alma, der er ved at gå helt op i limningen. Med tilbageblik på barndom og tidlig ungdom løftes sløret for et mere end rædselsfuldt liv på bunden – og dog! Alma er mere end livsduelig, hun er en rigtig survivor med begge ben på jorden (og også et i næsen). Hun har kæreste og veninde og elsker dem begge højt. Og det er besværligt. Langsomt går det op for læseren, at Alma har hemmeligheder, der har gjort hende meget berøringsangst. Hun er mere end karrig med sine følelser, konstant bange for at komme i underskud.

Sanne Munk Jensens sprog er noget helt for sig selv. Det er hurtigt, selvironisk og vittigt og er et kæmpe aktiv for romanen. Man griner heldigvis rigtig meget på grund af det farverige sprog, til trods for at romanen er dyster læsning. Mit ordforråd er udvidet med adskillige nye udtryk. Hvad med buskrydderen brugt for barberskraber, eller udtrykket et par ”udbollede sutsko”. Latte-drikkende Nynne-typer får selvsagt en på sinkadusen.

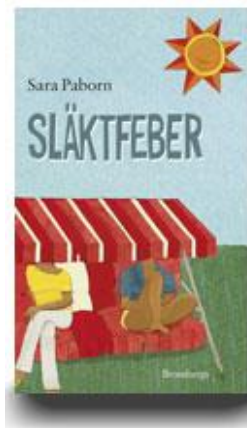
For Alma har det i ca. 25 år handlet om: Ikke flæbe, ikke flæbe, du har kontrol over dit liv, giv ikke for meget af dig selv, for det er jo ikke sikkert at solen kommer til at skinne på din røv.

Sanne Munk Jensen har skrevet en ægte, velskrevet og sørgelig roman om livet på skyggesiden, om det at blive voksen og komme helskindet igennem. Jeg håber, hun får et stort publikum, ikke kun blandt unge for romanen er i den grad vedkommende også for alle os der ikke tilhører segmentet - 25.

Sara Paborn (f. 1972) Sverige

Släktfeber

Brombergs 2009, 228 s.

Sara Paborn er født i Sölvesborg i Blekinge i 1972, men bor i dag i Stockholm.

Släktfeber er hennes debut, men hun har tatt fri fra jobben for å skrive mer.

Les mer om forfatteren på <http://www.sarapaborn.se/>

Forlagets omtale:

Släktfeber är ett kammardrama i sommarstugemiljö där några familjeöden flätas samman under några heta sommarveckor. Det är en kvick, dråplig och absurd berättelse om en familj och den gamla devisen att blod trots allt är tjockare än vatten.

Huvudpersonen Katharine (döpt efter Katharine Hepburn men kallad för det mindre glamourösa smeknamnet Katta) har återvänt till sin hemstad i södra Sverige för att gå på en 107-årig Fasters begravning. Med sig har hon sin pojkvän, en känslig poet vid namn Erlend, som skal träffa hennes familj för första gången. Nu ska arvet efter Fastern delas upp, från minsta virkade grytlapp till den fina guldringen. Slagfältet för uppgörelserna är en sliten hammock i vinyl.

Huvudpersonens mamma har ett minst sagt ansträngt förhållande till sin syster, men vad var det egentligen som gick snett emellan dem? Vilka gamla oförrätter ska leta sig upp till ytan? Fadern i familjen vägrar att involvera sig i systrarnas stridigheter och drar sig istället undan till hängmattan. Där slukar han bananer i en hejdlös takt och finner i den blivande svärsonen en möjlig vapendragare...

Trots familjemedlemmarnas alla olikheterna växer sakta en annan känsla fram, den av samhörighet. Kanske är både frigörelse och försoning ändå möjlig. Och vilket ansvar har man egentligen för sin egen lycka?

Detta är en roman med hög igenkänningsfaktor - för vi har väl alla erfarenhet av släktingar som vi inte riktigt kommer överens med?

Läs, njut och skratta!

Anmeldelse på

<http://www.adlibris.com/se/bookclubextcontent.aspx?section=welcometext&offerid=117>

Av Dorotea Bromberg

När Sara Paborns manuskript damp ned i vår brevlåda kändes det som ett bombnedslag på förlaget. Till saken hör att vi ytterst sällan hittar något riktigt bra bland de manuskript som kommer till oss. Och att dessutom fatta ett positivt utgivningsbeslut inom loppet av fem arbetsdagar är något som bara aldrig tidigare har hänt. Men så blev det denna gång.

Så fort kuvertet öppnades en fredag förmiddag "fastnade" en av våra medarbetare i texten och tog hem manuskriptet. Måndagen därpå kom hon stormförtjust till jobbet:

hon hade haft SÅ roligt under helgen. Hon uppmanade oss att snarast läsa. Nu var vi två som tog hem manuskriptet och fick skratta. På onsdagen var vi alla helt överens. Den här boken gick det bara inte att tveka om.

Släktfeber blev som en feber på förlaget, hela dagen talade vi oavbrutet om denna välskrivna, fyndiga och oemotståndliga släkthistoria. Det var jag som fick det tacksamma uppdraget att ringa till författaren. Och samtalet blev också ett av de märkligaste samtal jag någonsin haft med en blivande författare. Sara blev så omtumlad av mitt besked att hon började skratta och gråta samtidigt. Hon bad mig att upprepa mig flera gånger och hade svårt att tro att det var sant, att vi verkligen ville ge ut hennes bok. "Det är det lyckligaste ögonblicket i mitt liv", ropade hon i luren. Vi träffade Sara dagen därpå och kontraktet skrevs på samma dag.

Att arbeta med Saras bok har varit en härlig upplevelse för oss alla. Och det känns högtidligt och stort att för mina vänner få presentera *Släktfeber*, så här en dryg vecka innan någon annan hunnit läsa eller recensera boken. Det enda jag kan säga är - läs, njut och skratta!

Uppsluppet släktdrama med allvarlig underton

Publicerad: 18 mars 2009, 10.29

Det är inte ofta man som litteraturkritiker får anledning att avge omdömet genuint trevlig om en roman. Men det är just vad den är, debuterande *Sara Paborns Släktfeber*, om en excentrisk familj som motvilligt tvingas samman en sommar när släktens okrönte drottning, rätt och slätt kallad Faster, dör vid 107 års ålder.

Charmig, underhållande, bitsk och precis lagom småklok. Romanen alltså, inte gammelfastern – även om beskrivningen stämmer rätt bra in på tanten också. Jagberättaren är en 31-årig copywriter som när romanen inleds just anlant till föräldrarnas sommarhus för att hjälpa till med bouppteckning och begravning. Själv har hon fått ärva gammelfasterns slitna lilla stuga, som också inryms på tomten.

Men resten av det mer eller mindre värdelösa arvegodset utlöser genast en oresonlig strid mellan huvudpersonens mamma och moster, två färgstarka kvinnor med en hel härva olösta knutar och mörka barndomsminnen i bagaget. Situationen blir inte direkt lättare av att jagets föräldrar heller aldrig har kommit särskilt bra överens med varandra. I nio fall av tio skulle detta upplägg brisera i smärtsamma uppgörelser, uppslitande konfrontationer och beska sanningar, med för evigt ödelagda familjerelationer som följd.

Men uppfriskande nog är Sara Paborn inte intresserad av att berätta den sortens förväntade och rätt konventionella historia. ”Släktfeber” utvecklar sig istället till en både uppsluppen och allvarsam berättelse om att lära sig att acceptera den familj man faktiskt fått sig tilldelad – även om den inte är riktigt klok.

För samtidigt som Paborn har en uppenbar ambition att roa vill hon också ge sina läsare ett och annat att fundera på. Som de båda frågor som den lite veliga och jämförelsevis färglösa huvudpersonen ställer sig under romanens gång. Måste man alltid reda ut allt som varit? Och måste man nödvändigtvis lära känna sina släktingar på djupet?

Sara Paborn skriver med lätt hand och med humorn stillsamt bubblande strax under ytan. Här finns ett driv i berättandet, en fint utvecklad känsla för pregnanta formuleringar och ett gott öra för dialog. Samt en uppsättning romangestalter som man mer än gärna umgås ett par timmar med, från den knaperstekta, platinablonda mostern till den lite bortkomna poesiskrivande pojkvännen – hur missunnsamma, gnälliga, självupptagna eller fjantiga de än är. Jag har helt enkelt trevligt i deras sällskap. Så trevligt att jag rentav börjar hoppas på en fortsättning.

Eva Johansson

litteratur@svd.se

http://www.svd.se/kulturnoje/nyheter/artikel_2610405.svd

Anmeldelse på <http://hd.se/kultur/boken/2009/03/18/crazy-kvinnor-i-skruvad-skroena/>
Av Marie Pettersson mariepoesi@gmail.com

Galet skruvat

BOKEN. I den här romanens frontlinje står fyra kvinnor ur tre generationer. När den äldsta av dem, hon som rätt och slätt kallas Faster, dör på sin riktigt sena ålders höst, 107 år gammal, föses släkten och kvinnorna samman i en ofrånkomlig explosion – det är släktfeber. Katerine, döpt efter moderns idol Katherine Hepburn, hamnar i ett magnetfält där historien och nuet slåss om hennes uppmärksamhet, och i närvaro av Fasters prylar (gamla dammiga klenoder, guldringar och sönderfallande sommarhus) söker hon reda ut vad som är hur och var och varför i de egna leden. Till sin hjälp har hon en egocentrisk moder och en tafatt men kontaktsökande moster.

Släktfeber är Sara Paborns debutroman och den fullkomligt sprudlar av berättarglädje. Det är svensk sommar, samtal i hammockar och grillkvällar på verandor, det är märkliga grannar och en huvudperson som vill hitta sig själv genom att följa spåren bakåt i tiden, det är hemtamt. Jag känner igen mig – och ändå inte. För Sara Paborn fastnar inte, vare sig i självältandets trista trask eller i den svenska sommaridyllens sockerspunnna sötsliskigheter. Nej det här är något så ovanligt som en rejäl skröna i samtidsmiljö. Med rejält excentriska kvinnor i huvudrollerna. Jag diggar, även om utförandet ibland blir lite väl lättsamt.

Jag diggar, för att jag inser hur svältfödd jag är på porträtt av crazy kvinnor som tänker nytt och tossigt och som går helt utanför våra snävt uppställda normer. Varken Faster, mamma Harriet eller moster Liljana är särskilt barnkära. Nog för att de älskar de sina och värnar om familjen, men när det kommer till kritan är det helt andra saker som gäller; en kärv blandning av karriärslystnad, glamour och utflippade egotrippar. Männen i deras liv framstår som nödvändiga ont eller källor till kroppslig njutning – men knappast som några att räkna med vad gäller intellektuellt utbyte eller känslomässig samhörighet. I ”Släktfeber” hummar männen omkring i bakgrunden, en sitter (bokstavligen!) vid sin korkek och muttrar, en skriver natursvärmisk lyrik men när en våt dröm om det goda kroppsarbetets frälsning.

Katerine själv är uppenbart kluven inför kvinnornas hårdnackade självständighet och excentriska flippar: å ena sidan är det en kvinnolinje hon omedvetet för vidare, å andra sidan tycks hon sårad och skräm, inte minst av moderns valhänta sätt att visa kärlek och känslor.

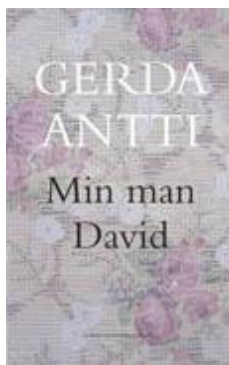
Jag gillar den här boken, det som är skruvat och modigt och annorlunda med den, och som i sina bästa stunder påminner mig om amerikanska prosaister som Jonathan Safran Foer och Nicole Krauss.

Ibland blir det grunt. Då touchar Sara Paborns språk känslan av svensk feelgoodfilm och det skruvat tänkta blir bara alltför förutsägbart. Och jag saknar ett stråk av svärta som alla humoristiska upptåg kunde vila i (och som ständigt är närvarande hos Foer och Krauss). Men det blundar jag gärna för. Den här romanen bärs i första hand upp av sina egensinniga och galna karaktärer: det är vi inte bortskämda med i den svenska samtidsprosan.

Gerda Antti (f. 1929) Sverige

Min man David

Bonnier 2008, 274 s.

Forlaget skriver: Gerda Antti är född 1929 i Övertorneå i Norrbotten och växte upp i ett lantbrukarhem. 1950 flyttade hon till Stockholm där hon gifte sig med författaren Walter Ljungquist (1900-1974).

Idag är hon bosatt utanför Kisa i Östergötland. Novellsamlingen *Inte värre än vanligt*, som brukar räknas som hennes genombrott hos en större läsekrets, utkom 1977 efter en längre tids tystnad. För *Inte värre än vanligt* blev hon belönad med Svenska

Dagbladets litteraturpris. Idag är Gerda Antti en av våra mest lästa och älskade författare. Gerda Antti har också regelbundet skrivit kåserier i Östgöta Correspondenten. Dessutom har hon varit engagerad politiskt i Centerpartiet – hon har haft uppdrag som kommunalpolitiker, landstingspolitiker och nämndeman i länsrätten.

Gerda Antti har skrivit en både spännande och klok roman, en bok som man vill stryka under i, citera ur och stoppa in i sitt eget erfarenhetsförråd.

Utgivelser:

Här och nu (1961), diktsamling

Kväll efter kväll (1965), novellsamling

Inte värre än vanligt (1977), novellsamling

Ett ögonblick i sänder (1980), roman

Jag reder mig nog (1983), roman

Det ljuva livet (1983), kåserier

Hjärndöd (1985), debattbok, tillsammans med Lars Leksell.

Det är mycket med det jordiska (1987), roman

Fjärrvärme (1991), roman

Varav hjärtat är fullt (1993), roman

Bara lite roligt (1994), roman

Dessa dagliga dagar (1996), kåserier

Romanerna om Astrid (1997), samlad volym: Ett ögonblick i sänder, Jag reder mig nog och Bara lite roligt.

Romanerna om Ulla (1997), samlad volym: Det är mycket med det jordiska och Fjärrvärme.

Livet skriver kapitel (2001), roman

Ungdjävlar (2005), novellsamling

Vi kan frysa in det som blir över

Som en inre monolog strömmar orden över sidorna i Gerda Anttis roman "Min man David". Den börjar med att huvudpersonen Marit ligger i sin säng på kvällen. Tankeströmmen som går genom hennes huvud är till hälften omedveten. Det är en situation som är typisk för oss alla innan vi somnar. Till Anttis förtjänster hör att hon skriver så bra om det allra vanligaste. Hon tycks läsa en massa tidningar och tryckta medier, inte reklam att förglömma, och naturligtvis inspireras hon även av etermedia. Reklamtexter är användbara och hon har tydligen inte en dekal med "Ingen reklam" på sin brevlåda.

Ett gift par på landet kan jämföras med två "provinssnickrade stolar". Dödsannonser och kontaktannonser rymmer världar som hon skickligt utnyttjar. Klichéartade formuleringar som "känd av polisen" kommenterar hon med "Inga trevliga bekantskaper de har, poliserna". Hon funderar kring modeordet "kränkt" som förlorat sin tidigare starka innebörd. De långa iakttagande, filosoferande partierna brukade irritera de manliga kollegorna i den läsecirkel vi hade på min arbetsplats. En anmärkning som "vi kan frysa in det som blir över" om kaffebrödet som inte gått åt på en begravning eller symötesauktion är totalt ointressant för dem medan vi kvinnor var väl förtrogna med sådant.

Dramatiken i "Min man David" kommer in när Marits make blir svårt sparkad av en ko. Han är storbonde på en gammal släktgård och sinnebilden för jord och skog. Konvalescensen blir lång och när han slutligen kommer hem säger Marit upp sin plats och tar hand om vården av honom. Det passar ju så bra att hon till yrket är sjuksköterska! David är nöjd, hans son och sonhustrun Alice är nöjda. Om Marit dessutom då och då kunde passa Davids barnbarn, skulle Alice bli ännu nöjdare. Den enda som inte är helt nöjd är Marit. Hon vill göra något mer än bara sköta hem och man när David bättrar sig undan för undan.

Marits första förslag är att starta en kennel. Möjligheter och utrymme finns - men det var förskräckligt så många svårigheter detta skulle föra med sig! Alla hittar hinder och David säger: Men jag då! Det blev ingen kennel. Egentligen var kennelprojektet Marits första steg i den process hon slutligen genomför för att få ha ett arbete vid sidan om hemmet. Att "skrämma" sin omgivning ingick i hennes strategi.

Antti skriver att vårdat talspråk med till exempel "våran" i stället för vår och det fungerar bra. Men att kalla en sjuksköterska för "syrra" blir konstigt. När man talar om vilka yrken en grupp personer har säger man till exempel trädgårdsmästare, kontorist, svetsare eller sjuksköterska. En trädgårdsmästare är en trädgårdsmästare, även om det är en kvinna, en svetsare likaså, men Antti säger syrra om en sjuksköterska. Det ligger inte något förnedrande i hennes "syrra" för hon har den största respekt för sjuksköterskorna och deras arbete.

Förresten, vad säger man om en man som tagit sjuksköterskeexamen? Sjukskötare? Gamla seder och nya möts i "Min man David" Marit tar gärna en drink med sin man i skymningen och småpratar om dagen. Det skildras vackert och stillsamt. Dock slår det mig att det är fint att "ta en drink" men inte lika fint att "ta en sup".

Anmeldelse fra Norrköpings Tidningar 21.10.2008

Av Inger Dahlman

I en enda lång monolog delar Gerda Antti med sig av sin vardagsfilosofi i romanen *Min man David*. Samtidigt utspelas en ovanlig kärlekshistoria mellan åldrande makar. Marit, Davids andra hustru, för ordet.

David är van att bestämma. Så attackeras han av en sjuk ko och livet vänder. Marit ger upp sitt sjuksköterskejobb för att hjälpa honom. Sonen på gården tar över. Full av stötestenar, men också av främst Marits djäklar anamma rullar vardagen på. "Tycka-synd-om" är det inte tal om.

Det är det robust klarsynta som gör Gerda Antti unik. Personligt ansvar utkrävs till hundra procent. Medkänslan hon förmedlar har ingen släktskap med ojande och vojande. Inte sällan är Antti ute på minerad mark. Som när hon låter Marit tänka att vår tids offer, till exempel småflickor utnyttjade på nätet, väl också har ett ansvar. Visst sjutton vet tjejerna vad de håller på med bakom föräldrarnas ryggar, anser Marit.

Boken börjar med hur hon invän tar sömnen. Hon grubblar på de stora frågorna. Där maken ser naturliga skeenden ser hon undret. Som att frön växer upp till skogar. Hon retar sig på kvinnors snällhet och karlars och eremiters upphöjdhet. Visdomen de sistnämnda når skiljer sig, enligt Marit, inte från vad varenda kotte begriper. Värst lider hon av att båda hennes män förnedrat henne genom att förtiga sådant som är på väg att fräta sönder deras liv.

Intrigen med manipulation från Davids son och sonhustru, vänskap som spricker och Marits energiska slit med att skaffa sig ett eget liv på gården är mindre väsentlig än huvudpersonens funderingar. Där möter man Gerda Antti öga mot öga och hon väjer inte med blicken.

Anmeldelse fra Svenska Dagbladet 21.10.2008

Av Erik Löfvendahl

Konsten att hantera en värld byggd av män

Många författare skriver om människor som antingen kommer i andra hand eller befinner sig i fritt fall längs samhällets stegpinnar. Underdogen är utan tvivel en populär gestalt inom litteraturen, för att uttrycka det lite vårdslöst. Sedan finns det författare som skriver dystopier utifrån den ambitionen, sådan är inte Gerda Antti. Hennes senaste roman heter *Min man David* och är som vanligt, höll jag på att säga, en humoristisk vidräkning med mannen och manssamhället ur en kvinnas perspektiv.

Sjuksköterskan Marit har i mogen ålder, sedan hennes man dött, gift in sig på en gård som på svärdssidan gått i arv i generationer. David attraherades hon av på grund av hans tveklöshet, men ett olycksfall i lagården har brutit gadden av David och sonen Peje har mer eller mindre tagit över verksamheten under faderns rehabilitering. Det finns bara ett sätt för en kvinna att skaffa sig inflytande på en sådan gård och det är via äggstockarna, vilket Pejes fru Alice gjort.

När vi kommer in i handlingen är David en ifrågasatt och inte längre lika tveklös man efter sin långa sjukskrivning och Marit en grundligt ifrågasatt kvinna, både i egenskap av tämligen ny kvinna på gården och i avsaknad av reproduktionsförmåga eftersom hon är för gammal. Gerda Anttis Marit är en underfundig och klok kvinna, med ett stort mått av självständighet och idéer, som inte bara är omtumlande för David utan också utgör ett hot mot Peje och Alice. ”Ungdomarna” ämnar inte endast ta över gården, utan har också stålsatt sig att sparka ut gamlingarna. Medan Marit får nobben för ett planerat hundgårdsprojekt, men till slut genomdriver en ”skönhetssalong”, smids det planer bakom hennes och Davids ryggar.

Det är skickligt av författaren att skildra hur Alice, som driver på Peje, länge saknar det viktigaste trumfkortet för att skrida från ord till handling, hon har nämligen ”bara” gett Peje döttrar. När Alice till sist väntar en son tycks saken vara biff och romanen går mot sin dramatiska peripeti.

När konflikten skildras som ovan kan man få en känsla av ödesdrama och kampen mellan ont och gott, men Gerda Antti är framför allt en jordnära berättare med ett säkert öga för den vardagliga dramatiken. Människor är inte antingen goda eller onda, men somliga styrs mer av sina fördomar och förutfattade meningar än andra.

Problemet med romanen är att man som läsare bara undantagsvis lär känna huvudpersonerna i gestaltade partier. Lejonparten av boken – vilket blir tröttsamt i längden – består av Marits kloka, ekorrhäggiga och ibland förnumstiga reflexioner över inte bara sitt eget liv utan också över tillvaron i stort. Jag undrar om det finns några dagens eller gårdagens tidningsnyheter som inte ger upphov till aforismer i framställningen.

Som tur är upptäcker författaren att gestaltningen har varit satt på undantag när romanens dramatiska vändpunkt närmar sig, men då är det lite för sent för att det ska bli en helgjuten historia, litterärt sett. Det är kanske genrebeteckningen roman som ska ifrågasättas. Det här är mycket mer en kvinnas filosofiska handbok i konsten att hantera en värld byggd av män, grundligt kontaminerad av manliga värderingar.

Mustafa Can (f. 1969 eller 1970) Sverige

Tett inntil dagene: Eller fortellingen om min mor

Cappelen 2008, 270 s.

Mustafa Can er født i Kurdistan i 1969 eller 1970. Han kom til Sverige sammen med sin familie midt på 1970-tallet og vokste opp i Skövde. Han har arbeidet som journalist i Dagens nyheter og Sveriges Radio og er nå programleder i SVT2. "Tett inntil dagene" er foreløpig hans eneste roman. Mustafa Can har mottatt Stora Journalistpriset 2002, Sveriges Essäfond's pris 2005 og Publicistklubbens Guldpennan 2006

Fra bokomslaget:

Etter utgivelsen av boken Tett inntil dagene [...] ble han i Sverige kåret til Årets berättare. Boken har blitt en suksess i Sverige og i en rekke andre land. Dette er først og fremst en vakker, personlig og velskrevet fortelling om Mustafa Cans mor. Hun ligger for døden, og familien pleier henne hjemme. Sønnen blir i denne tiden kjent med sin mor på en ny måte. Han gjenoppdager hennes kultur og bakgrunn; en verden han har kjempet for å frigjøre seg fra og har skammet seg over. Han blir kjent med en mor som har mistet syv av femten barn, som måtte forlate sitt kjære hjemland og dra til en fremmed kultur. Denne kulturen har hun i flere tiår strevet med å bli vant til, mens barna hennes raskt tilpasset seg og tok den som en selvfølge. Han ser plutselig moren som et helt menneske, et menneske som har levd sitt liv "tett inntil dagene" ... Som fortellingens bakteppe ligger historien om Mustafa Cans foreldre, som tidlig på 70-tallet blir tvunget til å forlate sitt hjemland Kurdistan. Sammen med sine overlevende barn er de blant de første ikke-vestlige innvandrere i det moderne Sverige. Slik sett gir boken også et godt innblikk i hvordan det er å vokse opp mellom to kulturer. Levert av © DnBB AS

Hyllest til en mor

Du har sett henne vaggende på fortauet med fulle bæreposer. Alltid med kåpe og skaut, ofte med en skokk barn i hælene. I den grad vi tror vi vet noe om innvandrerkvinneliseen, er det antageligvis at hun er undertrykt. Kanskje kan ingen med større rett kalles en fremmed i vårt moderne samfunn.

Svensk-kurdiske Mustafa Can forteller i denne boken om hvordan han skammet seg over sin mor. Selv var han så ung da han kom til Sverige, at han raskt lot seg integrere og ble «svensk». Moren derimot, lignet ikke på snertne svenske mødre i det hele tatt.

Hun forsto lite av det som ble hans verden, og kunne som analfabet knapt skrive sitt eget navn.

Fortellingen begynner på morens dødsleie, hvor Mustafa desperat forsøker å bli kjent med henne før det er for sent. Han kommer langt på vei. Gjennom samtaler ved sykesengen og refleksjoner over egne erindringer fra oppveksten, trer mamma Güllü stadig skarpere frem. Mustafa fortsetter sitt prosjekt også etter at døden har inntruffet.

Han gjengir en gripende fortelling fra sin far, og møter morens venner i landsbyen de en gang forlot.

Dette er ikke bare et sjeldent velskrevet portrett, men en klok og ettertenksom beskrivelse av erfaringer som er gyldige langt utenfor forfatterens egen familie. Man må slett ikke ha innvandrerbakgrunn for å kjenne seg igjen. Men ved å spenne opp det store lerretet - der avstanden mellom Kurdistan og Sverige er like stor som mellom ham og moren - har Mustafa Can også levert et samtidshistorisk verk. Man kan vanskelig tenke seg et enkeltbidrag som beskriver det kulturkrasjet mange innvandrere opplever, mer presist enn denne boken.

Mustafa Can romandebuterar – Tätt intill dagarna

Mustafa Can, flerfaldigt prisad journalist som medverkar i Dagens Nyheter och i TV4-programmet Drevet, gjorde för ett par år sen ett omtalat Sommarprogram som handlade om hans mor. Nu kommer hans romandebut ”Tätt intill dagarna”, och även den handlar om Mustafa och hans mamma. Negar Josephi har läst ”Tätt intill dagarna”:

”Mor, jag vill be dig om förlåtelse för att jag skäms för dig, skäms för att du hade sjal i stället för glitter i håret” så säger Mustafa Can till sin döende mor när hon ligger på den elektriska sängen i en lägenhet i miljonprogrammet i Södra Ryd i Skövde. Dit flyttade familjen till från den turkiska Kurdistan på 70-talet. Modern som hade fött femton barn och förlorat sju av dem. Hon som brukade sitta på en stol i ett hörn av köket och titta långt bort, ut genom fönstret. Mustafa ställer alltid samma fråga till sin mor ”vad är det du ser som jag inte ser”.

Han och hans syskon börjar skolan där får de lära sig om adjektiv, atomer, ekvationer, att jorden är rund och om Astrid Lindgrens Saltkråkan. Men modern tvingas att födas om på nytt i ett land där hon inte kan göra sig förstådd, där hon inte kan nå människor för att hon inte kan språket. Hon känner sig ständigt skyldig. Mustafa Can beskriver hur avståndet mellan honom och hans mor växer med tiden i Sverige, hur hans ökade bildning bidrar till att driva deras världar isär. ”Tätt intill dagarna” är inte moderns berättelse utan sonens försök att lära känna sin döda mor. En mycket rörande kärleksförklaring.

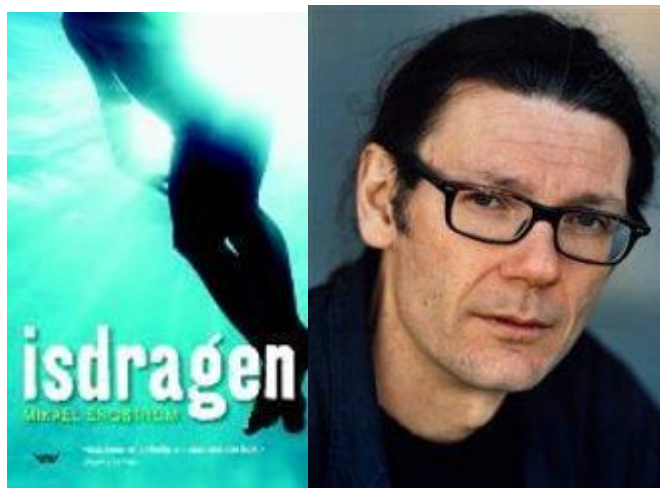
Det finns en direkthet och en ärlighet i Cans berättelse. Att varje ord han skriver och varje händelse han drar sig till minnes är viktig för honom går som läsare knappast att tvivla på. Men detta är också bokens svaghet. De ord som är viktiga för författaren är inte alltid viktiga för läsaren. Periodvis förlorar det tempot. Detta gäller framförallt i hoppen mellan den unga Mustafas egen historia i Sverige och moderns historia i Kurdistan. Förståelsen för moderns bakgrund i Kurdistan är förvisso central för berättelsen men ibland kan den kännas som en upprepning.

Detta är dock en bisak i ”Tätt intill dagarna”. Mustafa Cans berättelse om sig själv om sitt förhållande till sin mor är en berättelse som vem som helst som gått ett par steg bakom sina föräldrar av ren skam kan känna igen sig i.

Mikael Engström (f. 1961) Sverige

Isdragen

Cappelen Damm 2008, 270 s.

Mikael Engström er en svensk fotograf, journalist og forfatter. Barne- og ungdomsbøkene hans er prisbelønnet i Sverige og andre land. *Isdragen* fikk strålende kritikere da den utkom i Sverige i 2007 og ble nominert til Augustprisen og fikk Svensk Biblioteksforenings Nils Holgersson-plakett. Fortellingen om den tapre gutten Mik som sendes fra sted til sted av barnevernet fordi faren er alkoholiker, har rørt unge og gamle lesere. Også i Norge er kritikken overveldende. Boken er oversatt fra svensk til bokmål.

Og Ola Hegdal skriver i Barnebokforum nr. 1/09: ” Denne boka slo meg overende. Plutselig husker du hvorfor du i det hele tatt begynte å lese bøker om fiktive mennesker. Engström skriver på den måten som gjør det umulig å stå nøytralt på utsiden og vurdere den, her er du med fra første side.” (*Fra foreningenles.no*)

Fra forlaget: ”Mik er tolv år. Han og storebror Tony har stort sett tatt vare på seg selv siden moren døde og faren lot flasken ta styring. Men det er først da barnevernet involverer seg at det virkelige helvete bryter løs. Men Mik er en helt, han er Hundedrittens konge, han har holdt pusten i tre minutter og fem sekunder, og kanskje fins Nangijala.”

Det er planer om å filmatisere *Isdragen*.

Nils Holgersson-plaketten 2008, juryens motivering:

”Isdraken av Mikael Engström är en spännande, varm och gripande bok om ett fosterhemsplacerat barns utsatthet. Den är komplex med välgörande samhällskritik innefattande såväl humor som rå verklighet. Genom berättarperspektivet solidariserar sig texten med de unga och tillåter också en spirande kärlek. Olika vuxenroller blir tydliga både som förebilder och avskräckande exempel. Läsningen drivs fram genom det vardagsnära, ibland drastiska, språket till berättelsens slut vilket liksom den barnlitterära traditionen påbjuder är hoppfullt.”

Utdrag fra anmeldelse i VG 30.11.2008

Av May Grethe Lerum

Svart og hjerteskjærende god

"Temaet barns liv på skyggesiden gir gjerne nitrist lesing, men i denne ungdomsromanen greier forfatteren å skape en skjebnefortelling som griper, engasjerer og berører leseren på mange plan." "Sjelden opplever man at en ungdomsroman skaper en så ekte uhyggefølelse og svart draging som denne."

"Boken eier en helt spesiell glød, hovedpersonens fortvilelse og lengsel smitter."

"Når en så dyktig forfatter fokuserer på vanskelige tema som barn av rusmisbrukere og barnevernets rolle kan en ungdomsroman virkelig løfte debatten, nyansere den og vekke ettertanke. Når boken i tillegg byr på en virkelig god historie og en hovedperson man får hjerte for kan den trygt anbefales unge lesere."

Anmeldelse fra Barnebokkritikk.no 17.10.2008

Av Marius Fossøy Mohaugen

LINDGREN-VARIASJONEN: De to Lindgrenene Astrid og Torgny møtes i svenske Mikael Engströms seneste roman, Isdragen. Boken forteller en sår og humoristisk historie, men blir aldri på noe tidspunkt klam eller sentimental. Anbefales!

Mik, Tony og far

Her møter vi femteklassingen Mik Backman. Da vi blir kjent med ham bor han i forstaden Solna utenfor Stockholm sammen med sin 17 år gamle bror Tony og deres svært alkoholisererte far. Moren lever ikke lenger.

Mik plages av at han er den korteste i klassen. Dessuten er ørene hans altfor store. Og de fortsetter bare å vokse, uten at resten av kroppen henger med. Av den grunn har noen kommet på økenavnet "Flagrøre". Heldigvis har han Tony. Han skal bli bilmekaniker og tar godt vare på lillebroren sin. Av ham lærer Mik for eksempel boksekunsten. Denne sterke forbindelsen mellom to brødre har nok en nær sammenheng med at de i fellesskap til stadighet må ned på Piraten pub for å hente faren.

Humor og tristesse

Romanen er ispedd like deler humor og tristesse. Humoren, som fremfor alt kommer til syne i dialogene, er lun og underfundig:

- Du banker [red.: på døren]. Det trenger du ikke. Det er bare å stige på.
- Men jeg banket ikke. Jeg tenkte bare på det.
- Kanskje det var nok. (83)

Tilsvarende er det en fortelling som rommer store mengder sorg, angst og ensomhet. Mik opplever å bli en kasteball i et system som ikke er konstruert for at de som systemet er satt til å forsvare, skal kunne komme til orde. Han blir en ingen hører på, hans ønsker er det få som føler de har noe ansvar for å være oppmerksomme på. Representanten for barnevernet avfeier ham bare bryskt med at han "må forstå at dette er det beste for deg". Det er fascinerende at både det humoristiske og det triste fremkommer ved hjelp av den samme språklige pregnansen, som om disse to elementene er hugget i samme stein:

Alene.

Alene i leiligheten.

Alene med faren.

Da var du mer alene enn når du bare var alene. (35)

Brødrene Løvehjerte

Som leser blir man umiddelbart slått av likheten mellom brødrene Backman og et annet brødrepar i svensk litteraturhistorie. Forholdet mellom Mik og Tony fremstår som en variasjon over brødrene Løvehjerte fra Astrid Lindgrens roman av samme navn fra 1973.

Lindgrens litterære univers må i det hele tatt ha øvet betydelig innflytelse på Engström, for hun benyttes ustanselig både implisitt og eksplisitt som referanse for hans egen tekst. Ta bare følgende replikkveksling:

- Du er modig, sa Pi.
- Nei, jeg ble redd.
- Man kan faktisk være modig og redd samtidig.
- Kan man det?
- Ja, å være feig er noe annet. Du ble med. Det holder. (112)

Hvor mye Lindgren bor det ikke i denne replikkvekslingen! Det er i det hele tatt vanskelig, nær sagt umulig, å lese dette uten å tenke på hennes legendariske setning om at man må tørre å begi seg ut på farlige oppdrag: ”Annars är man ingen människa utan bara en liten lort.” Tengil, Katla, Veder og Kader: De finnes der alle i Isdragen. Men de kommer i ny innpakning, de kommer som Paragrafen, Papegøyen, Gulltanna eller de to politimennene.

Enda en Lindgren

Men det stopper ikke der. En annen Lindgren som jeg vil anta at Engström har mottatt sterke impulser fra, er Torgny Lindgren. Jeg tenker da spesielt på evnen til å skrive frem odde personer med et mildt sagt rufsete forhold til tilværelsen. Ta for eksempel det aldrende brødrepåret Bengt og Bertil som Mik treffer når han midlertidig blir plassert hos sin tante i Nord-Sverige. De bor ikke mange meterne unna hverandre, allikevel har de ikke vekslet et ord med hverandre på mange, mange år. Disse to skrudde brødrene er så definitivt i slekt med brødrene Hadar og Olof, kjent fra Lindgrens mesterlige Hummelhonung fra 1995.

Felles med Hadar og Olof har Bengt og Bertil det at deres fiendskap er preget av en tydelig ambivalens, noe som kommer godt frem i følgende passasje, hvor Bertil har dratt Bengt opp fra isvannet:

- Men det gikk likevel bra, sa Mik. - Bertil reddet deg. Du klarte deg.
- BRA, skrek Bengt som en brølende bjørn. - BRA?
- Det gikk bølger gjennom buljongen. Mik ble stående stum og forskrekket. Bengt holdt ut armene med håndflatene åpne.
- Jeg vil heller drukne enn å bli reddet av ham.
- Hvorfor det? sa Mik lavt.
- Forstår du ikke? sa Bengt og ristet på hodet. - Jeg kan jo takke ham for at jeg lever. Jeg står i gjeld til ham. Fy faen. Jeg blir dårlig bare jeg tenker på det. (113-4)

Anbefales!

Det er altså to stk Lindgren som møtes i Engströms roman, og det uten at den yngste blir noen epigon av den grunn. Selv om historien til tider oppleves både som sår og vond ender den aldri opp i det klamme eller sentimentale. Dette setter Engströms utpregete sans for humor en umiddelbar stopper for. De vesentlige komiske aspektene, blandet med et tungt saksalvor, føyer denne romanen inn i den svenske fantasitradisjonens lange historie. Herved er den anbefalt.

Anmeldelse fra Svenska Dagbladet 29.10.2007

Av Lena Kareland

Starkt och med humor i eländet

Mikael Engströms Augustnominerade ungdomsroman *Isdraken* kan läsas som en illustration till debatten om barn som farit illa i fosterhem. Bokens huvudperson Mik bor i en Stockholmsförort, där han lever ett socialt utsatt liv med en svårt alkoholiserad pappa. Storebror Tony ger viss stadga åt en tillvaro som annars är i gungning. Han lagar mat och lär Mik att boxas under hårdhänta former. Tillsammans försöker bröderna hålla skenet uppe mot omvärlden och de sociala myndigheternas hot om fosterhemsplacering.

Till sist blir det hela ohållbart. Pappan kommer på behandlingshem, bröderna skiljs åt och Mik placeras hos sin faster som bor i den norrländska glesbygden. Där möter han tystnad, snövidder och ett nedläggningshotat Konsum. Men Mik trivs hos sin faster. Snart får han också kamrater, han lär sig fiska gäddor och träffar bygdens original, två bröder som vägrar att tala med varandra. Skildringen av dem påminner mycket om brödraparet i Torgny Lindgrens *Hummelhonung*.

Vistelsen hos fastern är bara tillfällig. På grund av hennes tidigare missbruk kan de sociala myndigheterna inte godkänna henne som vårdnadshavare. Mik hamnar mot sin vilja hos nya fosterföräldrar. Där blir han illa behandlad och får arbeta hårt under förnedrande förhållanden. En dag får han nog, rymmer och återvänder till sin faster. Men skräcken för socialnämnden gör att han känner en ständigt gnagande oro inombords.

”Isdraken” är en stark skildring av en ung människas uppväxt på samhällets skuggsida och en bitande uppgörelse med maktutövning och stelbent byråkrati. Men den slagfärdiga humorn och författarens förmåga att även kunna lyfta fram ljuset i allt det mörka bidrar till att boken inte enbart blir en eländeshistoria.

Jämsides med berättelsens mörka stråk lyser samhörigheten mellan Mik och hans bror. Mik själv skildras så att läsaren tydligt märker kraften och livsmodet hos denne pojke, som gärna dras till det äventyrliga och farliga.

Ett särskilt skimmer står kring Miks vänskap med kompisarna. Den får sin slutgiltiga bekräftelse genom ungdomarnas hisnande flottfärd nedför älven, en färd i Huckleberry Finns anda och en symbol för frihet och kamratskap, på behörigt avstånd från vuxenvärldens insyn.

Auður Ava Ólafsdóttir (f. 1958) Island

Stiklingen

Athene 2009, 267 s.

Auður Ava Ólafsdóttir er født i Reykjavík. Hun er forfatter og kunsthistoriker. Hun er ansatt som lektor i kunsthistorie ved Islands Universitet og kurator ved Universitetets kunstsamling. Hun har skrevet tre romaner og ”Stiklingen” ble nominert til Nordisk Råds litteraturpris 2009.

Andre utgivelser:

1998: Upphækkuð jörð/Raised Earth

2004: Rigning í nóvember/Rain in November

”Stiklingen” er en moderne utviklingsroman hvor kjente motiver fra genren er behandlet på en original, symbolsk og presis måte.

Romanens hovedperson er en ung mann med en brennende interesse for dyrking av roser. Hans lidenskap for de vakre blomstene sender ham på en reise til en ubestemt liten by i Syd-Europa der han får i oppgave å rydde opp i en gammel rosehage som eies av et kloster. Han har tatt med seg tre stiklinger av en åttebladet rose hjemmefra, en ny roseart dyrket av hans mor til tross for barske værforhold. Hjemme på Island etterlater han seg faren sin, som helst vil at sønnen skal studere, en utviklingshemmet tvillingbror og en ung kvinne som han har fått en datter med etter et ”one night stand” i hans avdøde mors drivhus.

Størstedelen av romanens handling foregår i en stille landsby hvor klosteret ligger. Dagene glir langsomt forbi med arbeid i rosehagen og filmkvelder hos den entusiastiske filmsamleren broder Thomas. Den mannlige hovedpersonen sysler med roser og hagearbeid, omplanter,

organiserer, luker og dyrker fram nye arter. Hans arbeid kan tolkes på mange måter, han skaper nytt liv og utrydder annet samtidig som han temmer naturen og ordner den i et system. Fortiden innhenter ham når kvinnen han har fått et barn med dukker opp med datteren. Denne situasjonen krever at han tar ansvar og midlertidig stifter familie i den gamle klosterbyen mens den unge kvinnen skriver ferdig en avhandling. Det oppstår slik en ny situasjon som på mange måter avspeiler hans arbeid i rosehagen selv om den ikke er problemfri. I denne midlertidige familien er kjønnsrollene satt i bevegelse der egenskaper som ømhet, omsorg og lengsel etter parforholdets trygge rammer tildeles mannen, mens den kvinnelige motpart lengter etter den stor ukjente verden og er klar til å oppgi morsrollen for sine ambisjoner i alle fall for en stund.

”Stikling” er stillferdig og presis i både komposisjon og stil. Symbolikken er mangfoldig og komplisert. Innenfor utviklingsromanens velkjente former med en reise fra hjem, ut og hjem igjen som ledetråd, skapes det en fortelling som utfordrer og problematiserer vårt forhold til kjønn, kropp, familie, religion – og roser.

Kilder: <http://www.norden.org/no/nordisk-raad/nordisk-raads-priser/litteraturprisen/nominerte-2009/author-olafsdottir>
http://www.snl.no/Au%C3%B0ur_A._%C3%93lafsd%C3%B3ttir

Anmeldelse i Aftenposten 22.03.2009

Av Knut Ødegård

Afleggjarinn. Salka

Audur A Olafsdottir er universitetslektor i kunstvitenskap, og Afleggjarinn (Avleggjaren) ber preg av rikt innsyn i kunsthistorie, symbolære m.m.

Boka fortel om ein ung mann som bryt opp frå Island, frå eit tilvære sterkt prega av det veksthuset som han og den avdøde mora mer eller mindre levde i. Med seg til ein klosterhage sør i Europa har han tre rose-avleggjarar. Attende på Island er faren, ein utviklingshemma bror og eit jentebarn som han fekk med veninna av vennen sin. Han er 22 år, og vid open for alt tilfeldig som fører inn på sideveggar som stundom vert til hovudveggar i livet.

Det er i spennet mellom det trivielle og den nesten påtrengjande symbolikken (rosa som Maria-teikn, talet tre, "bibelske" personnamn osv.) at romanen får liv. Det biletspråket som romanen er gjennomsyra av, viser både til Bibelen og til høgdepunkt i kunsthistoria.

Rosa er tungt symbolmetta, i vår sivilisasjon som Maria-blom (ho vert m.a. oppfatta som Rosa mystica), og forfattaren maktar å føra biletet med rose-avleggjarane saman med den unge mannens reisehistorie. Men barnet er ein "avleggjar" som får guddomleg funksjon i rose-teiknet og når den unge mannen får avhent barnet, vert det den avgjerande hendinga. Barnet viser vegen mot framtida. Blanda inn i denne tunge symbolikken er kåte sidesprang, og innskotne scener med absurd komikk.

Kristín Steinsdóttir (f. 1946) Island

Sin egen väg

Kabusa forlag 2008, 126 s.

Foto: Einar Falur Ingólf

Kristín Steinsdóttir, född 1946, är en välkänd författare och översättare från Island. Hon utbildade sig till lärare och jobbade som det i några år innan hon begav sig till Danmark för att studera danska och dansk litteratur. Hon har också bott i Tyskland och Norge men bor idag på Island. Sedan 1988 skriver hon på heltid, mest för barn och unga, men även vuxenböcker. Hon har också skrivit pjäser ihop med sin syster Iðunn Steinsdóttir. Kristín har mottagit en mängd priser och erkännanden för sina böcker och de är översatta till flera andra språk. Kristín bor i Reykjavík. Hon är gift och har tre barn.

Á eigin vegum er Kristín Steinsdóttirs andre roman for voksne, den første Sólin sest að morgni (2004) hadde selvbiografiske innslag og fikk enestående god kritikk. ”Sin egen väg” ble nominert til Nordisk råds litteraturpris for 2008 fra Island. Det er en liten bok, bare 126 sider, men den rommer et helt liv. Forfatteren beskriver med enkle hverdagslige ord Sigtruds tilværelse både nå og i yngre år, og hun gjør det på en nydelig måte. Det er en varm liten roman som viser hovedpersonens enkle livsvilkår på Island. Den viser også at det er mulig å gjøre noe med sin situasjon bare man har mot nok.

Fra nominasjonene til Nordisk Råds litteraturpris 2008

Av Aðalsteinn Ásberg Sigurðsson

Kristín Steinsdóttir (f. 1946) utga sin første bok i 1987. Hun er utdannet lærer og har undervist på alle trinn i grunnskolen og videregående skole. Fra 1989 har hun jobbet som forfatter på heltid og skrevet barnebøker for alle aldersgrupper. Kristín har fått stor anerkjennelse for sine bøker, bl.a. Nordisk barnebokpris 2003 og Vestnordisk barnebokpris 2004.

Sin egen väg er Kristín Steinsdóttirs andre roman for voksne, den første Sólín sest að morgni (2004) hadde selvbiografiske innslag og fikk enestående god kritikk.

Sin egen väg er en roman som virker unnselig på overflaten, men rommer svært mye. I all sin enkelhet rister den dypt, for mellom linjene ligger det en hel menneskeskjebne der dagliglivet er i forgrunnen. Kampen for tilværelsen er ofte hard, men drømmene og håpet er aldri langt unna. Fortellingen er holdt i en lavmælt og uanstrengt stil, men den er full av humor og varme. Dette fører til at hovedpersonen som alt dreier seg om, etter hvert kommer leseren nærmere, nesten som en litt fjern slektning.

Romanen handler om en eldre kvinne, Sigþrúður, som er blitt enke og forsørger seg, eller i alle fall skjøter på pensjonen, ved å gå med avisen. Hun steller sin hage og sine potteplanter, passer kattene og har lagt seg til den uvanlige beskjeftigelse å gå i begravelsen til ukjente mennesker. Selv om livet hennes er hverdagslig på overflaten, viser det seg snart at livsløpet hennes på mange måter har vært bemerkelsesverdig. På tross av at Sigþrúður er alene, er hun ikke ensom, og i løpet av et langt liv har hun jo lært å ikke stole på andre enn seg selv.

Motivet for historien er delvis hentet fra Sigþrúðurs barndom og oppvekst, men handlingen foregår i nåtiden, og Sigþrúður er i ferd med å oppdage sannheten om sin opprinnelse. Slik blir drømmer og begjær, skuffelser, motstand og alt det gode som gir livet mening, vevd sammen på uforglemmelig vis. Her tvinnes byhistorie sammen med bygdehistorie, fortid med nåtid, ja man kan si at handlingsrammen tar utgangspunkt i de store samfunnsendringene som skjedde i forrige århundre.

På en behersket og fengende måte klarer forfatteren Kristín Steinsdóttir å fremkalle Sigþrúðurs historie, og resultatet er en enestående troverdig og var skildring av livet til en kvinne som har opplevd litt av hvert.

Anmeldelse i Dagsavisen

«**Sin egen väg**» Kristín Steinsdóttir Oversatt til svensk av John Swedenmark Vaka-Helgafell Islandske Kristín Steinsdóttir er et sjarmerende bekjentskap. Hun har skrevet en tilsynelatende liten, nesten beskjeden roman. Men den skal vise seg - med et stort innhold.

Her er ingen store ord, ingen overrissling av flotte metaforer eller intrikat setningsstruktur. Også innholdet har dette nøkterne, hverdagslige stempet. Kvinnen Sigtrud stiger mot leseren med varsomhet, forsiktig, nesten unnselig. Kan jeg være verdt en roman? En kvinne som lever i alene en kjellerleilighet, med kattene Cæsar og Kleopatra som eneste selskap. Hver morgen, noen ville si natt, drar hun ut på avisrunden før hun noen timer senere kan krype ned i senga for noen timer med tiltrengt søvn.

For å skape bevegelse i livet, eller snarere for å skaffe seg livsviktig sosial kontakt, er hun en flittig leser av dødsannonser, og innfinder seg på de fleste begravelser der det innbys til åpent hus og gratis bevertning. Sigtrud tar for seg, tilsynelatende ubesværet, titter inn i andres liv, og drar hjem til kattene. Mens hennes eget liv synes å stå bom fast.

Sigtrud har naturligvis en fortid, og Kristin Steinsdottir har konstruert en fortelling som beveger seg lett og ledig mellom fortid og nåtid. Sigtrud er barnet som ble satt bort til fosterforeldre. Hun har gode minner om sin mor, men har aldri kjent sin far. Hun opplever kjærlighet, men mister et barn. I romanens nåtid er hun enke i livets høst. Det er blitt stille rundt henne. Men fortiden hjemsøker henne både i nattens drømmer og i dagdrømmene. Den ukjente faren, den mystiske dragningen mot Frankrike.

Imponerende

Sigtrud begynner med slektsforskning, og hva kan være mer islandsk enn å nevne sin slekt i åtte ætteledd. Sigtrud klarer seg med noen færre, men finner snart fram til hemmelighetene om sin familie. Drømmer former seg og krever en virkeliggjørelse. Sigtrud klarer å endre livet sitt, makter å hente fram det motet som kreves for at livgivende forandring kan skje.

Steinsdottir har skrevet en imponerende liten roman, som gjennom Sigtruds enkle, beskjedne livskår speiler en hel tidsepoke, men også de mulighetene som ligger i en tilsynelatende beskjeden tilværelse. Den tilbakeholdte, lavmælte tonen i romanen kler stoffet, og får romanskikkelsen Sigtrud til å stå fram med overbevisende styrke og klarhet.

Jóanes Nielsen (f. 1953) Færøylene

Glansbilledsamlerne

Torgaard forlag 2008, 265 s.

Foto: Torgaard forlag

Jóanes Sekjær Nielsen (født 5. april 1953 i Tórshavn) er en færøsk forfatter og selverklæret kommunist. Jóanes er født i 1953 han gik i skole ved den katolske sct. Frants skole i Tórshavn og arbejdede derefter som sømand. Han er gift og har to døtre. Jóanes har levet det mest af livet i Tórshavn, men har også bodd i Tvøroyri på Suðuroy såvel som Island, Danmark og Sverige.

Jóanes Niensens har skrevet både noveller, teaterstykker, romaner og lyrik. Hans litterære forbillede er William Heinesen, men som forfatter er han mere optaget af politiske og eksistentiale emner. I 1984 modtog han Færøernes litteraturpris for digtsamlingen: *Pinnabrenni til sosialismuna* og i 2001 den Nordiske dramatikerpris for skuespilmanuskriptet *Eitur nakað land week-end ?* ("Hedder noget land week-end?"). Han har derudover fire gange været indstillet til Nordisk Råds litteraturpris (1988, 1994, 1999 og 2004) - mere end nogen anden færing. Mange af Jóanes Niensens værker er oversat til dansk og en del til norsk.
Red. fra Wikipedia

Glansbilledsamlerne er en stor bok som handler om en kameratgjeng som gikk sammen på skole i Tórshavn. Det er en dramatisk og tragisk historie som viser mye av livet på Færøylene – på godt og vondt. Typisk for moderne færøysk litteratur tar Jóanes Nielsen utgangspunkt i sin egen barndom og erfaringer.

Jóanes Nielsen om seg selv:

"Min skolegang er ikke forbi endnu. De første syv år var jeg i lære i kvarteret ved Landevejen i Tórshavn. De næste syv år for en stor del ved Sankt Frans Skole. Derefter sømand og arbejder. Studerede på havene ved Grønland og New Foundland. Kender lidt til cementblandere og gummigeder, og har næse for guld, lort og solformørkelser. Har også levet mig ind i og ud af ruse. Jeg har også læst bøger, og i en årrække år har jeg også *udgivet* bøger."

Anmeldelse på Literatursiden.dk

Av Zenia Johnsen

Glansbilledsamlerne

Vemodig og intens fortælling om kultur og mennesker.

I Tórshavn, langt fra resten af verden, møder vi seks drenge på den katolske privatskole. De er alle årgang 1952, og fra fortællingens første side bliver deres skæbne afsløret. Alle dør i en ung alder på nær én. Den første af de seks dør allerede som 11-årig af meningitis, og den sidste dør, da han er i fyrrerne, af en hemmelig og forbudt sygdom – AIDS.

Vi følger de seks drenge igennem fire årtier, hvor de oplever sorg, skuffelse og en slags kærlighed, der rørt sammen med grundpillerne Familie og Religion støber fundamentet til deres tilværelse. De længes, leder og roder rundt hver for sig. Det færøske samfund med dobbeltmoral og intolerance rokker sig ikke.

De seks menneskeskæbner væves ind og ud af hinanden og giver tilsammen et foruroligende og vemodigt tidsbillede af Færøerne som uelastisk og unuanceret. Men så alligevel.

Romanens mennesker har masser af nuancer. De er levende og rumsterer helt ud i hjørnerne, mens man er i historien hos dem, men især efter at man har lagt bogen fra sig. De smukke glansbilleder, som de samlede på som børn, var flade og endimensionelle. Det er livet aldrig.

"Glansbilledsamlerne" er en intelligent, ærlig og bevægende fortælling fuld af kulturelle og menneskelige gråtoner. Ærligheden er direkte, men alligevel nøgternt skildrende, hvilket gør, at det er svært at ryste Færøerne af sig bagefter. Man føler sig ensom sammen med personerne, som giver en stærk og sjælden intens læseoplevelse.

Forfatteren Jóanes Nielsen skriver smukt og overbevisende Færøerne helt ind i bevidstheden på sin læser, på samme måde som mesteren Heinesen også formåede, og fortjener bestemt Nordisk Råds Litteraturpris, som han flere gange allerede har været indstillet til.

Anmeldele i Weekendavisen

Glansbilledsamlerne

Samme år, som Jóanes Nielsen debuterede, lod han sig korsfæste midt i Tórshavn. Det var i 1978, og det var en protest. Mod den sekteriske kristendom, mod de småborgerlige parcelhuse, der bredte sig på bakkerne over byen, mod den indeklemte seksualitet, mod forbuddet imod fri hash, mod hvad som helst, der lukkede drømmene inde og spændte kroppen op imod dens egen drift. Men det var angiveligt også et kunstnerisk udtryk for en frigørende religiøs følelse, en transcenderende længsel, som ikke kunne finde plads nogen steder i det færøske samfund. Sammen med en del af sine kammerater gik Jóanes Nielsen på den katolske nonneskole i Tórshavn, og det kom til at præge ham for livet. Som sine venner blev han fanget i skismaet mellem skolens strenge moral på den ene side, og nonnernes uselviske og opofrende idealisme på den anden. Nonnerne tugtede deres elever på det frygteligste, men de holdt også af dem, ledte dem og beskyttede dem. Måske for meget, måske forkert, men dog med en omsorg, der i de fleste tilfælde virkede større, end den børnene havde med hjemmefra.

Jóanes Nielsen er årgang 1953. Generationen, der lige præcis kom for sent til oprøret i 68 og lå i slipstrømmen af den store retningsløse frisættelse, der også sendte øerne i Nordatlanten på rejse mod det ukendte. En af forfatterens venner var vild med The Rolling Stones og havde Charlie Watts stenhårde lilletrømmebeat som puls. Da han fik sig et Ludwig trommesæt, satte han det ud på tunet øverst oppe i Tórshavn og gav sig til at banke i batteriet, så det buldrede ud over hele byen. Som korsfæstelsen nede på Tinganes handlede det om frigørelse, protest og passion. Noget og nogen skulle råbes op og sættes fri.

Begge hændelser - korsfæstelsen og trommedrønet - indgår i Jóanes Niensens seneste roman Glansbilledsamlerne, og peger på dens afsæt i det selvbiografiske. Forfatteren taler om sin egen generation, og hans alter ego i romanen, Kári, er den gennemgående og sammenbindende figur i romanens multiplot. Og eneste overlevende. Der lægges fem livslinjer ud, som alle skæres over undervejs fra årene i den katolske skole i 1960ernes begyndelse til det sene 20. århundredes nedtælling mod sekelskiftet. Five Easy Pieces, ville Bob Rafeelson have kaldt det, skæbner fra landevejen med Sankt Frans Skole som udgangspunkt. Problemet er, at intet er let hos Jóanes Nielsen, ikke engang døden, som kommer og tager dem på vejene ad hvilke, de færdes.

OVERORDNET beskriver romanen et syndefald. Glansbilledsamlerne på den katolske skole, der alt for tidligt bringes ud af den blanke, renfærdige og rødkindede uskyldsverden, som de samler på og ind i løgnens, hykleriets, angivelsens og voldens verden, slæbende på en tung efterbyrd fra deres forældre, der i parcelhusenes gedulgte rum, bedrager hinanden og går til i vold og uforsonlighed.

Der er vidunderbarnet Djalli, der dør af meningitis, 11 år gammel, der er den gammelkloge gudsfornægter og spottende darwinist Ingimar, der rives over bord i et fisketrawl i Barentshavet, der er den libidinøst grænseoverskridende Staffan, der ender som alkoholiseret

pornovrag i København, der er den sarte luftånd Fridrikur, der bankes ihjel, og endelig den biseksuelle karrierepolitiker Olaf, der tæres ned af AIDS og illusionsløs selvforagt.

Et sted i romanen dukker William Heinesen op. Ikke uden grund. For Jóanes Niensens kollektivroman trækker veksler på De fortabte spillemænd. Men i Jóanes Niensens tilfælde er skikkelserne ikke spillemænd, kun fortabte. Mest gribende og oprørende i de historier, hvor nåden virkelig synes at indfinde sig: Djallis og Fridrikurs. Begge synes i lysende livsøjeblikke at finde ind til lykken og møder hengivenhed fra andre - for så pludselig og meningsløst at rammes af døden.

Jóanes Nielsen søger ikke efter forklaringer i sin panoramiske livsfrise. Tingene bare sker, som det hedder et sted. Skal der findes forklaringer, er det de gamle naturalistiske. Mennesker er underlagt arv og miljø. Og mest af alt deres eros. Glansbilledsamlerne er en driftsdeterministisk roman, hvor en generation af unge mænd går under som følge af deres begær. Kønnets vanvittige trang til at trænge ind, driftens hæmningsløse vitalitet, der sætter sig igennem alle barrierer og får mennesker til at gå bersærk. Det er skildret lige på og hårdt. Ja, stødende, virkelig rå.

Det var ikke til at holde ud at læse om, hvis ikke forfatteren skrev så godt. Ja, mere end det. Uden skønhed kan man ikke rigtig leve, hedder det ved romanens udgang. Jóanes Nielsen er ét med sit sprog, der manifesterer sig præcist og med en fuldkommen plastisk anskuelighed og et prægtigt skikkelsesdannende talent.

Den enkle klarhed og direkte råhed i hans fortællinger minder om de to nordiske sømænd af verden, Harry Martinson og Aksel Sandemose. Der åbnes op til et maskulint univers, som imidlertid aldrig bliver brovtende, fordi kødet og kønnets og hele kønsidentiteten er så skrøbelig hos Jóanes Nielsen. At være mand er en byrde hos forfatteren, en stadig anfægtelse og smerte, ja et kors for tanken, som Jóanes Nielsen selv stablede op dengang i 1978, da han satte af og satte sin tilværelse i sprog, og derved gjorde det muligt for andre at stå i det tættest mulige forhold til hans liv og erfaringer.

Arto Paasilinna (f. 1942) Finland

Den elskelige giftblandersken

Aschehoug 2008, 175 s.

Andre utgivelser oversatt til norsk:
2004: Harens år
2006: Den ulende mølleren
2006: De hengte revenes skog
2007: Kollektivt selvmord
2009: Den senile landmåleren

Arto Tapio Paasilinna ble født i Kittilä i Finland. Han har tidligere jobbet som journalist og han debuterte som forfatter i 1972. Det store gjennombruddet kom med *Jäniksen vuosi* (1975); norsk oversettelse *Harens år* 2004). Paasilinna har utgitt over 30 romaner og han er en av de mest populære nålevende finske forfattere. Romanene hans er oversatt til mange språk og han har vunnet flere litterære priser.

Paasilinnas romaner tar for seg helt vanlig finsk dagligliv, ofte sett fra en middelaldrende manns perspektiv. De er lettleste, lette og humoristiske i stilen og kan beskrives som eventyrfortellinger med et litt satirisk blick på det moderne liv.

Suloinen myrkyneittäjä som på norsk har fått tittelen *Den elskelige giftblandersken*, kom ut på norsk i 2008. oversatt av Tor Tveite. Den handler om 77 årige Linnea Ravaska som bor på sitt lille røde torp i skogen i Finland. Hver måned når pensjonen utbetales blir hun oppsøkt av sin kriminelle nevø og to av hans kamerater som truer henne og stjeler penger fra henne. Linnea ser ingen annen utvei enn å rømme og blander også en giftsprøyte hun kan begå selvmord med hvis nevøen oppsporer henne. Dette er starten på mange forviklinger

Kilder: <http://no.wikipedia.org>

Anmeldelse i Avisa Hordaland 10.07.2008

Av Nils Kvamsdal

Det er meir enn ein mannsalder sidan den finske forfattaren debuterte, men det er først dei siste åra det norske publikummet har fått augo opp for den finske humoristen og meisterlege forteljaren. Sidan «Harens år» kom i 2004 har fleire og fleire fått sansen for dette litterære unikumet. Det er 20 år sidan Paasilinna gav ut «Den elskelige giftblandersken » i Finland, men først no er boka omsett til norsk.

Denne gongen er det den fine gamle enkja, oberstinne Linnea Ravaska, som er hovudpersonen. Ho lever i fred i det vesle huset sitt langt frå folk, men ein gong i månaden vert livet snudd på hovudet. Det er den dagen pensjonen vert utbetalt. Då kjem fostersonen og to svirebrør på gjesting. Dei plyndrar den gamle fine dama, festar og herjar, ramponerer og drep kattar og smågrisar.

Til sist orkar ikkje Linnea meir. Ho stikk av og oppsøker sin gamle elskar, legen Jaakko Kivistö, som bur i ein forstad til Helsinki. Som lege, har elskaren tilgang på diverse skumle ingrediensar, og den gamle enkja bryggjer ein farleg mikstur til eige bruk – dersom fostersonen skulle spora henne opp endå ein gong. Det skjer sjølvst, men på mirakuløst vis er det fostersonen og kjeltringvene hans som får smaka Linnea sin medisin. «Den elskelige giftblandersken» er Paasilinna sin kanskje mest melankolske og tragiske roman på norsk til no.

Men også denne gongen er det fullt av hylende komiske episodar, skildra med eit blick for detaljar som Paasilinna er åleine om å ha. Han stadfestar sin posisjon som ein av våre aller største nolevande nordiske forfattarar.

Kari Hotakainen (f. 1957) Finland

På hjemmefronten

Cappelen forlag 2004, 298 s.

Kari Hotakainen (født 9. januar 1957 i Björneborg i Finland) er en finsk forfatter. Han har bodd i Helsingfors siden 1996. Kari Hotakainen har arbeidet som journalist og reklamemann og debuterte som lyriker i 1982. Han har skrevet flere diktsamlinger og romaner, men også barnebøker og radio- og fjernsynsdramatikk. I tillegg har noen av bøkene hans blitt filmatisert. Hotakainen framheves ofte som samfunnskritiker, blant annet i begrunnelsen da han i 2004 ble tildelt Nordisk råds litteraturpris.

Hans roman *Juoksuhaudantie* (norsk oversettelse: *På hjemmefronten*, 2004) ble tildelt Finlandia-prisen i 2002 og Nordisk Råds litteraturpris i 2004.

Kilde: Wikipedia

Matti Virtanen, romanens hovedperson och potentiella husköpare, är en manisk outsider och idealist, främmande i sin tid. Med kikare runt halsen åker han på villaområdessafari som vore han på savannen. Den lika trista som torftiga moderna småborgerligheten studeras och kläs av.

Utgivelser på norsk:

2004 *På hjemmefronten*, oversatt av Tor Tveite (Cappelen, Oslo)

2006 *Isakskatedralen*, oversatt av Tor Tveite (Cappelen, Oslo)

2009 *De skjødesløse*, oversatt av Tor Tveite (Cappelen Damm)

Anmeldelse for Nordisk Råds litteraturpris

Av Anna Hollsten

På hemmefronten

Juoksuhaudantie (Löpgravsvägen)

Kari Hotakainen började sin litterära bana som lyriker 1982. Efter fyra diktsamlingar och en barnbok gav han ut sin första roman *Buster Keaton. Elämä ja teot* (Buster Keaton. Liv och verk) 1991 och har därefter ägnat sig främst åt prosa med undantag av en diktsamling (2000) och ett antal radio- och TV-pjäser.

Hotakainen har kallats både för surrealist och postmodernist. Han är dessutom en samhällskritiker med parodi, ironi och komik som sina främsta vapen. När det gäller språket, är Hotakainen lyriker även i sina prosaverk. Hans korta, lakoniska meningar och till synes enkla formuleringar har den aforistiska stilens slagkraft. Samhällskritiken växer dels ur språket; Hotakainen vrider och vänder på språkliga klichéer och skapar vid behov nya begrepp för att kunna gestalta sin samtid.

Innan Hotakainens sjätte roman, *Juoksuhaudantie (Löpgravsvägen)* kom ut, var Hotakainen mest känd för romanerna *Bronks* (1993) och *Klassikko* (1997, *Klassikern*). *Bronks* är en dystopi som skildrar en stad som delats i två zoner och två medborgarklasser: A-medborgarna bor och arbetar i centrum och B-medborgarna i utkanten av staden.

Klassikko är en parodi på den självbiografiska genren. Den handlar om bilism och bilförsäljning och är därtill en studie om finska män. Mansporträtten fortsätter i Hotakainens följande romaner, först i *Sydänkohtauksia eli kuinka tehtiin Kummisetä* (1999, *Hjärtslag eller hur man gjorde Gudfadern*) och senare i *Juoksuhaudantie*.

Juoksuhaudantie målar ett porträtt av den så kallade hemmafrontmannen Matti Virtanen. Namnvalet är så till vida ironiskt att Matti Virtanen hör till de vanligaste namnen i Finland, medan huvudpersonen i romanen under berättelsens lopp utvecklas till en galen maniker. I sina egna ögon representerar han dock vanlighet. Han är talesman för en hel generation - en mansgeneration, som har försökt anpassa sig till kvinnornas jämställdhetskrav.

I Virtanens hem betyder detta att de traditionella könsrollerna är uppochnedvända. Matti lagar mat, sköter hushållsarbetet och ser till att hans kvinna är tillfreds. Balansen i hemmet rubbas dock så småningom, parförhållandet krisar till sig och Matti gör sitt livs misstag genom att slå sin fru. Utgångspunkten för händelseförloppet är att Mattis fru lämnar sin man och flyttar bort med dottern i familjen.

För att erövra tillbaka sin familj kommer Matti på idén att skaffa sig en så kallad frontmannavilla (typhus som krigsveteraner kunde få bygga åt sig till förmånligt pris efter kriget), som hans fru tidigare drömt om. Mattis erövringskrig, som utspelar sig på fastighetsmarknaden, utvecklas till en intrig med spänning och dramatik. Fastighetsmäklare,

villaägare och grannar är medspelare och medberättare i detta drama. I slutet är även polisen tvungen att rycka in.

Juoksuhaudantie har haft en enorm framgång. Den är både kritikernas och läsarnas favorit: en Finlandiaprisvinnare (2002) och en bestseller. Boken skall filmas och ett av de stora fastighetsförmedlingsföretagen i Finland har prisbelönat Hotakainen för att han har skrivit den första finska "fastighetsmäklarromanen". Vad är det som gör boken till en litterär fullträff? Varför har den varit så oerhört populär?

För det första är den förstås en välstrukturerad roman med ett träffsäkert språk. Den genomgående parallellen som dras mellan nutidens hemmafrontmän och krigstidens frontsoldater är en ständig källa till parodiska ordvändningar. För det andra behandlar romanen ett ämne och en tematik som berör ett stort antal läsare. Även om romanen endast till ytan är en realistisk roman, skildrar den en samtid som är lätt att känna igen.

Hotakainens roman kan dels läsas som ett inlägg i den feministiska debatt som pågått i media och den finska litteraturen under de senaste decennierna. Infallsvinkeln är manlig, det är mannens röst och syn som dominerar. Dels kan romanen anknytas till en mera allmän samhällsdebatt. Hotakainen skildrar i sin bok en samtid där livets grundval - familj, parförhållande, hem och arbete - håller på att upplösas. Det är också en samtid, där inkomstskillnaderna blir allt större och klyftan mellan misär och välfärd växer.

Likheterna mellan Juoksuhaudantie och Hotakainens tidigare roman Bronks är i detta avseende tydliga. Tonen i Juoksuhaudantie är dock något ljusare än i den satiriska dystopiromanen. Även om Matti Virtanens historia är i grunden tragisk, är romanen underhållande med sina komiska och parodiska element.

Hotakainens texter har kommit ut på svenska i antologierna Konstiga saker de skrattar åt (1999) och Kärlek på finska (2002). Även musikpjäsen Hukassa on hyvä paikka (1999) finns i svensk översättning (Vilse Nånstans är ett ställe, 2001). Juoksuhaudantie kommer ut på svenska i januari 2004 och på norska, danska, tyska och ryska senare under året. "

Anmeldelse for Kulturnytt, NRK P2

Av Anne Cathrine Straume

«**På hjemmefronten**» er en morsom roman. Den er lattervekkende og den er tragisk. Den har mottatt Finlandiaprisen og blitt en bestselger i hjemlandet. Likevel var det overraskende at juryen for Nordisk Råds litteraturpris valgte akkurat denne romanen. For om den inneholder en kritikk av spissborgerlig velstand, en harselas over jakten på eiendom og ikke minst et spark til vårt gjengse syn på kjønnsroller, så er det ingen dyptpløyende analyse Kari Hotakainen serverer. Men underholdende, det er han.

Kari Hotakainen På hjemmefronten Cappelen 2004 Oversatt av Tor Tveite

Bruddet

Det hele starter med et slag. Matti Virtanen har levd lykkelig med sin Helena siden de traff hverandre for nesten 20 år siden. De har en liten datter, og Matti har gått mer og mer opp i husarbeid og matlaging. Han ser seg selv som en hjemmefrontsoldat, en mann som gir alt for kvinnen han elsker. Men kvinnen vil noe annet. «Skaff deg en hobby, kom deg litt ut», sier hun, og provoserer frem det fatale slaget.

Matti slår, Helena tar barnet på armen og går. Fra den dagen har Matti merkelappen konemishandler og voldsmann klistret i pannen, men alt han ønsker er å få dem tilbake. Dermed starter jakten på et hus. For hvis Matti kjøper en villa, som Helena alltid har drømt om, da må hun vel komme igjen?

Ellevill husjakt

Med nitid konsentrasjon setter Matti alt inn på husjakten. Han rekognoserer i villastrøket, passer opp meglere, spionerer og telefon-terroriserer. Historien beskrives tidvis fra Mattis side, men etterhvert får også andre stemmer taletid: kona, naboer, villa-eiere, eiendomsめglere og myndighetene.

Romanen aksellererer i galskap, og gir et tragikomisk portrett av en forlatt far. Men den gir også et bilde av gjennomsnittsfinnen, som ikke er så vakkert. «På hjemmefronten» er original i formen, men samtidig gjenkjennelig for en hel generasjon.

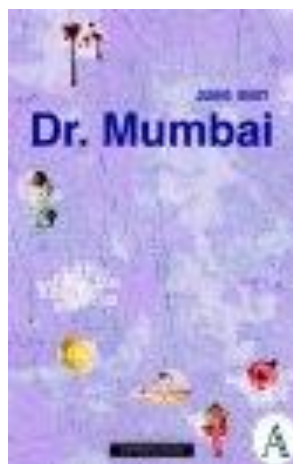
Kari Hotakainen har sans for komiske sammenligninger og umulige generaliseringer. Mattis krig mot villaeiere og eiendomsめglere blir like virkelig som de gamle frontkjempernes kamp i vinterkrigen. En finsk leser vil nok ha ekstra utbytte av Mattis ville koblinger, finnenes krigshistorie tatt i betraktning.

«På hjemmefronten» er lettbenet satire i et særdeles presist språk. Hotakainens fortid som poet kommer også godt til uttrykk gjennom Tor Tveites norske oversettelse.

Jukka Behm (f. 1973) Finland

Dr . Mumbai

Cappelen 2008, 255 s.

Jukka Behm er født i Finland i 1973 og skriver sine bøker på finsk. Dr. Mumbai er hans debutroman. Høsten 2009 kom hans andre roman – Matkoilla – som foreløpig ikke er oversatt til andre språk.

Forlagets presentasjon:

På grunnlag av sine erfaringer som barnepsykiater i Finland, har Satish Rao skrevet boka Gi meg nye foreldre. Han legger mye av ansvaret for barns psykiske problemer på foreldrene, og terger dermed på seg store deler av den finske befolkningen. Rao har ikke fortalt foreldrene sine, som bor i Dubai, at han bor sammen med Jonna, som han venter barn med. Nå har Raos mor og tante kommet til Helsingfors, og ting tyder på at de prøver å få ham til å gifte seg med en ung kvinne de har valgt ut for ham. Samtidig mottar Rao anonyme drapstrusler. Dr. Mumbai er en underfundig og aktuell bok fra dagens Finland. Om hvordan det er å leve med røtter i flere kulturer, presentert av en ny, ung, finsk stemme i den skandinaviske litteraturen. Finsk vinner av den store nordiske romankonkurransen. Norsk vinner: Cornelius Jakhelln med Gudenes fall. Dansk vinner: Torben Munksgaard med Retrograd.

Anmeldelse på <http://hd.se/kultur/boken/2009/04/03/mer-slapstick-aen-samtid/>)

Av Crister Enander

Mer slapstick än samtid

Den börjar klockan 8:49 och slutar 21:13. Det är en decemberdag i doktor Raos liv som skildras i romanen. Han bor och arbetar i Helsingfors, kommer ursprungligen från Mumbai i Indien men har utbildat sig till barnpsykiatriker i London.

BOKEN. Numera är Satish Rao anställd på privatdrivna Tölöhovs Ungdomspsykiatriska Klinik. Han har nyligen väckt viss uppståndelse och irritation med sin bok ”Ge mig nya föräldrar” – som snabbt fick tryckas i en ny upplaga – och har natten före suttit uppe till klockan tre och försökt skriva på uppföljaren. Han har hunnit bli trettiofyra år. Han bor tillsammans med Marjaana Iivonen och hennes två barn. Han har en älskarinna som kallas Green Tea. Det är alltså inte direkt konstigt att doktor Rao alltid är stressad, och alltid kommer försent.

Den här mörka decemberdagen i doktor Raos liv börjar inte bra. Det första som händer är att han får ett hotmejl som kort och gott meddelar: ”Du ska dö”. Och senare på dagen kommer hans mor på oväntat besk från Dubai där familjen numera bor. Förvecklingarna är många. De tillspetsade situationerna avlöser varandra i ett snabbt tempo. Sådan är upptakten till den finska vinnaren i den stora nordiska samtidsromantävlingen. Författaren är debutant och heter *Jukka Behm* och romanen bär titeln *Dr Mumbai*.

Det är ingen dålig bok – som debut är den mycket lovande – även om Jukka Behm har en tendens att älta vissa komiska poänger lite väl många gånger. Det är uppenbart att han velat skriva en underhållande roman med nästan slapstickartade inslag och att han har lyckats i sin föresats.

Problemet är att ”Dr Mumbai” saknar varje förutsättning att passera som samtidsroman. Den speglar inte den tid som är vår. Den är, enkelt uttryckt, skämtsam på samtidssjälens bekostnad, och förmår inte tillföra något nytt eller tankväckande. Den svenska juryn valde att inte utse någon vinnare bland de insända manusen. De var helt enkelt för dåliga. Den finska juryn borde haft Sisu nog och gjort sammalunda.

Anmeldelse i Nationen 21.11.08

Av Elin Lindberg

Fargerikt om foreldre

Jukka Behm var den finske vinneren av Den store nordiske romankonkurransen i fjor. Oversatt til norsk har romanen samme tittel som på finsk: «Dr. Mumbai».

Boka handler som tittelen annonserer, om en doktor. Han kommer opprinnelig fra Mumbai i India og heter Satish Rao. Hovedpersonen i romanen er barnepsykiater og han har skrevet boka «Gi meg nye foreldre» på grunnlag av sine egne erfaringer som lege. Han legger mye av ansvaret for barns psykiske problemer på foreldrene, og terger dermed på seg store deler av den finske befolkninga.

Romanen tar for seg en dag i Satish Raos liv, en svært begivenhetsrik dag. Leseren får innblikk i hele hovedpersonen liv, samtidig som fokuset boka gjennom er på den moderne familien.

Satish selv er en del av en helt vanlig 2008-familie, han bor sammen med Jonna som han venter barn med og hennes to sønner fra tidligere ekteskap. Den småvittige fortellerstemmen i boka viser at det er lettere å være forfatter av gode og riktige regler for et familieliv enn å leve etter dem selv. For Satishs bonusbarnfamilie handler det om barnas oppgaver i heimen, kosthold, dataspill, høflighet og grensesetting, blant annet. Sitater fra Satishs bok er gjengitt i kursiv og kommer parallelt med historien om Satishs eget liv. De to bøkene, den reelle romanen «Dr. Mumbai» og den fiktive fagboka «Gi meg nye foreldre» veves elegant inn i hverandre.

Et viktig poeng for Satish er at barn trenger kos og nærhet, det trenger å bli sett og bli smilt til. Han er svært skeptisk til medisinerer av barn med blant annet såkalte lykkepiller. Han mener barn trenger både kvantitetstid og kvalitetstid med foreldrene og at det ikke alltid er de biologiske foreldrene som er best skikket til å gi barnet best mulig oppvekstvilkår og den kjærligheten de trenger for å ha et godt liv.

Gjennom Satishs legepraksis møter vi groteske eksempler på dårlige foreldre. For eksempel «venninnemoren» som ikke klarer se andre enn seg sjøl og sine egne behov og som behandler datteren som om hun skulle vært en barbie dukke. Og vi møter barn som blir totalt neglisjerte av sine egne narkomane foreldre, men som er heldige og får kjærlige fosterforeldre. De relasjonene Satish møter på jobben stilles både parallelt med og i kontrast til Satishs egne familieforhold. Det viser seg at hans egen mor og tante er kommet på besøk fra Dubai, der de bor. Satish har ikke fortalt om Jonna som ham lever sammen med og at han skal bli far. Han får det rett og slett ikke til. Den nærheten mellom foreldre og barn som han er så tilhenger av, finnes ikke i hans eget forhold til sine egne foreldre. Jonnas søster kompliserer Satishs liv

ytterligere ved å forsøke å forføre ham. Satish strever hardt med å stå i mot. I tillegg til alt dette mottar han tekstmeldinger med anonyme drapstrusler.

Både morsrollen og farsrollen blir snudd og vendt på i romanen. De fleste fedrene er fraværende, Jonnas er far like fraværende i levende live som han er nå, der han står som aske i en urne i gangen i påvente av en begravelsseremoni. Den mest dedikerte faren vi møter er drosjesjåføren Kumar som er mer opptatt av å diskutere barneoppdragelse enn å passe på at han ikke kolliderer.

Beskrivelsene av relasjonene gir eksempler på mange foreldreposisjoner, det gjør at boka får behandlet temaet bredt – og godt, mener jeg. Samtidig er «Dr. Mumbai» en fargerik, velkomponert og vellykka roman som i bunn og grunn handler om det samme som Tor Jonssons kjente dikt «Fattig ynskje»: berre kjærleik og død.

Anmeldelse på Aftenposten.no/Kultur 22.11.08

Av Terje Stenland

Begivenhetsrik dag

Finlenderen Jukka Behms *Dr. Mumbai* er en indisk lege, Satish Rao, som virker som ungdomspsykiater i Helsingfors. Boken handler om én dag i hans liv, og den skal bli meget begivenhetsrik. Om morgenen mottar han dødstrusler i e-posten, og han vet ikke hvem avsenderen er. Han har imidlertid skaffet seg et navn i offentligheten ved å utgi boken *Gi meg nye foreldre*. Her sier han rett ut at noen bør la være å få barn, og hvis de gjør det, vil de skaffe barna psykiske problemer. Deretter slår han hardt ned på den rundhåndede utdelingen av antidepressiva og psykosemedisiner til barn. Det er ikke det de trenger, og medisinene vil sannsynligvis skade dem. Det barna behøver, er kjærlighet og kos, skriver han. Det sitter følgelig et agg i så vel foreldre som legemiddelfirmaer til "kosedyret", som er et av hans utnavn. Forfatteren skaper mange morsomme og pussige situasjoner, men ut i gjennom boken er det som om han vil overgå seg selv i vittigheter, og det blir etterhånden noe manisk over det hele.

Robert Åsbacka (f. 1961) Finland

Orgelbyggaren

Schildts/Alfabetas forlag 2008, 300s.

Foto: Cata Portin

Robert Åsbacka är född i Terjärv men är numera bosatt i Sverige. Han är fil.mag sedan 1997 och är idag verksam som litteraturforskare och författare.

Han debuterade med diktsamlingen *Med tungorna hängande*, som följdes av ett par böcker med kortprosa. Sitt genombrott fick han med den stramt komponerade romanen *Döbelns gränd*, en både komisk och tragisk berättelse i Nykarlebymiljö.

Robert Åsbacka skriver en minimalistisk prosa, som träffsäkert avslöjar psykologiska djup under den skenbara ytan. Han är även litteraturvetare med diktaren R.R. Eklund som främsta forskningsobjekt.

(Kilde: Schildts förlag)

Romanen **Orgelbyggaren** er blitt norminert til Nordisk Råds litteraturpris for 2009. Musikk, litteratur, kjærlighet, sorg og alderdom er tema i boka. Hovedpersonen er en ensom gammel mann som tenker tilbake på sin hustru som omkom i Estoniaulykken. Han bygger et husorgel til minne om henne. Historien er en nydelig skildring av kjærligheten til hustruen samtidig som forfatteren gir et ganske så realistisk bilde av hvordan og hvorfor Estoniaulykken kunne skje.

Utgivelser

Med tungorna hängande, dikter (1988), *Figurer*, kortprosa (1989), *Ögats bok*, roman (1992), *Döbelns gränd*, roman (2000, Schildts) *Fallstudie*, En berättelse om materialanskaffning (2004, Schildts) *Kring torget i Skoghall* (2006, Schildts), *Orgelbyggaren* (Urkujenrakentaja) (2008, Schildts/Alfabetas)

Anmeldelse i Läscentrums nättidskrift *Lysmasken*

Av Carita Backström

Orgelbyggaren

är en både mångdimensionell och inbjudande roman om Estoniaolyckan, om skuld, kroppars skröplighet och sorgens beständighet – men också en idéroman om konstens plats i livet. Sitt allvarliga ämne till trots är den märkligt lätt och levande till sin stämning. Den visar hur Robert Åsbacka (f. 1961) under hela sitt författarskap blivit allt bättre på det han kan, och att han kan många saker. Han kan bygga stort och tålmodigt, med en skarp blick för förhållandet mellan stoff och form, öde och dramaturgi. Han kan skriva en prosa som är lakonisk, exakt och laddad med både humor och patos. "Det finns inget tillgjort i Åsbackas prosa, snarare en enkelhet som självsäkert litar på sin egen tid, på läsarens tålamod och på det effektiva i en sammanhållen berättelse" (Alexandra Coelho Ahndoril i GP)

Han kan beskriva konkreta saker, material, arbetsprocesser, miljöer – och deras dimension av idé och känsla. Därför kan han också ta sig an Estoniakatastrofen – den största sjöfartsolyckan i Europa sedan andra världskriget, med 850 döda – ur ett perspektiv som är både personligt och allmängiltigt, utan en tillstymmelse av spekulativ sensationalism. Orgelbyggaren inleds dock med en helt annorlunda och mycket mindre olycka en höstdag i en liten västfinsk kuststad tio år efter Estoniaförlisningen. Den gamle mannen Thomasson framlever sitt ganska ensamma och "trögrörliga" liv som änklings. Inte trots, utan uttryckligen genom sin sårbarhet och sin svikande fysik, knyter han nya sköra kontakter med en omvärld som han länge vänt sig bort från. Han har sört sin hustru och undvikit att lägga sig i världens angelägenheter, tills en liten pojkes nödrop får honom att avvika från den sedvanliga promenadrutten, med både dåliga och goda konsekvenser. Invävt i berättelsen om hur han förändras tar vi del av hans grubbel över hustruns liv och död på fartyget Estonia på väg från Tallinn till Stockholm i septemberstorm 1994. Åsbacka, som själv arbetat på fartyget när det var nybyggt, tar oss in i fartygskroppen, gör oss bekanta med dess omlopp av mat, sprit, sopor, smutstvätt, med stålets och motorernas ljud. Därför kan vi leva oss in i huvudpersonen Thomassons fruktlösa grubbel över vad som hände den där natten i september 1994 med hans älskade Siri. Hon var pensionerad kantor på väg från Lettland, där hon tittat på orglar, till Stockholm för att hälsa på barnbarnen. Han hade inte åkt med fast han kunde ha gjort det.

Nu kan han känna ilska över att hon inte klarade sig. Hon som var "ovanligt frisk och ovanligt driftig", en som "promenerade, dansade, gymnastiserade (...) alltid den som tog initiativet, som ställde sig främst och levererade de bästa lösningarna." Ändå dog hon, på en båt som hon borde ha känt utan och innan – för att hon gått där tillsammans med honom, längs samma korridorer och i samma trappor, på den tiden då fartyget hette Viking Sally och Thomasson jobbade som lagerchef på det. Det rörliga i orgeln Hemma i våningen i en österbottnisk kuststad (igenkännslig som Nykarleby) har han under åren efter olyckan byggt en orgel åt Siri, som han innerligt älskade och därtill bedrog under det långa äktenskapet. Med stukad fot och bruten arm – priset för ovana kontakter med omvärlden – ligger han i sin soffa och lyssnar på en inspelning av 1600-talskompositören Dietrich Buxtehudes orgelstycke "Mensch,

willst du leben seliglich". Han tänker på hur Siri spelade, trampade, gled med foten från en pedaltast till en annan: "Under musiken låg hela tiden det svaga slamret från allt det rörliga i orgeln. Det gav musiken liv, på samma sätt som församlingens hostningar och skrap med fötterna mot stengolvet på söndagarna bidrog till prästens predikan. Ordet och vardagen samsades." Konsten Just så samsas också konsten och vardagen i Åsbackas romaner. I Fallstudie (årtal) lärde vi oss en hel del om konstens materialitet genom att följa med hur två killar byggde upp installationer av metallskrot och magneter enligt konstnärens ritningar för en utställning i Stockholm. Vid torget i Skoghall (2006) såg vi en sunkig grillkiosk förvandlas till gourmetrestaurang och förstod hur matlagning är konceptkonst och poetik. Orgelbyggaren, den murriga gubben Thomasson med sin tröghet, visar oss poängen med Buxtehudes musik, Becketts dramatik, Sophie Calles – bekant favorit från tidigare romaner – konceptkonst. De skall hjälpa oss att stå ut med oss själva i vårt elände och vår strävan till anständighet, ge form åt vår kreaturliga levnad.

Hålet i sidan Konstens plats i människans liv beskriver Åsbacka som stor och hög men fullt tillgänglig – han har inget generat behov av att ironisera över eller profanera dess höghet eftersom han ser vår kontakt med den som självklar. Så här hisnande går det att tänka bara man vågar: Thomasson lyssnar på *Membra Jesu Nostri*, Buxtehudes betraktelse av Jesu lidande på korset. "I dödens timma låt min andedräkt, o Jesus, flöda in i din sida" sjunger kören och Thomasson tänker på hålet i fartygssidan.

"Han kom att tänka på Thomas tvivlaren som ville sticka sitt finger i Jesu sår för att verkligen kunna tro. För honom räckte det inte med andras vittnesmål. Thomasson kände sig besläktad med honom. Nu kunde han inte, som förr, bara tro och godta. Han måste få se hålet i sidan. Om det fanns där, eller om det inte fanns där." Jag uppfattar inget krav på en religiös inlevelse här, men nog en inbjudan till en skön rörlighet mellan det sublimala och det alldagligt sinnliga. Åsbacka förutsätter med auktoritativ självklarhet att vi kan omfatta båda med vår tanke och känsla. På ett sakligt och föga exalterat sätt handlar Orgelbyggare också om hur konst kan döda, och om hur konst när och äter annan konst (som när Åsbacka behändigt lånar av Buxtehude för att disponera sitt material i kapitel). Eller om hur en fet och gleshårig amatörskådespelare känd för att glömma sina repliker spelar Beckett.

“Det finns ett mönster, om inte förr så upptäcker man det i bokens sista kapitel, Ansiktet. Där spelar [amatörskådespelaren Berg] Winnie i Samuel Becketts ‘Lyckliga dagar’ nersjunken till halsen i sin sandhög “mot en fond av sky och slätt”. Beckett i Österbotten, Åsbacka i Becketts landskap – en dialog mellan två författare som är mästare på att se världen i ett sandkorn, det komiska i det tragiska, det existentiella i det triviala.”

Fra nominasjonen til Nordisk Råds litteraturpris 2009

Av Pia Ingström

Robert Åsbacka är född i Finland, i Terjärv i det svenskspråkiga Österbotten, 1961. Tonåren tillbringade han i Nykaleby, därefter har han bland annat arbetat två år i början av 1980-talet på Viking Sally som trafikerade rutten Åbo–Mariehamn–Stockholm (och 1993 döptes om till Estonia), därefter som kylskåpsreparatör och – lik hjältarna i Fallstudie – som konströadie i Stockholmstrakten. Han har avlagt en FM-examen i litteraturvetenskap och sociologi. Numera är han bosatt i Malmköping, Sverige, där han sedan fyra år arbetar som författare på heltid. Han är gift med Eva och har tillsammans med henne döttrarna Isa och Ada. ”Jag föreställer mig de här böckerna lite som Sverigebåtar. De tar mig mellan de två länderna,” beskriver Åsbacka själv sitt dubbelnordiska medborgar- och författarskap. Romanerna utkommer i Finland på Schildts förlag. De utspelar sig på bägge sidorna om Bottniska viken, med ett nätverk av återkommande gestalter som binder samman Österbotten med Sverige. Romanerna är helt fristående, men de tre senaste kan också läsas som en trilogi kring gemensamma teman som konstens materialitet och begreppslighet, våld, mänsklig skuld och försoning.

Anmeldelse i Aftenposten

Av Svein Johs Ottesen

Robert Åsbacka Orgel-byggaren

Hans kone omkom i Estonia-katastrofen i 1994, han opplevde en arbeidsulykke der en av hans underordnede mistet livet, hans voksne datter er død for mange år siden, han har en utroskapsperiode bak seg - og nå er han nesten 80. Han bor i en liten by øst for Bottenviken og er aldeles alene og temmelig ensom. Han «samtaler» med sin avdøde datter og baler ustoppelig med tanken på hva som skjedde med hans kone om bord i ulykkesskipet som han i sin tid var ansatt på da det var nytt. Han har for seg at kona skal komme tilbake, og har bygget et komplett orgel til henne, en kopi av det gamle hun som organist spilte på i byens kirke. I denne pinefulle tanke- og handlingsfylte sorgprosessen, der ikke minst en nagende skyldfølelse er med, «forstyrres» han etter hvert av nye møter med den nærliggende virkelighet, som frukt av flere fysiske uhell som tvinger ham til avhengighet av sine omgivelser og som forsterker hans opplevelse av forgjengelighet.

Åsbacka - som kan glede trofaste lesere med anknytninger til tidligere bøker - fører et lakonisk, presist detaljrikt språk, aldri uten en viss humor og fine persontegninger. Mange handlingstråder løper med i denne intense, medrivende romanen, ikke minst blir dette en tekst om kunstens plass i våre liv - fra skuespill av Beckett til orgelverker av Buxtehude.

Sofi Oksanen (f. 1977) Finland / Estland

Stalins kyr

Oktober forlag 2009, 430 s.

(Foto: Toni Härkönen)

Sofi Oksanen er en finsk-estisk forfatter (født i 7. januar 1977). Med finsk far og estisk mor vokste hun opp i Jyväskylä, Finland. Tematikken i hennes forfatterskap spinner rundt postsovjetisk kvinneidentitet. Oksanen bor nå i Helsingfors hvor hun studerer dramaturgi ved Teaterhøgskolen.

Oksanen debuterte med romanen «Stalinin lehmät» i 2003. I 2007 ble denne oversatt til svensk under tittelen «Stalins kossor» og den er kommet på norsk våren 2009 under tittelen «**Stalins kyr**». I romanen møter vi estiske kvinner fra forskjellige generasjoner og under ulike forhold. Hovedpersonen er Anna, en ung jente som vokser opp i Finland på den tiden da Estland enda var en del av Sovjetunionen. Som barn lærte Anna å benekte sin estiske bakgrunn for å unngå å horestemplet estiske kvinner risikerer å få i Finland. I tillegg til fortellinger om brutalitet og nød under annen verdenskrig, Sibirs fangeleire og sovjettidens overvåkningssamfunn, tematiserer Oksanen også spiseforstyrrelse og skjønnhetsdyrkelse blant unge jenter. Romanen ble nominert til Runebergprisen i Sverige.

Hennes andre roman, «Baby Jane», kom i 2005. Historien utspiller seg i det urbane Helsinki i 1990-årene og tema er, også her, spiseforstyrrelser.

I 2007 hadde Sofi Oksanens debutskuespill «Puhdistus» (Renselse) premiere på Finlands Nasjonalteater. Senere samme år ble skuespillet satt opp på Eesti Draamateater i Tallinn og våren 2008 ble det gjesteframført på Dramaten/Elverket i Stockholm. Handlingen er lagt til Estland tidlig i 1990-årene, men vi får også glimt inn i hendelser og forhold under sovjetokkupasjonen. Tematisk drøfter Oksanen seksuell vold mot kvinner som middel i politisk undertrykking. I 2008 vant hun Finlandia-prisen for romanen «Puhdistus», som delvis er basert på skuespillet ved samme navn. Boken ble også årets store bestselger i Finland.

Kilde: Wikipedia

Anmeldelse i Stavanger Aftenblad

Av Steinar Sivertsen

Stalins kyr

Den selvbiografisk fargede debutromanen til den prisbelønte, finsk-estiske forfatteren Sofi Oksanen (f. 1977) omtaler perioden fra 1941 til årtusenskiftet, tar for seg livet til Sofia, Katariina og Anna, mormor, mor og datter, og er et ambisiøst forsøk på å kople politisk-historiske forhold sammen med en ung kvinnes traumatiske spiseforstyrrelse.

Formspråket er relativt krevende. For teksten opererer med brutt kronologi og skiftende synsvinkel, noen avsnitt er daterte, andre ikke, og Annas kroppsnære beretning i jeg-form veksler stadig med fortellende passasjer holdt i tredje person. Med sine hyppige sceneskifter, sin fragmentariske beretterstruktur, hektiske tone og bevisste bruk av både zoom og vidvinkelteknikk blir «Stalins kyr» en usedvanlig moden debutantoppvisning i passe avansert, medrykkende skriveteknikk.

Sofia lever hele sitt liv i Estland og opplever krig, sovjetisk okkupasjon, den såkalte «sanne sosialismen». Ingeniørutdannede Katariina, derimot, gifter seg på 70-tallet med en finsk håndverker og drar i eksil, til nabolandet. Der er hun så skamfull over sin bakgrunn, og så redd for at KGB fortsatt overvåker henne, at den tospråklige datteren hennes, Anna, tidlig lærer å tie om sine estiske røtter, omtrent slik hun som tenåring velger å skjule sin bulimi for omgivelsene. Mor og datter drar stadig fra Helsinki til Tallinn for å besøke familien, med en mørk arv fra fortida som ballast.

Skildringen av estisk hverdag i slagskyggen fra Stalin, med angivere, henrettelser og deportasjoner til Sibir, er troverdig og tankevekkende. Det samme gjelder det bildet som tegnes av kulturkollisjonen som oppstår når estlendere bosatt i Finland tas for å være russere, eller kamuflerer hvem de er.

Enda mer intens og realistisk borende er opprullingen av Annas spiseforstyrrelse, en sykdomshistorie der samfunnets usunne kroppsfiksering avdekkes med pågående, feministisk snert. For her møter vi en ung kvinne som tror hun har kontroll, men blir offer for tvangstanker skapt av en destruktiv forbrukerkultur. Forholdet til familie, venner, kjæreste - alt settes på spill. Sannheten forties. Løgnen settes i system. Stalinismen lever videre på et annet plan.

At denne urovekkende teksten, som rommer mindre latter enn gråt, mer mørke og kulde enn lys og varme, alluderer til Virginia Woolf, Sylvia Plath og Marguerite Duras, er derfor ikke særlig overraskende.

Anmeldelse i Vårt land

Av Liv Riiser

Stalins kyr

Tidligere i vår kom Cappelen med romanen *Hvordan soldaten reparerer grammofonen*, en fortelling om oppvekst i Titos Jugoslavia, pubertet under krigene på Balkan og eksiltilværelse i Tyskland. Hakk i hæl kom **Sofi Oksanens Stalins kyr**, der hovedpersonen Anna blir klemt mellom sin estiske bakgrunn og sin finske oppvekst. De to forfatterne er begge debutanter, og de er jevngamle, født i henholdsvis 1978 og 1977. Og selv om både språktonen og stemningsleiet er ulikt i de to bøkene, har de forbausende mye til felles. Begge skriver historier med åpenbart selvbiografiske trekk, begge romanene er tre-generasjonsfortellinger, og begge handler om et tapt fedreland i urolige hjørner av verden, og prisen på det personlige plan for politiske hendelser utenfor deres rekke-vidde.

Totalforbud

Sofi Oksanens roman handler om Anna. Født og oppvokst i Finland, med finsk far og estisk mor. Siden moren flytter til Finland mens Estland fortsatt er en del av Sovjetunionen, og siden estiske kvinner i Finland nærmest er ensbetydende med prostitusjon, vokser Anna opp med et totalforbud mot å snakke estisk eller fortelle om sin bakgrunn.

Likevel er hun knyttet til landet med hud og hår. Sammen med moren reiser hun jevnlig til Estland for å besøke mormoren og de øvrige slektningene, og under taushetens maske lærer hun seg alt om kulturforskjeller og regler for kvinnelighet, byttehandel og politiske rangordninger. Hårfine, usagte og innforståtte regler som hun turnerer med perfeksjon, men til en høy pris: Anna utvikler spise-forstyrrelser. Siden hun er en mester i alt hun foretar seg, blir hun også en mester i å sulte seg nesten til døde eller spise seg fra sans og samling. Hun kaster seg ut i mateksesser, for siden å kaste opp alt hun spiser. Og hun er smart nok til å holde det gående, til tross for velmente «spisedoktorer» og all verdens kloke råd.

Klemt flat

Anna er romanens jeg-person og omdreiningspunkt. Men Sofi Oksanen vil mer enn å fortelle om spiseforstyrrelser, faktisk er de et bimotoiv i fortellingen. Når Anna blir klemt flat også helt bokstavelig, hun veier på et tidspunkt 45 kilo er det fordi hun er i skvis mellom sin estiske tilhørighet og sitt finske liv; «steinfinsk», som hun kaller det. Hun elsker sin mormors mat, og lengter, i likhet med moren, etter lukten av sjø, eiketrær og popler. Hun savner muligheten til å dukke inn i den estiske kvinneligheten, med sine blonder, rysjer og høye frisyre.

På ett nivå er «Stalins kyr» en lengselsfull sang om et land som under Annas oppvekst ikke engang finnes. Og som etter frigjøringen viser seg som et land der de moralske strukturene er forvitret. Men alt hun vet, kan og forstår om dette landet må bevares i hennes hemmeligste gjemmer.

Matmangel og løgn

Det er mer. Sofi Oksanen trekker forhenget til det hemmeligstemplede enda lengre til side, og forteller om Sovjetregimets propagandaløgn, om matmangel, korrupsjon, deportasjoner og fangeleirer. Fortellingen beveger seg fram og tilbake i tid; på nåtidsplanet beveger Anna seg stadig nærmere den farlige grensen på vekta, i det øvrige er vi snart i morens historie fra 1970-tallet, snart i forrige generasjons opplevelser på 1940- eller 1950-tallet.

Persongalleriet er stort, men alle er medlemmer eller bekjente av Annas slekt. Slik tegnes et sosialt kart over et land i forfall, på det økonomiske så vel som på det moralske plan.

Stalins kyr tittelen henspiller på de spesielle kuene i fangeleirene i Sibir, er en fortelling der alle taper, og der angiveri, mistenksomhet, korrupsjon, tyvaktighet og prostitusjon har bredt seg fra toppen av hierarkiet og inn i privatlivets mest intime kringelkroker. Menn sviker kvinner og kvinner sviker hverandre, sex byttes mot hårspray, og angivere flytter inn i husene til dem som blir deportert på grunnlag av deres beskyldninger.

Overskudd

Det forbausende er likevel at teksten har et overskudd som bærer leseren gjennom tristessen og grusomhetene. Det skyldes ikke minst at Sofi Oksanen har gitt romanen en form som er like stram som fortellingen er mangfoldig. Og at fortellerstemmen i boka har en oppdrift som får oss til å ane at det finnes en vei ut. På bloggen sin skriver Sofi Oksanen at hun er forfatter fordi hun tror at bøker kan forandre verden, og det finnes en driv i denne romanen som får oss til å tro at hun har rett.

Språket. Både for Anna i Stalins kyr og for Aleksandar i Hvordan soldaten... er det språket, det å fortelle, som er redningsbøye og reisevei til et nytt liv. Språket og kjærligheten til den eller de som tåler å høre selv de dystreste sannheter. Som leser opplever jeg det fortrøstningsfullt at forfattere av en ny generasjon fortsatt holder den gamle troen på språket ved like. Og at det stadig skapes nytt språk for nye generasjoners erfaringer. Først kommer de politiske hendelsene. Så kommer litteraturen om dem. For andre gang denne våren kommer en roman om tida under kommunismens fall.

Synnøve Persen (f. 1950) Norsk - samisk

Av skogens sus spirer nytt

Idut 2006, 63 s.

Synnøve Persen er født i 1950 i Porsanger og er en av de mest betydningsfulle samiske samtidskunstnerne. Hun har utmerket seg både som forfatter og billedkunstner, og har også spilt en sentral rolle i oppbyggingen av Samisk Kunstnersenter og Samiske Kunstneres Forbund. Hun er nominert til Nordisk Råds Litteraturpris to ganger; i 1993 og 2008.

Forlagets omtale:

”Det kommer et budskap – hennes barn er død. Med en sår og vår stemme tegner forfatteren et landskap av følelser og tanker – naken sorg, angst, bunnløs smerte. Forestillinger om liv og død, om hvordan mennesker, dyr og natur er knyttet sammen – fornemmelser, varsel, hjelpere – sett ut fra en samisk virkelighetsforståelse. Denne boken er en norsk gjendiktning av diktsamlingen meahci šuvas bohciidit ságat, som Synnøve Persen fikk Samerådets litteraturpris for i 2006. Forfatteren har selv gjendiktet boken til norsk”.

Maleriet på forsiden av boka er laget av forfatteren.

Tidligere utgivelser:

Alit lottit girdilit 1981 (Blå fugler flyr. Gjendiktet til norsk av Laila Stien, 1983)

Biekkakeahtes bálggis 1992 (roman) (Norsk oversettelse: Vindløs sti)

A'biid eadni 1994 (Havets mor. Gjendiktet til norsk av forfatteren)

Anmeldelse i Dagsavisen 27.02.2008

Av Turid Larsen

Om sorgen som ble dikt

- Som samiskspråklig forfatter blir man ikke bortskjemt med mye oppmerksomhet, sier lyrikeren og billedkunstneren Synnøve Persen, som er nominert til Nordisk Råds Pris for annen gang, for diktsamlingen «Av skogens sus spirer nytt».

Bare noen få kan lese og vurdere samiske bøker på originalspråket. Nomineringen betyr oppmerksomhet omkring det at det faktisk skrives skjønnlitteratur på samisk. Dessuten er det spennende å delta i en konkurranse om en pris som henger så høyt og som har slikt renommé.

Sorgen

Synnøve Persens dikt beskriver en sorgprosess og hvordan det er mulig å komme ut av den. Hun forteller til Dagsavisen at hun selv opplevde det verste. Å miste et barn.

– Det vondeste et menneske kan oppleve, sier hun. – Man dør inni seg. Jeg ble levende igjen gjennom skriveprosessen og utformingen til bok. Så dramatisk var det.

– Det begynte med at jeg skrev små huskelapper til meg selv. Smerten truet med å vaske bort hukommelsen, jeg ville huske hvordan det var, jeg prøvde å nå fram til minnet om min datter, samtidig ville jeg glemme fordi det var så vondt å huske. Jeg tenkte ikke jeg skulle lage bok av mine huskelapper. Jeg hadde nok med å komme gjennom dagene.

Åtte år

Etter åtte års huskelappskriving så jeg at jeg hadde materiale til en diktbok, boken kom i løpet av noen måneder.

– *Kan ord hjelpe et sorgtyngt menneske fram mot nytt livsmot?*

– Ord gir sorgen form. Hjelper en til å se seg selv utenfra. Sorg er et følelsesmessig kaos, ting blir snudd opp ned, mister sin vante orden. Det som var viktig før har plutselig ingen mening. Man får de store livsspørsmålene i fanget. Livsmotet henger i en tynn tråd. Det er viktig for ens liv videre å våge å gå inn i kaoset. Man blir sterk av det. Å formulere blir forsøk på å få orden i kaoset. Men derfra å bestemme seg for å utgi bok om emnet er en ganske annen prosess. For meg var det definitivt en vei å nærme meg min egen sorg på.

En samisk verden

– *Er det billedkunsten eller ordkunsten som er dine viktigste uttrykksmidler?*

– De oppfyller to sider av meg selv. Jeg er maler etter en vestlig, europeisk kunsttradisjon, der kjenner jeg meg hjemme, der ligger mine billedkunstrøtter. Som forfatter beveger jeg meg inn i den samiske verdenen, begrepsforståelse, måter å uttrykke seg på. Da er jeg langt borte fra den vestlige verden, da får jeg kjenne etter hele min base, det jeg står på, det som er mitt grunnlag som individ. Det er en høyst fruktbar kombinasjon.

– Det samiske språket er et fantastisk redskap for poesi, sier Persen.

– *Er den samiske kultur en del av viktigere for ditt lyriske jeg enn den norske kulturen?*

– Siden jeg skriver på samisk er språket og derigjennom kulturen viktige faktorer. Samisk er mitt morsmål, i det ligger hele min assosiasjonsverden, mine begreper om følelser, min forståelse av sammenhenger, forståelsen av meg selv som individ og sosialt vesen, mitt innerste rom. Norsk er et tillært språk, det samfunnet jeg vokste opp i behersket ikke norsk. Gjennom skolegang og utdanning har jeg lært den norske kulturen grundig, jeg kjenner meg hjemme i den, men jeg kan ikke skrive poesi på norsk. Da overtar den samiske verdenen, det er den jeg oppfatter som grenseløs.

Syr samekofter

– *Hva gjør du når du ikke skriver eller maler?*

– Kunstnerisk arbeid er ensomt, krevende. Da gjelder det å gjøre andre ting innimellom. Jeg syr f.eks. samekofter, kvinnedrakten fra mitt distrikt, til familie, slekt, venner og en og annen bestilling. Jeg lærte koftesøm av min mormor. Den kunnskapen er jeg stolt over å ha fått. Jeg har også holdt kurs, det er viktig at kunnskapen føres videre. Nå har jeg nettopp sydd ferdig en kofte til min guddatter i Karasjok, den skal hun ha på seg i sin storebrors konfirmasjon på palmesøndag.

Anmeldelse i Tidsskrift for Den norske legeforening 29.03.2007

Av E. Berg

Om å miste et barn

Synnøve Persens første diktsamling kom ut i 1981. Siden er det kommet flere, og den tiende er *Av skogens sus spirer nytt*, oversatt av henne selv fra samisk. Dette er en liten bok med kun seks dikttekster. De er uten store bokstaver og skilletegn, ett lite vers på hver side. Og slik måtte det vel bli. For leseren inviteres inn i en prosess. Vi vet ikke hvor lenge den varer. Men vi kjenner det i hele kroppen hvordan sorgen over et barn som ikke lever lenger, nesten ikke er til å bære.

Dette er en bok av få ord om et stort livstema, skrevet ned med poesiens evne til å uttrykke det nesten uutsigelig. Fortvilelsen over tapet setter den sørgende på siden av eksistensen, vakkert uttrykt i den endrede opplevelsen av naturen omkring henne og tomheten inni henne. Bokens avslutning viser til håpet som det fortsatte livets mulighet – «håpets fire søstre som holder verdenshjørnene i sine silkefrysner». Dikteren beskriver innsiktsfullt, levende og stillferdig hvordan livet gradvis vender tilbake. Hun blir igjen til stede.

Denne perlen av en diktsamling vil kunne berike både lek og lærd, både de som er i dyp sorg over å ha mistet en av sine kjære, men også hjelpere som er der for dem som sørger. Dette er en bok som både medisinstudenter og leger gjerne kan skaffe seg og ta frem med jevne mellomrom. Den er både vakker, nær – og livgivende – også for hjelperen.